

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА

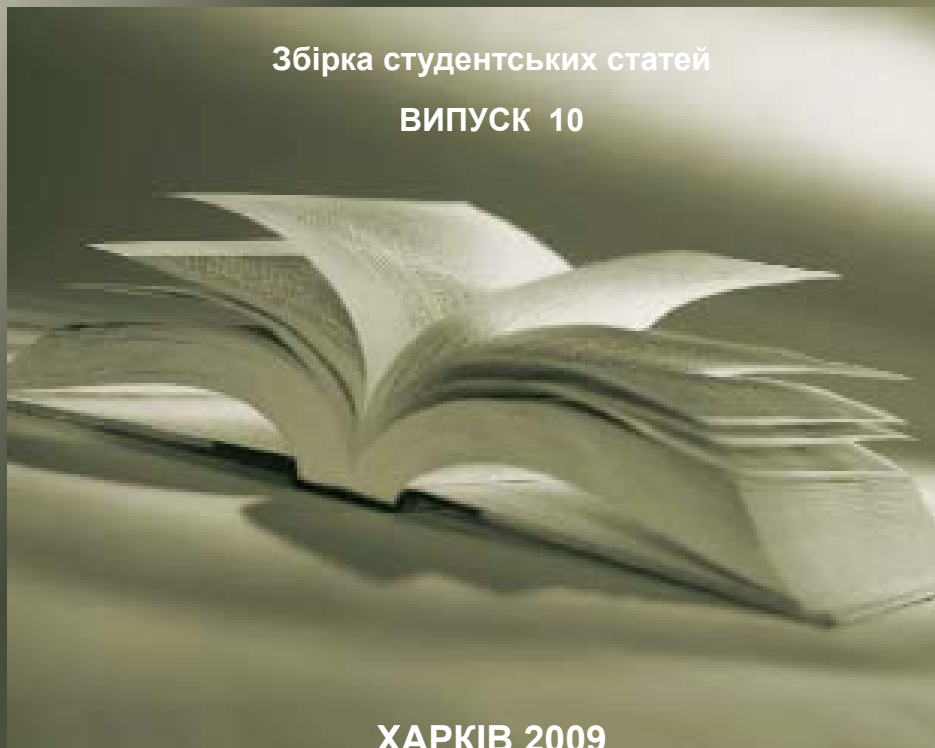
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірка студентських статей

ВИПУСК 10

ХАРКІВ 2009

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірка студентських статей

ВИПУСК 10

ХАРКІВ

2009

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: Л.М.Черноватий (докт.пед.наук, проф.)

Відповідальний секретар: Григорович Я.Є.

Мартинюк А.П. (докт.філол.наук, проф.)

Фролова І.Є. (канд.філол.наук, доц.)

Ребрій О.В. (канд.філол.наук, доц.)

Ковальчук Н.М. (канд.пед.наук, доц.)

Коновалова В. Б. (канд.пед.наук, доц.)

Царьова С.О. (канд.філол.наук, доц.)

Ветчинкіна О.А.

Голікова О.М.

Голтвян В.І.

Дишлева Ю.В.

Лутай Н.В.

Колеснікова О.В.

Друкується за рішенням Вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 6 від 19 червня 2009 р.)

Адреса редакційної колегії: 61077, м. Харків-77, майдан Свободи, 4, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, факультет іноземних мов, кафедра теорії та практики перекладу англійської мови, тел. (057) 707-54-42

In Statu Nascendi: Збірка студентських статей. – Харків: НТМТ. – Випуск 10. – 2009. – 148 с.

До збірки увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого (політика, наука, техніка, спорт, синоптика, методика навчання іноземних мов, лінгвістика) та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу кінофільмів, казок, крилатих та ідіоматичних виразів, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва (переклад реалій, інновацій, аббревіатур, цитат, реклами).

ЗМІСТ

<i>Bobritska A.</i> Translational norms in descriptive translational studies.....	7
<i>Gulieva D.A., Martynyuk A.P.</i> Verbal means of emotional and rational motivation in gender specific advertising in English	10
<i>Анцибасова К.С., Коновалова В.Б.</i> Переклад з англійської мови на українську в контексті теорії мовленнєвих актів (на прикладі художніх фільмів)	15
<i>Вороніна Д.О., Ребрій О.В.</i> Прагматична адекватність як головний принцип перекладу казок Оскара Уайльда українською мовою.....	20
<i>Гінзбург О.М., Черноватий Л.М.</i> Методика оцінювання якості письмових навчальних перекладів з англійської мови на українську у майбутніх філологів.....	24
<i>Гнатюк О.С., Фролова І.Є.</i> Проблеми англо-українського перекладу номінацій конфлікту...	29
<i>Дородних Л.А., Ребрій О.В.</i> Англомовна пародія як об'єкт аналізу при перекладі українською мовою	34
<i>Ігольникова М.П., Черноватий Л.М.</i> Шляхи контролю фахової компетенції майбутніх перекладачів (на матеріалі усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську)	38
<i>Капран А.В., Фролова І.Є.</i> Особливості перекладу англомовних газетних текстів спортивної тематики українською мовою	45
<i>Каращук Є.С., Мартинюк А.П.</i> Структурно-семантичні особливості перекладу електорального англомовного дискурсу на українську мову (на матеріалі текстів передвиборчих промов Барака Обама)	50
<i>Кіпоть К.В., Дишлева Ю.В.</i> Еквівалентність перекладу англомовних науково-технічних термінів українською мовою.....	57

Коденко Н.М., Ветчинкіна О.А.	
Лексико-граматичні особливості перекладу англомовних ідіоматичних одиниць українською мовою	61
Коротя О.В., Мартинюк А.П.	
Структурно-семантичні особливості перекладу англомовної казки українською мовою	66
Костенко О.В., Царьова С.О.	
Національно-культурний аспект у перекладі англомовних політичних термінів українською мовою	72
Лавошнік О.С., Колесникова О.В.	
Відтворення інтертекстуальних зв'язків при перекладі сучасної англомовної художньої літератури на українську мову.....	78
Лернер Є.О., Ветчинкіна О.А.	
Використання англомовних крилатих висловів і цитат у якості епіграфу та особливості його перекладу українською мовою	83
Пархомова Я.О., Мартинюк А.П.	
Англомовні стратегії ввічливості в аспекті перекладу українською мовою	88
Пасько Т.О., Фролова І.Є.	
Особливості перекладу англомовних синоптичних газетних текстів на українську мову	91
Рибка Г.В., Ковальчук Н.М.	
Проблема перекладної взаємовідповідності англійської та української термінології у галузі методики навчання читання	96
Собко А.В., Лутай Н.В.	
Особливості перекладу сучасної англомовної політичної лексики українською мовою	101
Толок Я.Ю., Ветчинкіна О.А.	
Порівняльний аналіз та способи перекладу ідіоматичних одиниць в художніх творах з англійської на українську мову	107
Федоркова О.О., Черноватий Л.М.	
Проблеми оцінювання письмових навчальних перекладів студентів з української мови на англійську	113

Хаперскова В.М., Черноватий Л.М.

Контроль умінь усного послідовного перекладу
з української мови на англійську
студентів мовних спеціальностей 119

Хорольська В.В., Ребрій О.В.

Про підходи до перекладу okazіональних
англомовних інновацій українською мовою
(на матеріалі «Newspeak» Дж. Орвелла)..... 127

Черновата С.В., Ковальчук Н.М.

Перекладна взаємовідповідність англійської
та української термінології у міжнародних документах,
що стосуються принципів викладання
іноземних мов в Європі..... 132

Шевцова Г.І., Ребрій О.В.

Стратегії та способи перекладу англомовних
антропонімів художнього дискурсу
українською мовою (на матеріалі імен персонажів
романів Дж. К. Ролінг)..... 137

Шкілько М.В., Голікова О.М.

Англомовна науково-технічна термінологія
як перекладознавчий та лінгвістичний феномен
при перекладі українською мовою 141

Збірка, десятий випуск якої пропонується Вашій увазі, включає статті студентів старших курсів кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (17 статей), кафедри прикладної лінгвістики національного університету «Львівська політехніка» (1 стаття), а також студентів кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (9 статей).

Статті підготовлені за матеріалами дипломних досліджень і є першими кроками авторів на шляху до самостійної наукової роботи. Звідси і назва збірника, *In Statu Nascendi*, яку з латини можна приблизно перекласти як «На початку шляху» або «У стані зародження».

Цього року збірка присвячена теоретичним та прагматичним проблемам перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого (політика, наука, техніка, спорт, синоптика, засоби масової інформації, методика навчання іноземних мов, лінгвістика) та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу кінофільмів, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва (переклад реалій, інновацій, аббревіатур, крилатих та ідіоматичних виразів, реклами).

Попри певну поблажливість до початківців, не можна не відзначити безумовний науковий потенціал авторів переважної більшості робіт. У зв'язку з цим залишається лише побажати їм подальших кроків на тернистому шляху складного й захоплюючого наукового пошуку, який є запорукою прогресу та добробуту людства.

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
теорії та практики перекладу англійської мови
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
докт.пед.наук, професор Л.М. Черноватий

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

TRANSLATIONAL NORMS IN DESCRIPTIVE TRANSLATIONAL STUDIES

Bobritska A.

*Національний університет «Львівська політехніка»
(кафедра прикладної лінгвістики)*

The tendency of the descriptive perspective towards translation, this cultural significance applies only and exclusively to the target culture. The translation norms present in a target culture are considered to be sufficient criteria for a proper understanding of the translation practices in that culture. The main idea to be presented in this article is that the identification of norms must be proceeded as an investigation of the forces behind them, an assessment of the consequences resulting from them and a committed questioning on whether the identified norms are to be strictly adhered to or not.

Judgements can not be avoided in any cultural theory. Thus a careful look at the current norms of any given target culture is advocated in order to properly analyse the impact of such norms in any translational practice within that culture. The identification of the guiding principles behind the translational norms in a certain culture may lead to the identification of intended manipulation of cultural and stylistic features, among other factors [5, p. 29].

Norms are presented by as the third member of tripartite model – system-norm-performance. In this model, norms would work as the intermediating factor acting between the «system of potential equivalence» and the «actual performance», this latter being identified by descriptive analyses of translated texts, being, therefore, empirical in nature. The concept of norms here entails all the regular patterns of behaviour within actual translations. Since they are only identified in the target texts, their study is bound to be target-oriented. Norms occupy the middleground between more absolute rules present in a given culture or system and the idiosyncrasies which also take place during every translational activity. Although they are presented as the «focal concept in any study of literary translation», norms are charged with two features which make them rather hard to be analysed. By the former, it is taken into account the fact that the

significance of a norm is dependent on the system in which it is embedded, whereas the latter accounts for its inherent time-bound nature: every value in a socio-cultural context tends to go through changes imposed by various elements along its evolution in time. The identification and analysis of norms are bound to account for the actual patterns occurring in a certain target culture, without however endeavouring in a deeper investigation of to which agenda such norms may be serving. Thus, no normative principle is to be generated from the identification of the current norms in a given target system [3, p. 13].

There are three major groups of norms to be considered in descriptive translation studies: initial, preliminary and operational norms. The initial norms would refer to the translator's decision about adhering to the norms of the source system or adhering to the norms of the target system. The translator also deals with the preliminary norms which account for the nature of a translation policy to figure at the basis of his or her work, as well as for the directness of translation. The operational norms refer to the translator's decisions during the process of translating and will tend to reflect his or her choice for following whatever pole chosen when selecting the initial norm.

Despite allegedly neutral attitude towards the current norms operating in a given system, description and explanation of the term accounts for the cultural charge of norms in a literary system. The reference to the contemporaneous occurrence of mainstream norms, remnants of previous ones and rudiments of new ones reveals the awareness that norms are constantly subject to changes, just as every cultural phenomenon. Urge to look at norms within the cultural context in which they manifest: «the only viable way out seems to be to contextualise every phenomenon, every item, every text, every act, on the way to allotting the different norms themselves their appropriate position and valence». What G. Toury's descriptive approach seems to fail to recognise, is that once one sets out to regarding norms as culture-bound phenomena, one just cannot leave out the principles that generate these same norms. Besides, the mere description of norms would not justify study and the consequences they may bring about.

There are three defining factors for the selection of his corpus: genre, period and source languages and their literatures [4, p. 7].

The justification of criteria only came about during the investigation process. In this specific case, the chosen period was classified as a transitional period, one in which norms would tend to go under change, either in the literary system itself or in translational practice. To which extent this selection was properly justified as an ideal corpus for the study of norms is not under question. The very fact of selecting a specific corpus (to the detriment of any other) for a scholarly investigation is itself necessarily

loaded: selection inevitably entails a process of inclusion and exclusion, which might be said to be «prescriptive» in nature.

Following the criteria it can be seen that by defining the genre of the corpus to be analysed, the translation critic will naturally list and analyse norms which are supposed to figure within texts belonging to that genre. By the same token, the norms of a given period will be refer to that period only, and, finally, they will be analysed within the boundaries of the source languages and literatures selected. Why should we get down to the study of norms in a selected corpus, whatever criteria one uses for this selection, if there was no intention whatsoever of bringing about the causes and consequences of their emergence? The claim that such descriptions work as a proof that actual translations do not follow prescribed rules seem to me rather naive: if norms do occur they do not probably occur at random. They reflect some principles operating within the translational practice of works belonging to that genre, in that period of time and coming from those selected sources. Still it seems important to say that these principles may generate distinct features in different translations, since every translator is an individual social being, and therefore, reacts differently (even if we take into account the regular behavioural patterns that do occur) to every social input.

Perhaps the more dangerous consequence of limiting translation studies to the description of norms has to do with those norms which illustrate an attitude commonly known as domestication. This term here is taken with its negative connotation, a practice that leads the readers to recognise their own culture in a text which has been produced in another culture [2, p. 75].

Thus, if we submit a given corpus in which domestication practices are the norm to a purely descriptive analysis, we will in all probability end up providing a pointless listing of the recurrent factors within a given number of works. On the other hand, if after such identification we get down to analysing and evaluating the reasons behind those norms, adopting a critical view on such occurrence, then we will indeed justify such study.

References

1. *Longman Dictionary of Contemporary English*. – [3rd edition]. – Great Britain : Longman Dictionaries, 1995. – 1950 p.
2. *Shuttleworth. Dictionary of Translation Studies / Shuttleworth, Mark & Cowie, Moira; St. Jerome Publishing*. – Manchester/UK, 1997. – 233 p.
3. *Toury G. In Search of a Theory of Translation / G. Toury*. – Tel Aviv : The Porter Institute for Poetics and Semiotics., 1980. – 57 p.
4. *Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond / G. Toury; John Benjamins*. – Amsterdam/ Philadelphia, 1995. – 32 p.
5. *Venuti L. The Scandals of Translation – Towards and ethics of difference / L. Venuti*. – London, New York : Routledge, 1998. – 42 p.

VERBAL MEANS OF EMOTIONAL AND RATIONAL MOTIVATION IN GENDER SPECIFIC ADVERTISING IN ENGLISH

Gulieva D.A., Martynyuk A.P. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

The aim of this paper is to establish verbal means of rational and emotional motivation of English advertising addressed to men and women.

The choice of advertising text as a material for research is explained by growing significance of advertising in modern life. Moderate-size, accurate contour of limits, informational saturation, pellucid pragmatical direction toward certain group of recipients, and clear definition of the text formation aim – all these make conditions for effective analyses of the gender aspect peculiarities in the English advertising.

Each text is formed as a communication unit and has a certain purpose. Beside the function «to inform», each text influences on its addressee. As a unit of high order a text can render information and with the help of this information it can influence on its addresser. It holds true for the advertising communication which final goal lies in the influence on potential addresser. The addressee (advertiser) tries to arouse the hunger for buying the goods but it is not enough. It is necessary for the addressee that addresser uses exactly this kind of his product but not the competitor's, with the same peculiarities and quality. Reaching out this purpose, the addressee of the advertising text uses different means of language to show the positive qualities and the advantage of the product in comparison with others, similar to it.

Hereby, we can say that advertising text for men and women has its own special characteristic features. In every single case they can be different but the aim has remained constant – to capture the attention of the potential consumer [1, c. 156]. These questions are studied by the separate branch of economy – marketing. Representatives of this branch use various aims, means and technologies for reaching their goal. Sometimes they try to connect a certain product with some human values, well-known events or, for example, with traditions or customs of the people or of a certain group of people.

In other words they use different motivation: rational, appealing to reason and emotional, appealing to emotions [2; 3; 4; 5; 6; 7].

According to the data received 68% of all the advertising studied appeal to emotions while only 32% appeal to reason. Most of advertising based on emotional motivation is addressed to women (38% against 30%) while rational motivation more often aims at men (25% against 7%).

Prototypical verbal means of emotional motivation include emotionally colored attributes like *heavenly, dazzling, stunning, fabulous, sensational, perfect* etc. which are devoid of any denotation meaning and are applied just to create the special world of gloss, excitement and luxury suggesting that buying the advertised goods will automatically make buyers a part of it. Emotional motivation can also be achieved by visual aids, especially pictures of beautiful, healthy and happy people or even celebrities enjoying the advertised goods.

Rational motivation is rendered through attributes having just denotation meaning describing ontological qualities of the goods advertised which make them attractive to the buyers for some definite reason.

Rational advertising is backed by:

utilitarian motives of reliability (it's *dependable* and welcoming), efficiency (*advanced high-efficiency* Worcester Bosch), quality (*high-performance* wrist instruments designed and tested for the most demanding professionals), etc.;

esthetic motives: good looks (Siemens Mobile. *Sleek, sophisticated* and *sexy; stylish* form);

motives of prestige (Sitting in the world's best-selling sports car has never been such a *unique* experience; it's the *unique* titanium body colour of the new limited edition MX-5 Phoenix; there is something about being *individual*);

motives of tradition and custom (*legendary* Bosh quality; *traditional* tailoring).

The type of motivation is closely connected to the subject matter of advertisements directed to women and men which includes, correspondingly, cosmetics, clothes, decorations/accessories, household equipment and cosmetics, cars, technical equipment, hot drinks.

On the one hand, it reflects traditional gender stereotypes according to which women should want cosmetic, clothes and decorations/accessories to get a spick-and-span new look to attract men as their prospect husbands and be interested in household equipment since it helps create domestic warmth and welfare, while men should care for expensive things like cars and equipment to accentuate their social status and significance and buy drinks to prove their self-realization as tough-rough males. On the other hand, it reflects some changes in the male stereotypes leading to males acquiring some female characteristics which results in their concern about looks and, consequently, explains their interest in cosmetics.

Characteristic features of the advertisement, aimed at women.

First of all, we should divide «women» advertisement into several blocks to catch and understand these features:

1. advertisement of cosmetic
2. advertisement of household equipment

3. advertisement of decorations and accessories

4. advertisement of clothes

Advertisements of cosmetics aimed at woman are usually appeal to emotions, underlining the idea that the main intention of a woman is a desire to have a spick-and-span new look for to attracting attention of men. They do not contain any rational information about the cosmetics they advertise. For example:

— *Remember when looking beautiful meant hours in front of the mirror? Now you are older you know what you want. What is right for your skin! What works! Like the improvement you see using Payot Restorative Cream (Style, Sunday Times, Jan. 9, 2005)*

— *Ultimate shine, brilliant colour, magnified volume all in one. Sexy lips, «dressed» in hugging vinyl skin. (Dior) (Vogue, Jul. 2004, p. 200).*

Very often such advertisements are supplied by pictures of beautiful women 'looking younger their age'.

Another advertisement promises to solve the problem of bad women hair with the help of Elvive shampoo. It emphasizes the beauty and health of the model's hair and of course this stress is made that each woman can get the same effect using this shampoo. For example:

— *Dandruff will not come back to such a woman (L'Oreal) (Style, Sunday Times, Jun. 25, 2005).*

The second block of women-oriented advertisements includes «advertisements of household equipment». It is very important for women because it is the reflection of domestic warmth and welfare.

— *Don't let damp laundry hang over you like a cloud every weekend. Buy a Bosch Logixx condenser dryer and you are guaranteed a brighter outlook. So, now, whatever the weather, Bosch gives you the freedom to enjoy it. (Style, Sunday Times, Oct. 9, 2005).*

The third block of «women» advertisements, especially those of diamonds, is probably the only one which holds some rational information about the diamond's carats, shape, and designer. For example:

— *A 59.37 heart – Shaped diamond sautoir with a 15 CT d/colour heart pendant and 24.23 CT diamond chandelier drops. Created by Jeremy Morris. (advertisement of earrings and necklace) (Vogue, Jul. 2004, p. 190).*

The advertisements of the fourth block is very similar to the first two. They rarely give any rational information or argumentation. More often they appeal to emotions and women's desire to tempt men. For example:

— *Be the one for him! (Dior, it is depicted a woman in gorgeous black dress). (Style, Sunday Times, Oct. 9, 2005).*

— *To be a new woman from 12 to 28. (clothes from Marina Rinaldi) (Good Housekeeping, Apr. 2004, p. 264)*

Characteristic features of the advertisement, aimed at men.

Here we can state that advertisements aimed at men are very rare in English and American periodical journals.

First of all, we should divide «men» advertisement into several blocks as to the products they advertise:

1. advertisement of cosmetic
2. advertisement of cars
3. advertisement of technical equipment
4. advertisement of hot drinks

The advertisements of the first block usually appeal to emotions. For example:

— *Clinically tested to be strong, yet gentle on your skin (New Gillette Series Sensitive Skin Deodorant). (Style, Sunday Times, Oct. 9, 2005).*

— *Very Irresistible, very intense, very elegant, very you. (eau de cologne from Givenchy). (Good Housekeeping, September 2003, p. 74),*

— *Freshness, charm, matchness. You are the best. (eau de Cologne Eternity from Calvin Klein) (Style, The Sunday Times, August 29, 2004)*

The second block of advertisement — «advertisement of cars» — is based on the motive of self-realization and significance, ambition to find approval in the surroundings of people and raise their social status. For example:

— *Creatures of comfort. It is not about getting anywhere. There is something about being an individual. (Renault cars) (Vogue, a Conde Nast Publication, June 2006, p. 144)*

The third block is very stereotypic. It is not a secret that all men want to have a lot of technical equipment and electronics at home. They like to learn this material, to be knowledgeable in this equipment and to repair it. That's why this type of news ads carries a lot of factual information appealing to reason. For example:

— *26 in iDTV; 1,366 x 768 pixel screen; HDTV capable, but no digital socket; Split-screen mode, stereo output: 10 watts per channel; connections: 2 SCART (RGB), component, audio, video, common interface analogue PC.(the advertisement of JVC TV). (Good Housekeeping, September 2001, p. 53).*

— *The S700i from Sony Ericsson redefines the camera-phone. It looks like a camera, you hold it like a camera, and with 1.3 mega pixel resolution and 262k color screen, it photographs like a camera. The superior sharpness and color reproduction give a high quality to your pictures, making them great for showing on your computer and for printing them out. (telephone from Sony Ericsson) (Style, The Sunday Times, September 22, 2002)*

The last block of men-oriented advertisement is «advertisement of hot drinks» and they are usually emotionally motivated. Marketing specialists who develops this advertising material tries to help men to feel

stronger, better, peculiar, a man who can makes very important decisions. For example:

— *Beer is freshest the day and just so you know the beer you are drinking is in its prime, we put a «Born On» date on every bottle. Old beer could have a stale taste. So taste a fresh beer – its better. (Beer of Budweiser)(Vogue, Autumn 1999, p. 35)*

— *Passion beyond reason (Beer of San Miguel) (Style, The Sunday Times, December 11, 1996).*

In our report we scrutinized the examples of ads from British and American periodic publications. As a result, we can conclude that gender plays a great part in advertising. While developing the advertisement the marketing specialists pay attention to the needs of men and women, their psychological problems, misfortunes and other characteristics features. Studies of advertising motivation help to understand the mechanism of verbal regulation of social behaviour.

Література

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / Белова А. Д. — К. : Изд-во СП «Компьютер Норд», 1997. — 300 с.
2. Берд П. Продай себя! / Берд П. — [пер. с англ.]. — Мн., 1996. — 126 с.
3. Викентьев И. Г. Приёмы рекламы: Методика для рекламодателей и рекламистов / Викентьев И. Г. — Новосибирск. 1993. — 67 с.
4. Джей Э. Эффективная презентация / Джей Э. — [пер. с англ.]. — Мн., 1996. — 260 с.
5. Зызыкин П.И. Психология в рекламе / Зызыкин П. И. — М. : Наука, 1993. — 308 с.
6. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы : [учеб. пособие] / Мокшанцев Р. И. — [науч. ред. М. В. Удальцова]. — М. : ИНФРА-М; Новосибирск : Сибирское соглашение, 2006. — 230 с.
7. Скотт Дж. Учитесь эффективно продавать и управлять сбытом / Скотт Дж. — К., 1992. — 170 с.

**ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ
В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ
(на прикладі художніх фільмів)**

Анцибасова К.С., Коновалова В.Б., канд. пед. наук

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Сьогодні кіно- і відеопродукція набувають все більшу популярність серед людей різного віку. Фільми міцно увійшли до нашого життя і тепер уже вважаються окремим видом мистецтва. Відповідно з'явилися і різні жанри художніх фільмів: фільми жахів, драми, бойовики, детективи і так далі. Кожен з цих та інших жанрів вимагає своєї класифікації, а також своїх правил перекладу. Основним об'єктом перекладу фільмів є, як правило, усна мова персонажів. За допомогою різних висловлювань людина досягає певних результатів, проводячи ті або інші зміни в дійсності, що оточує її, і, перш за все, в свідомості свого співбесідника, причому отриманий результат мовної дії може відповідати або не відповідати тій позамовній меті, для досягнення якої вона була створена мовцем.

Актуальність даного дослідження визначається необхідністю подальшої розробки одного з найважливіших аспектів теорії перекладу – проблеми перекладацької спроможності. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених певним аспектам перекладу художніх фільмів, у лінгвістиці практично відсутні дослідження змістовних характеристик цього прийому.

Метою дослідження є вивчення інформативної структури мовленнєвого акту у тісному зв'язку з його контекстуальними характеристиками і встановлення найбільш адекватних відповідностей і можливих варіантів передачі цього прийому на інші мови.

Об'єкт дослідження: взаємодія локутивного, іллокутивного і перлокутивного аспектів аналізу мовленнєвого акту у контексті перекладу.

Предмет дослідження: адекватний переклад мови персонажів художніх фільмів як результат інтеграції локутивного, іллокутивного та перлокутивного аспектів аналізу мовного акту.

Завдання дослідження : 1) визначити місце та значення теорії мовленнєвих актів у сучасній лінгвістиці; 2) розглянути класифікацію мовленнєвих актів; 3) описати вимоги еквівалентності перекладу на рівні мовлення; 4) розглянути та описати особливості усного перекладу мовленнєвих актів художніх фільмів.

Мовленнєвий акт – мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, що виділяється і вивчається в теорії мовленнєвих актів, вченні, що є найважливішою складовою частиною лінгвістичної прагматики.

Одне з положень теорії мовленнєвих актів полягає в тому, що мінімальною одиницею людської комунікації є не речення або вислів, а «здійснення певного виду актів, таких, як констатація, питання, наказ, опис, пояснення, вибачення, вдячність, поздоровлення та інше» [1, с. 54].

В межах загальнолінгвістичного підходу до теорії мовленнєвих актів можна виділити дві дисципліни: власне теорію мовленнєвих актів (аналіз, класифікація і встановлення взаємозв'язку між мовленнєвими актами безвідносно до мовленнєвих засобів) і «аналіз мовленнєвих актів», або лінгвістичний аналіз мови (встановлення відповідності між мовними актами і одиницями мови).

Дамо короткий перелік основних характеристик мовленнєвого акту (далі МА), які виділяє М. Холлідей згідно різним лінгвістичним концепціям [2, с. 193-217]:

1) МА – це елементарна одиниця мови, послідовність мовленнєвих виразів, що висловлена певним носієм мови, прийнятна і зрозуміла щонайменше одному з безлічі інших;

2) МА може бути за обсягом більше за речення і менше за нього, тобто він може бути складовою частиною речення;

3) МА пов'язує невербальну і вербальну поведінку;

4) МА дозволяє розмежувати текст і підтекст;

5) типовим завданням МА є вплив на думку адресата, коли він інтерпретує вислів носія мови. В той же час спільні властивості МА – це властивості кооперованої свідомої і розумної взаємодії декількох суб'єктів. Все це дозволяє визначити поняття доцільності і прийнятності мови на макрорівні, на який не поширюється граматику окремо взятого речення;

6) МА включає в граматичний опис, прагматичні поняття контексту і ролі носія мови та адресата, які знаходяться в межах конвенцій і норм конкретного суспільства. Останні визначають, який варіант вираження характерний для даного МА;

7) МА пов'язує речення з висловом.

8) Не можна говорити про розуміння речення лише в його буквальному значенні: необхідно встановити мету МА. Тому виявлення іллокутивної сили речення входить в опис мови;

Оскільки мовленнєвий акт – це вид дії, то при його аналізі використовуються загалом ті ж категорії, які необхідні для характеристики і оцінки будь-якої дії: суб'єкт, мета, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність і таке інше. Суб'єкт мовленнєвого акту – носій мови висловлюється, як правило, розраховуючи на сприйняття його висловлювання адресатом – реципієнтом. Вислів виступає одночасно і як продукт мовленнєвого акту, і як інструмент

досягнення певної мети. Залежно від обставин або умов, в яких здійснюється мовленнєвий акт, він може або досягти поставленої мети і тим самим виявитися успішним, або не досягти її. Щоб бути успішним, мовленнєвий акт як мінімум має бути доречним. Інакше на суб'єктів мовленнєвого акту чекає комунікативна невдача.

Теорія мовленнєвих актів виділяє три рівні, або аспекти аналізу мовного акту. По-перше, мовленнєвий акт можна розглядати як власне говоріння. Мовленнєвий акт в цьому аспекті виступає як локутивний. Локутивний акт, у свою чергу, є складною структурою, оскільки включає: вимову звуків (акт фонації), вживання слів, сполучення їх за правилами граматики, позначення з їх допомогою тих або інших об'єктів (акт референції), приписування цим об'єктам тих або інших властивостей і відносин (акт предикації).

В процесі говоріння людина одночасно здійснює ще й деяку дію, що має якусь позамовну мету: вона запитує або відповідає, інформує, запевняє або запобігає, призначає когось кимось, критикує когось за щось і здійснює тому подібний мовленнєвий акт, що розглядається з точки зору його позамовної мети та виступає як іллокутивний акт.

Нарешті, за допомогою говоріння (лат. *per locutio*) людина досягає певних результатів, проводячи ті або інші зміни в дійсності, що оточує його, зокрема і, перш за все, в свідомості свого співбесідника, причому отриманий результат мовної дії може відповідати або не відповідати тій позамовній меті, для досягнення якої він був призначений носієм мови. Мовленнєвий акт, що розглядається в аспекті його реальних наслідків, виступає як перлокутивний акт. Перлокутивний акт і відповідне йому поняття перлокутивного ефекту – це той аспект мовної діяльності, яким відвіку займалася риторика, вивчаючи оптимальні способи дії мови на думки і відчуття аудиторії.

Одне з головних завдань перекладача полягає в максимально повній передачі змісту оригінала, і, як правило, фактична спільність змісту оригінала і перекладу вельми значна.

Слід розрізняти потенційно досяжну еквівалентність, під якою розуміється максимальна спільність змісту двох різномовних текстів, що допускається відмінностями мов, на основі яких створені ці тексти, і перекладацьку еквівалентність – реальну смислову близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем в процесі перекладу. Межею перекладацької еквівалентності є максимально можлива (лінгвістична) міра збереження змісту оригінала при перекладі, але в кожному окремому перекладі смислова близькість до оригіналу різною мірою і різними способами наближається до максимальної [3, с. 133].

Поняття динамічної еквівалентності введене в лінгвістику американським ученим Ю. Найдою [4, с. 114-135].

Зазвичай еквівалентність перекладу встановлюється шляхом порівняння первинного тексту з текстом перекладу. Ю. Найда пропонує порівнювати реакції реципієнта перекладеного тексту і такого ж на вихідній мові (тобто реакцію того, хто отримує повідомлення через перекладача і того, хто отримує текст безпосередньо від носія вихідної мови). Якщо ці реакції в своїх істотних межах (як у інтелектуальному, так і емоційному плані) еквівалентні один одному, то текст перекладу визнається еквівалентним вихідному тексту. Слід підкреслити, що під еквівалентністю реакцій мається на увазі їх схожість, але зовсім не тотожність, яка є недосяжною через відмінності етнолінгвістичного, національно-культурного плану між представниками різних мовленнєвих спільностей.

Поняття динамічної еквівалентності в принципі відповідає поняттю функціональної еквівалентності, висунутому російським лінгвістом О.Д. Швейцером: «Перекладаючи вихідне повідомлення іншою мовою, перекладач порівнює позамовну реакцію на перекладене повідомлення з боку його реципієнта з реакцією на вихідне повідомлення реципієнта, що сприймає його на вихідній мові» [5, с. 63-65].

Очевидно, що проблема досягнення еквівалентної реакції у реципієнта найбезпосереднішим чином пов'язана з проблемою передачі вмісту вихідного тексту. Це обумовлює необхідність уточнити, з яких елементів воно складається. О.Д. Швейцер виділяє чотири таких елементи:

- денотативне (тобто предметно-логічне) значення, пов'язане з позначенням тих або інших предметних ситуацій;
- синтаксичне значення, яке визначається характером синтаксичних зв'язків між елементами вислову, тобто його синтаксичною структурою;
- конотативне значення, тобто співзначення, яке визначається функціонально-стилістичним і експресивним забарвленням мовленнєвого виразу;
- прагматичне значення, яке визначається відношенням між мовним вираженням і учасниками комунікативного акту (тобто тим суб'єктивним відношенням до мовленнєвих знаків, до тексту, яке неминуче виникає у людей, що користуються мовою в процесі комунікації) [5, с. 66].

Важливою характеристикою еквівалентності при усному перекладі є природна втрата інформації, яка залежить більшою чи меншою мірою від виду мовленнєвого акту. Втрата інформації також здійснюється за рахунок свідомої компресії тексту. Існують чинники, компенсуючи такі втрати, — це знання предмету і стан мови, що доз-

воляє здогадуватися про зміст пропущеного, інтонація, емоційне забарвлення мови і так далі. Для повноти розуміння усної мови важливу роль відіграють такі чинники як: ритм, пауза, темп мови та інше.

Правильна передача інтонації мовця при перекладі фільмів має велике значення, оскільки саме вона багато в чому визначає позамовну мету вислову.

Нижче наведені приклади діалогу з фільму «Люди в чорному» та коментар щодо адекватного перекладу цього діалогу.

— *We'll take it from here.*

— *Ми займемося ними.*

Якщо англійське речення перекласти як «Ми візьмемо це звідси», то переклад буде буквальним, оскільки він виконаний на рівні слів, тоді як для правильної передачі змісту при дотриманні норм української мови тут необхідний переклад на рівні всього речення; дане речення відноситься до іллокутивного мовленнєвого акту – до репрезентативів; іллокутивною функцією в даному випадку є ‘повідомлення’ (інформування).

— *Who the hell are you?*

— *А хто ви такі?*

При перекладі даного питального речення було проведено опущення для дотримання норм української мови; мовною метою даного питання є здобуття елементарної відповіді:

— *INS, Division 6.*

— *Імміграція, відділ № 6.*

Даний вислів виступає водночас і як продукт мовленнєвого акту, і як інструмент досягнення певної мети.

— *Division 6? I never heard of Division 6.*

— *Відділ № 6? Ніколи не чув про відділ № 6.*

Перепитування було викликано тим, що адресат не був задоволений відповіддю, оскільки дана галузь знань йому незнайома, тим самим тут спостерігається комунікативна невдача мовця.

— *Really?*

— *Правда?*

З даного питання видно, що поставлена мета не досягнута, оскільки мовець був здивований незнанням адресата елементарних речей.

— *Who you betting on?*

— *На якого ти б поставив?*

— *Tough call, Kay.*

— *Важко сказати, Кей.*

При перекладі даного питання в українському варіанті була зроблена смислова заміна на рівні всього речення для відповідності нормам української мови. У даному питанні спостерігається іллоку-

тивна мета — відкрита для розпізнавання — оскільки вона відповідає задуму мовця, тобто даний сенс питання націлений на розпізнавання адресатом, хоча може і не збігатися із справжньою метою мовця. Напевно, мовець чекав іншої відповіді, і дана відповідь не відповідає комунікативній меті мовця.

Висновки проведеного дослідження: 1) Теорія мовленнєвих актів виділяє три рівні або аспекти аналізу мовленнєвого акту: локутивний акт, іллокутивний акт, перлокутивний акт. 2) Щоб досягнути еквівалентності перекладу, перекладач іноді може удатися до вилучення певної інформації, яка суттєво не змінить зміст перекладу, або до компресії.

Перспективи дослідження проблем мовленнєвого акту можуть мати як лінгвостилістичний, так і перекладацький напрям. Безперечний інтерес викликає поглиблене дослідження адекватного перекладу мовленнєвого акту і його взаємозв'язок з підтекстом.

Література

1. Серль Д. *Лингвистические аспекты перевода* / Серль Д. — М. : АСАТ, 1998. — 355 с.
2. Хэллiday М. *Теория речевых актов* / Хэллiday М. — М. : Исток, 1997. — 467 с.
3. Латышев Л. К. *Курс перевода — эквивалентность перевода и способы ее достижения* / Латышев Л. К. — М. : Междунар. отн., 1981. — 247 с.
4. Найда Ю. *К науке переводить* / Ю. Найда // *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. — М. : Междунар. отн., 1978. — С. 114-135.
5. Швейцер О. Д. *Перевод и лингвистика* / Швейцер О. Д. — М. : Воениздат, 1973. — С. 63-66.

ПРАГМАТИЧНА АДЕКВАТНІСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП ПЕРЕКЛАДУ КАЗОК ОСКАРА УАЙЛЬДА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Вороніна Д.О., Ребрій О.В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Сучасному тлумаченню теоретичних та методологічних засад художнього перекладу передував довгий шлях їх становлення від 240 року нашої ери, починаючи з перекладу Лівієм Андроніком поеми Гомера «Іліада» до наших днів, де фігурують відомі прізвища сучасних перекладознавців.

Змінювалися погляди на сутність художнього перекладу. На ранніх етапах він характеризувався протиставленням двох тенденцій: буквального і вільного перекладів. У XVIII – XIX століттях переклад перетворився на особливий вид професійної діяльності і визначався як мистецтво [3, с. 172-190]. На початку XX століття перекладацька проблематика привернула увагу мовознавців. На шляху осмислення перекладу перекладознавство збагатилося блискучими науковими ідеями та концепціями. Базовою концепцією стало визначення перекладу як виду мовного посередництва, при якому на іншій мові створюється текст, призначений для повноправної заміни оригіналу в якості комунікативно рівноцінного останньому [2, с. 43], а основне завдання перекладача в художньому перекладі – передати художньо-естетичні достоїнства оригіналу, створити повноцінний художній текст мовою перекладу.

Базовими категоріями перекладознавства є еквівалентність та адекватність. Адекватність – це більш широке поняття, яке передбачає певний рівень еквівалентності, але не зводиться до неї. Еквівалентний переклад – це переклад, що відтворює зміст оригіналу на одному з рівнів еквівалентності [2, с. 152]. Згідно з пануючою у мовознавстві прагматичною теорією був запроваджений у практику термін «прагматична адекватність», суть якого полягає у досягненні бажаного впливу на рецептора перекладу.

Прагматична мета художнього перекладу досягається обраними перекладачем стратегіями і засобами, які базуються на урахуванні окремих прагматичних значень мовних одиниць, а саме: стилістичної характеристики, регістру, емоційного забарвлення, комунікативного навантаження, метафоричного значення, конотації, а також контексту, екстралінгвістичного досвіду, соціолінгвістичних факторів [1, с. 106-114].

Сутність прагматичної адекватності перекладу полягає у використанні заміни і відповідностей. У разі неможливості передачі в перекладі всіх елементів оригіналу перекладач може вдатися до рівноцінних заміни, завдяки яким у перекладі створюється рівноцінний ефект. Такі заміни можливі, тому що той самий ефект може бути досягнутим різними стилістичними засобами й той самий стилістичний засіб може виконувати різні функції. При перекладі художньої літератури, казок зокрема, перекладач повинен прагнути не передати окремого елемента, а передачі тієї значенневої й стилістичної функції, що виконується цим елементом.

Казка Оскара Уайльда визначається як авторська, літературна. Стиль письменника індивідуальний, особливий, зумовлений його естетичним кредо, яке полягає в віддаленні мистецтва від життя [4,

с. 139-143]. О. Уайльд бачив завдання мистецтва у створенні краси, недоступної дійсності життя. Перекладами казок О.Уайльда на українську мову займалися С. Крилач, М. Кривинюк, І. Корунець.

Аналіз перекладу казок О.Уайльда українським перекладачем І. Корунцем був здійснений відповідно до стратегічних завдань догнення прагматичної адекватності:

- збереження домінуючої художньо-естетичної функції;
- передача стилю автора;
- відтворення атмосфери казковості;
- виявлення експресивної функції;
- збереження інтонаційних характеристик.

Загальне звучання твору виявляється в загальному стилі, а загальна форма складається з єдності окремих елементів. Такими елементами є **реалії** казок Оскара Уайльда, які перекладаються різними відомими засобами.

Реалії належать до диференційних мовних явищ. Виникнення реалій зумовлене позамовними чинниками, у нашому випадку вони є специфічними і належать до жанру авторської казки. Реалії тексту, що аналізується, можна кваліфікувати таким чином:

1. реалії, притаманні анімалістській казці: *Ластівка, Соловей, Водяний Шур, Коноплянка, Жаба*;

2. реалії, притаманні чарівній казці: *Принц, Інфанта, Велетень, Зима, Весна, Літо, Осінь, Град, Троянда, Очерет, Північний Вітер, дерева як діючі персонажі*;

3. реалії, пов'язані з життям казкових персонажів: *палац, садок, статуя, піраміди Єгипту*;

4. реалії, пов'язані з життям людей: *діти, пташки, Міський Радник, Професор Естетики, Секретар Міської Ради, Мер, Піраміда*;

5. реалії декоративного мистецтва: *коштовне каміння, мінерали та квіти, які панують над природою*;

6. реалії, пов'язані з біблейськими притчами: *Бог, Ангел, Рай*.

Встановлення необхідного прагматичного відношення рецептора перекладу до переданого повідомлення залежить від вибору перекладачем мовних засобів у створенні ним тексту перекладу. Найбільш поширеним засобом, до якого вдавався перекладач, є лексичні **трансформації**, зокрема:

1. конкретизація

*So the **Hail came**. Every day for three hours he rattled on the roof of the castle till he **broke** most of the slates...* [6, с. 40].

*І тоді **налетів** Град. Щодня він по три години **торохтів** по дахах замку, доки **перетрощив** майже всю черепицю...* [5, с. 60].

Дієслова «*to come*» та «*to break*» перекладаються більш конкретними «*налітати*» та «*трощити*».

2. компенсація

Heave a-hoy! [6, с. 27]

Нумо, р-разом [5, с. 16].

В оригіналі вжито термін з морської справи, який немає еквівалента в українській мові. Тому перекладач вдається до заміни відповідником, який не є сталим, і компенсує значення лексеми, зображуючи напруження через подвоєння приголосної.

3. додавання

I'm off to the Pyramids. Good-bye! [6, с. 12]

Тоді я лечу в Єгипет до пірамід. Прощавай! [5, с. 21]

Уточнюючи знаходження пірамід, автор перекладу, на нашу думку, підкреслює той факт, що Ластівка відлітає до теплої країни, бо піраміди можуть бути у різних місцях.

4. заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови
He had bright beady eyes... [6, с. 50].

Очі в нього були як блискучі намистинки... [5, с. 43].

Заміна прикметника іменником пояснюється особливостями української мови, а саме неспроможністю утворити прикметник від іменника «намисто».

5. контекстуальна заміна

The Snow covered up the grass with her great white cloak ... [6, с. 39].

Сніг накинув на траву свій широкий білий саван [5, с. 25].

Співвідношення англійського «cloak» та українського «саван» може бути визначене як контекстуально відповідне. Перекладач користується цим засобом, маючи на увазі культурологічні особливості: більш поширену в українській мові асоціацію білого кольору з саваном. До того ж українська метафора має більш сталий характер, ніж англійська.

Привертають також увагу **синтаксичні особливості** у перекладі, які пояснюються різницею у побудові речення двох мов.

He was gilded all over with thin leaves of fine gold, for eyes he had two bright sapphires, and a large red ruby glowed on his sword-hilt [6, с. 24].

Він був зверху донизу покритий тонесенькими листочками щирого золота. Замість очей у Принца сяяли два сапфіри, а на рукаві шпаги пламенів великий рубін [5, с. 35].

Одне складне речення в англійському варіанті поділене на два з крапкою в українському. Це пояснюється тим фактом, що для англійської мови притаманна побудова фрази навколо одного якогось елемента, який є начебто центром оповідання – «he». В другому складному реченні українського варіанта був змінений підмет («сапфіри»), що викликало і заміну прикметника на дієслово, яке стало присудком.

Можна відзначити, що прагматична адекватність текстів оригіналу та перекладу в цілому досягнута. Майстерність перекладача виявилася у творчому процесі, в знаходженні того влучного слова, словосполучення, фрази, які, з одного боку, передають точний зміст, а з другого – не порушують естетичну концепцію оригіналу.

Література

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод* / Бархударов Л. С. – М.: *Международ. отн.*, 1975. – 240 с.
2. Комиссаров В. Н. *Теория перевода* / Комиссаров В. Н. – М.: *Высшая школа*, 1990. – 253 с.
3. Москаленко М. *Нариси з історії українського перекладу* / М. Москаленко // *Всесвіт*. – 2006. – №1-2. – С. 172-190.
4. Стріха М. *Оскар Вайльд на тлі українських сюжетів* / М. Стріха // *Всесвіт*. – 2007. – №3-4. – С. 139-143.
5. Уайльд О. *Казки* / Уайльд О. – К.: *Школа*, 2000. – 192 с.
6. Wilde O. *Fairy tales* / Wilde O. – М.: *Progress Publishers*, 1979. – 211 с.

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПИСЬМОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПЕРЕКЛАДІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Гінзбург О.М., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

В Україні, з одного боку, помітний суттєвий брак досліджень стосовно теоретичних і практичних основ контролю якості письмового перекладу та практичного його застосування на мовних кафедрах вищих закладів освіти, а з іншого, існує нагальна потреба у подібних наукових розвідках. Ці фактори обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є контроль якості письмових галузевих перекладів студентів, що навчаються за спеціальністю «Переклад», предметом – методика їх оцінювання при передачі відповідного змісту з англійської мови на українську, а метою – розробка об'єктивної системи згаданого оцінювання.

Матеріалом дослідження послужили письмові переклади текстів економічної тематики, виконані студентами 4-го курсу (4 жінки та 3 чоловіка) англійського перекладацького відділення факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна в межах проміжного конт-

ролю. На виконання письмового перекладу українською мовою англomовного тексту обсягом 196 слів відводилося 40 хвилин. Студенти перекладали самостійно, не користуючись жодними допоміжними матеріалами (підручниками, словниками, довідниками тощо). Зміст тексту оригіналу ґрунтувався на матеріалі, який студенти вивчали протягом трьох тижнів, що передували проміжному контролю.

Для досягнення згаданої мети ми провели аналіз компонентів змісту оригіналу та перекладу на кількох рівнях для виявлення ступеня еквівалентності тексту перекладу по відношенню до оригіналу. За результатами такого аналізу ми, враховуючи результати попередніх досліджень [3, с. 7-10], пропонуємо розрізняти три головні типи помилок, зміст яких поданий далі:

- Помилки, що серйозно змінюють зміст оригіналу, тобто пропуск суттєвої інформації або викривлення змісту, внаслідок чого текст перекладу дезінформує адресата стосовно відповідної частини змісту тексту оригіналу;

- Помилки, що за певних умов можуть суттєво змінити зміст оригіналу, тобто неточна його передача, яка може (наприклад, при відсутності у свідомості адресата потрібних фонових знань) спричинити нерозуміння відповідної частини змісту тексту оригіналу;

- Помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу або не спричинюють таких змін взагалі, тобто відхилення від стилістичних норм мови перекладу, використання маловживаних у даному типі текстів одиниць мови, зловживання іншомовними запозиченнями чи жаргонізмами, інші порушення норм мови перекладу, які не впливають на еквівалентність перекладу, але свідчать про недостатнє володіння перекладачем даною мовою або про його нездатність подолати інтерференцію з боку оригіналу.

Усі помилки, зареєстровані в роботах студентів, були віднесені нами до одного з трьох типів, зміст яких викладений вище. Подальший аналіз, однак, навів на думку, що ступінь серйозності помилок в межах одного й того ж типу може бути неоднаковим, а тому ми здійснили спробу додатково виділити їхні види, надавши їм різну вагу, залежно від гіпотетичної суттєвості впливу на зміну змісту оригіналу.

При оцінці перекладів найбільш серйозні викривлення змісту можуть кваліфікуватися як «повні» помилки й ми пропонуємо нараховувати за кожну з них 1 штрафний бал. За інші викривлення змісту, в залежності від ступеня його впливу на еквівалентність перекладу, можна нараховувати від 0,6 до 0,8 штрафного бала. Решта помилок оцінюються так само диференційовано, в залежності від ступеня їх негативного впливу на якість перекладу, але за них нараховується не більше, ніж 0,5 штрафного бала [2, с. 171].

Таким чином, ми спробували класифікувати види помилок, виділені на попередньому етапі дослідження, за ступенем їх ваги й отримали такі їхні гіпотетичні категорії:

– 1 штрафний бал нараховується за суттєве викривлення змісту оригіналу, що трапляється внаслідок впливу різних чинників (зокрема, у проаналізованих нами роботах студентів таке викривлення траплялося з причин невірної виведення значення незнайомого слова з контексту; невірної витлумачення причинно-наслідкових відносин; помилкового визначення функції слова або дослівного перекладу без врахування контексту);

– 0.8 штрафних бала нараховується за невиправдане вилучення понять, що містяться в тексті оригіналу, або пропуск у тексті перекладу певних слів;

– 0.6 штрафних бала нараховується за усі типи неузгодження (неузгодженість членів речення; неузгодження з присудком, зокрема, вживання одних відмінків замість інших; неузгодження доповнення з попередніми словами; неузгодження означуваного та означення), а також – за додавання або пропуск прийменника чи прислівника, їх невірне вживання, невиконання ними своєї функції та за вживання невірної управління дієслова.

– 0.4 штрафних бала нараховується за невиправдані заміни (наприклад, граматичного часу, форм та виду дієслова, частин мови, числа тощо).

– 0.2 штрафних бала нараховується за помилки, що погіршують якість перекладу, але не впливають на еквівалентність головного змісту (наприклад, невиправдане звуження або розширення значення слова оригіналу; дослівний переклад без врахування контексту, неточне вживання слова, невірний вибір стилістичного регістру тощо).

– 0.1 штрафних бала нараховується за мовні помилки (наприклад, неприродність тексту внаслідок зловживання дослівним перекладом; невдалий або невиправданий описовий переклад; невдале вживання прийменників; тавтологія; орфографічні та пунктуаційні помилки; невдалі словотворення або порядок слів; невиправдане додавання тощо).

Для перевірки валідності такої класифікації ми застосували її до конкретних перекладів, які слугували матеріалом нашого дослідження, та порівняли отримані дані з результатами, отриманими при вживанні традиційного методу, який використовується на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови в ХНУ імені В.Н. Каразіна, суть якого полягає в тому, що за кожну інформаційну помилку (втрату суттєвої інформації або її викривлення) нараховується

1 штрафний бал, а за усі інші помилки – 0,1 штрафного балу. Результати обрахувань за двома шкалами подані в табл. 1.

Таблиця 1.

Порівняльні результати оцінювання студентських перекладів за двома способами

№	студенти	Загальна кількість помилок	КШБ-1	КШБ-2
1.	S1	33	11,3	13,3
2.	S2	30	12,0	14,7
3.	S3	40	13,8	17,4
4.	S4	35	16,0	18,4
5.	S5	37	16,2	18,6
6.	S6	46	17,1	20,8
7.	S7	53	18,8	22,7

Умовні позначення: S – студент; КШБ-1 – кількість штрафних балів за традиційною методикою оцінювання, КШБ-2 – кількість штрафних балів за методикою оцінювання, розробленою у цій роботі.

Як випливає з табл. 1, різниця у кількості штрафних балів у одних і тих же студентів за результаті оцінки якості їхніх перекладів двома способами є не дуже значною.

Для перевірки надійності результатів та порівняння двох систем оцінки ми провели кореляційний аналіз, врахувавши відповідний коефіцієнт кореляції [1, с. 420], який обчислювався за формулою (1)

$$r_{xy} = \frac{\sum z_x \cdot z_y}{N} \quad (1)$$

де r – коефіцієнт кореляції, Z_x – стандартна кількість штрафних балів за розробленою у цій роботі методикою оцінювання, Z_y – стандартна кількість штрафних балів за традиційною методикою оцінювання, N – кількість студентів.

Розглянемо процес обчислення кореляції. Вважатимемо кількість штрафних балів, отриманих після перевірки робіт новим методом, даними для умови «А», а кількість штрафних балів, отриманих після перевірки робіт традиційним методом – даними для умови «Б». Для того, щоб підкреслити відносний характер стандартної кількості балів, ми помножили кожне значення умови Б на 10 [1, с. 420].

Для подальшого обчислення нам знадобилися такі значення: середнє відхилення штрафних балів, стандартне відхилення, стандартні бали. Середнє відхилення штрафних балів (x та y) ми обчислювали за формулою (2):

$$x = X - M_x \quad (2),$$

де X – кількість штрафних балів, отриманих після перевірки робіт новим методом, M – середній показник штрафних балів у групі.

Стандартне відхилення штрафних балів (σ) ми обчислювали за формулою (3):

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum X^2}{N}} \quad (3)$$

Якщо середнє відхилення x розділити на стандартне відхилення σ , то воно перетворюється на стандартну кількість штрафних балів z :

$$Z_x = \frac{x}{\sigma_x} \quad (4)$$

Пояснимо застосування викладених вище формул на конкретному прикладі. Кількість штрафних балів, отриманих студентом S1 після перевірки його роботи новим методом становить 13,3, а традиційним методом – 11,3 (останнє значення при розрахунках множилося на 10). Середнє відхилення штрафних балів для x та y дорівнює (– 4,69) для x (тобто 13,30 – 17,99) і (– 37,3) для y (тобто 113 – 150,3). Стандартна кількість штрафних балів для x (Z_x) та y (Z_y) складає відповідно 1,55 (тобто – 4,69 поділене на 3,02) та – 1,46 (тобто – 37,3 поділене на 25,5), а добуток Z_x і Z_y дорівнює +2,26.

Подібні обчислення були здійснені й щодо решти студентів, а результати наведені у таблиці 2. Під таблицею подані значення середніх показників штрафних балів у групі як за традиційною методикою оцінювання (M_y), так і за методикою, розробленою у цій роботі (M_x), стандартних відхилень штрафних балів (σ_x та σ_y), суму по колонці $Z_x Z_y$, що дорівнює +6,84. Це число, поділене на число студентів у даній групі (7), дає значення коефіцієнту кореляції r_y , що дорівнює +0,98.

Коефіцієнт кореляції може мати значення від -1, що свідчить про абсолютно негативну кореляцію, до +1, що означає абсолютно позитивну кореляцію. У нашому випадку кореляція становить +0,98, а це означає що вона є позитивною, тобто по-перше, обидва методи оцінюють один і той же об'єкт (якість письмового перекладу з англійської мови на українську) і, по-друге, оцінюють його однаково успішно, а отже є взаємозамінними. На нашу думку, традиційна система є зручнішою для оцінювання якості поточних письмових перекладів з англійської мови на українську, оскільки вона є простішою й займає менше часу. Систему ж запропоновану у цій роботі, можливо, доцільно використовувати при семестровому тестуванні (двічі на рік), коли необхідний більш детальний аналіз складу фахової компетенції майбутніх перекладачів.

Таблиця 1.2.

Результат обчислення кореляції традиційного та нового методів оцінювання якості письмових перекладів з англійської мови на українську досліджуваними.

S	X	x	Z _x	Z _x Z _y	Z _y	y	Y	S
S1	13,3	-4,69	-1,55	2,26	-1,46	-37,3	113	1
S2	14,7	-3,29	-1,09	1,29	-1,19	-30,3	120	2
S3	17,4	-0,59	-0,19	0,09	-0,48	-12,3	138	3
S4	18,4	0,41	0,14	0,05	0,38	9,7	160	4
S5	18,6	0,61	0,2	0,09	0,46	11,7	162	5
S6	20,8	2,81	0,93	0,75	0,81	20,7	171	6
S7	22,7	4,71	1,56	2,31	1,48	37,7	188	7

Умовні позначення: S – студент; X – кількість штрафних балів за розробленою у цій роботі методикою оцінювання; Y – кількість штрафних балів за традиційною методикою оцінювання, помножена на 10; x – середнє відхилення штрафних балів за розробленою у цій роботі методикою оцінювання; y – середнє відхилення штрафних балів за традиційною методикою оцінювання; Z_x – стандартна кількість штрафних балів за розробленою у цій роботі методикою оцінювання, Z_y – стандартна кількість штрафних балів за традиційною методикою оцінювання, Z_xZ_y – їх сума.

$M_x = 17,99$; $\sigma_x = 3,02$; $M_y = 150,3$; $\sigma_y = 25,5$; $\sum Z_x Z_y = 6,84$; $r_y = +0,98$

Література

1. Готтсданкер Р. *Основы психологического эксперимента* : [учеб. пособие] / Готтсданкер Р. ; [пер. с англ.]. – М. : МГУ, 1982. – 464 с.
2. Латышев Л. К. *Перевод: теория, практика и методика преподавания* / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
3. Черноватий Л. М. *Проблема оцінки письмових робіт майбутніх перекладачів* / Л. М. Черноватий // *Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2009. – № 800. – С. 7-10.

ПРОБЛЕМИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НОМІНАЦІЙ КОНФЛІКТУ

Гнатюк О.С., Фролова І.Є. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Однією з найочевидніших властивостей слів вважають їх багатозначність – майже всі слова в мові мають більше одного значення.

Багатозначність або полісемія – це «наявність в одного й того ж слова декількох пов'язаних між собою значень» [2, с. 335].

Багатозначність становить серйозну проблему у перекладі, зокрема, у використуванні такого перекладацького прийому як пошук варіантного відповідника.

Актуальність дослідження перекладацького аналізу в полі семантики слів закорінена на можливій незбіжності їхньої семантичної структури у вихідній і цільовій мовах, а також диктується відсутністю спеціальних робіт зазначеної проблематики.

У зв'язку із цим об'єктом дослідження у нашій роботі було обрано багатозначні лексичні одиниці на позначення конфлікту. Вибір саме цієї групи лексичних одиниць обумовлюється важливістю та глобальністю поняття конфлікту.

Предметом аналізу є особливості перекладу цих одиниць з англійської на українську мову.

Мета дослідження полягає в аналізі труднощів перекладу номінативних одиниць на позначення конфлікту з англійської мови на українську.

Матеріалом дослідження слугували автентичні газетні англійськомовні тексти з якісного видання «The Times», розміщені у мережі Internet. Ми скористалися з інформаційних технологій і спочатку відібрали масив тексту обсягом 400000 знаків з колонки «General News», яка охоплює всі галузі, що зазвичай представлені в газетах – світові новини, політика, економіка, спорт, мистецтво, довідки тощо. В цьому масиві тексту нами за допомогою функції пошуку ключового слова було здійснено пошук номінацій конфлікту.

Питання багатозначності досліджується лінгвістами, існують різні концепції аж до заперечення явища багатозначності О.А. Потєбнею [7].

Багатозначність може бути як випадковою, так і нарочитою, наприклад, в рекламі, заради жарту, з метою обману [6] або для досягнення певного стилістичного ефекту [10].

Між значеннями багатозначного слова повинні існувати взаємозв'язок, взаємодія, спільні елементи. «При відсутності таких спільних елементів в значенні прийнято говорити про омонімію, яка в цьому змісті не включається до багатозначності, а протиставлена їй як наявність у мові двох різних одиниць, на протилежність до семантичного варіювання однієї мовної одиниці» [1, с. 184].

В низці праць лексичні значення позначаються як лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) – «такі варіанти слова, які відрізняються своїми лексичними значеннями (причому різниця між цими значеннями не виражається в їхніх звукових оболонках)...» [8, с. 36]. Саме незбіжність ЛСВ у вихідній та цільовій мовах спричиняє труднощі у перекладі.

Контекстом, адекватним дослідженню перекладу багатозначних слів, є публіцистичний дискурс, матеріалізований публіцистич-

ним текстом. Його специфікою є колективний характер й значний вплив, обумовлений значущістю засобів масової інформації в сучасному світі. Також мова засобів масової інформації є, з одного боку, зразком нормативним, регульованим, а з іншого боку, відбиває особливості тієї чи іншої культури.

Конфлікт, безсумнівно, належить до основних явищ, що визначають спосіб існування людини в соціумі та охоплюють всі сторони її життя [3; 4]. Конфлікт завжди представляв інтерес для різних галузей науки: філософії, історії, політології, економіки, соціології, психології тощо. Значущість й глобальність поняття підкреслюється створенням окремої науки конфліктології. Як у межах цієї нової галузі гуманітарного знання, так і в мовознавстві спостерігається значна увага до аналізу значення іменника *conflict* / *конфлікт*, його синонімів, інших семантично пов'язаних із ним слів.

Згідно з дослідженням І.В. Жарковської [5] лексико-семантичне поле CONFLICT охоплює субполя CONFLICT [HUMANACTIVITY – EVENT] (КОНФЛІКТ [ЛЮДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПОДІЯ]) та CONFLICT [STATE] (КОНФЛІКТ [СТАН]). Для аналізу нами було обрано субполе CONFLICT [HUMAN ACTIVITY – EVENT] (КОНФЛІКТ [ЛЮДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПОДІЯ]), оскільки воно є ширшим. Це субполе об'єднує 145 номінацій конфлікту, з яких нами в ході експериментального дослідження було зареєстровано 33 одиниці в масиві тексту обсягом 400000 знаків. Кількість текстових реалізацій склала 189.

Аналіз кількісних параметрів реалізацій зазначених лексичних одиниць демонструє частотність їх реалізацій (у дужках вказано кількість реалізацій): *action* (1), *argument* (2), *assault* (7), *attack* (42), *battle* (10), *campaign* (6), *combat* (3), *competition* (3), *contest* (3), *controversy* (1), *debate* (6), *dispute* (5), *disturbance* (1), *duel* (1), *encounter* (2), *feud* (1), *fight* (2), *fighting* (7), *game* (2), *insurgency* (1), *invasion* (4), *litigation* (1), *match* (1), *race* (2), *rebellion* (3), *revolt* (1), *revolution* (2), *riot* (7), *row* (5), *strife* (1), *war* (53), *warfare* (1), *wrangle* (2) (див. рис. 1).

В ході нашого дослідження ми зосередили увагу на особливостях англо-українського перекладу зареєстрованих номінацій конфлікту. Всі вони є багатозначними словами, а отже, можуть становити певні труднощі у перекладі. Нами було встановлено, що ці одиниці утворюють 3 групи:

1) До першої групи належать одиниці, що були перекладені за допомогою першого словникового відповідника. Ця група є найбільшою, кількістю реалізацій – 155 (82%). Дані номінативні одиниці не є проблемними при перекладі, наприклад:

• **assault** – 1) **напад**, атака; штурм, приступ; 2) нападки; 3) насильство; згвалтування; 4) образа словами і погроза фізичним насильством; 5) штурмовий [9]:

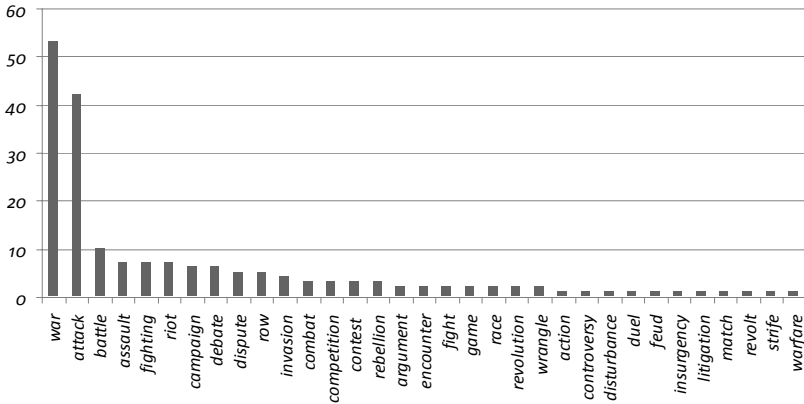

Рис. 1. Частотність зареєстрованих номінацій конфлікту

<i>Hong Kong police issued only a brief statement, saying that an «assault occasioning actual bodily harm» had occurred last Thursday in the city.</i>	<i>Поліція Гонконгу зробила лише коротку заяву про те, що минулого четверга у місті стався «нанад», який спричинив тілесні ушкодження».</i>
--	---

2) До другої групи увійшли одиниці, перекладені за допомогою словникового відповідника, але розташованого не на першій позиції. Цей спосіб є не надто поширеним, кількість реалізацій – 25 (13 %). Цей спосіб потребує від перекладача додаткових зусиль – підбору потрібного відповідника залежно від контексту тощо, наприклад:

• **dispute** – 1) диспут, дискусія, дебати; полеміка; 2) спір, **суперечка**, сперечання; сварка [9]:

<i>The stand-off has exasperated the EU, which cautioned both Russia and Ukraine that they risked being seen as unreliable partners if the dispute continued much longer.</i>	<i>Ця безвихідна ситуація обурила ЄС, який попередив і Росію, й Україну, що вони ризикують отримати статус ненадійних партнерів, якщо суперечка триватиме й надалі.</i>
---	---

3) Третя група представлена одиницями, перекладеними не за допомогою словникового відповідника, наявного в англо-українському словнику. Кількість реалізацій – 9 (5%). Хоча цей спосіб є найменш розповсюдженим, але саме ці випадки потребують уваги, оскільки є проблемними у перекладі. Для здійснення перекладу цих одиниць ми скористалися англо-російським словником, тобто використовували російську мову як мову-посередник, наприклад:

• **debate** – 1) дискусія; дебати; 2) суперечка

1) дебаты, дискуссия, **обсуждение**, прения; 2) полемика, спор [9]:

<p><i>The Republican is insisting on «a full and open debate» over potential conflicts of interest in overseas donations to Bill Clinton's charitable foundation.</i></p>	<p><i>Республіканець наполягає на «розгорнутому й відкритому обговоренні» потенційних конфліктів інтересів щодо дотацій з-за кордону до благодійного фонду Білла Клінтона.</i></p>
--	---

Таким чином, проведене дослідження дозволяє виявити найбільш частотні номінації конфлікту та встановити особливості їх перекладу. Результати аналізу свідчать, що проблемною є лише незначна кількість досліджених одиниць, для яких немає варіантних відповідників в англо-українських лексикографічних джерелах.

Література

1. Апресян Н. Н. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Апресян Н. Н. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ахманова О. С. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 607 с.
3. Бандурка А. М. Конфликтология : [уч. пособие] / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. – Харьков : Фортуна-пресс, 1997. – 335 с.
4. Ермолаева Е. Н. Концепт CONFLICT и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ермолаева Е. Н. – Иркутск, 2005. – 212 с.
5. Жарковська І. В. Семантичні та функціональні особливості англомовних номінацій конфлікту : автореф дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Жарковська. – Харків: Б.в., 2007. – 20 с.
6. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение / Кацнельсон С. Д. – [2-е изд.]. – М. : URSS, 2004. – 110 с.
7. Потетья А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потетья // Звезинцев В. А. История языкознания XIX – XX веков в очерках и извлечениях. Ч. I. – [3-е изд., доп.]. – М.: Просвещение, 1964. – 466 с.
8. Смирницкий А. И. К вопросу о слове (Проблема «тождества слова») / А. И. Смирницкий // Труды ин-та языкознания АН СССР. – 1954. – Т. IV. – С. 3-45.
9. АBBYU Lingvo x3 Многоязычная версия [Электронный ресурс]. – Заголовок з екрану.
10. Ullmann St. Semantics. An Introduction to the Science of Meaning / Ullmann St. – Oxford : Blackwell, 1962. – 278 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Latest World News Headlines | Times Online News [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/> – Заголовок з екрану.

АНГЛОМОВНА ПАРОДІЯ ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Дородних Л.А., Ребрій О.В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Антропоцентричність є провідною рисою гуманітарного пошуку. В останні роки перекладознавство все частіше вдається до нових об'єктів та методів дослідження, намагаючись побачити та відчутти сам процес перекладу з позицій не стільки мови, скільки людини, яка творить мову та користується нею. Загальна функціональна спрямованість перекладознавчих студій та відсутність розгорнутих досліджень, присвячених як перекладу пародій, так і феномену прецедентності у перекладознавстві, зумовлюють *актуальність* цього дослідження.

Метою дослідження є спроба визначити головні стратегії відтворення прецедентності пародійного тексту у перекладі. Для реалізації поставленої мети ми обрали *матеріалом* дослідження віршовані пародії антидидактичної спрямованості відомого англійського письменника Л. Керрола з твору «Alice in Wonderland» та їх переклади, виконані М. Лукашом.

Під прецедентними феноменами (ПФ) ми розуміємо феномени значимі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному й емотивному відношеннях; такі, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню даної особистості, включаючи її попередників та сучасників; такі, звертання до яких відновлюється неодноразово в дискурсі даної мовної особистості. Серед прецедентних феноменів виділяються *вербальні* (прецедентне ім'я й прецедентне висловлення) і *вербалізовані* (прецедентна ситуація та прецедентний текст). Таким чином, поняття вербалізованого ПФ є ширшим за поняття вербального ПФ. Особливу увагу в роботі ми приділили такому ПФ як прецедентний текст, до яких і відносяться різноманітні твори художньої літератури й, зокрема, пародія [1].

Жанр пародії має досить багату історію й зберігає свою актуальність у сучасному суспільстві. Вже давно пародія розглядалась як

вторинний жанр, проте лише нещодавно її почали розглядати як прецедентний текст. Оскільки пародія – вторинний текст, для неї є обов'язковою наявність первинного тексту – прецеденту, без якого створення пародії неможливе.

Прецедентний текст існує у двох іпостасях: він має матеріальне втілення, що дозволяє з ним ознайомитися, однак насправді прецедентним текст стає тільки після того, як у реципієнта в процесі ознайомлення з ним формується його концепт [2]. Прецедентний текст завжди наявний в тексті пародії у вигляді її другого плану, що виражений або експліцитно, або імпліцитно. Таким чином, інтерпретуючи пародію, необхідно розуміти, що вона сама є інтерпретацією прецедентного тексту.

Головними проблемами перекладу пародійного тексту є забезпечення належного рівня прецедентності та ефекту комічного впливу на реципієнта. За умов відсутності інваріанту спародійованого тексту у свідомості реципієнта з іншого культуромовного середовища перекладач вдається до прийому зміни вектору пародійності (типу прецедентності) з текстового на жанровий або знаходить інший прецедентний текст та «прив'язує» переклад пародії саме до нього.

Твори Л. Керрола рясніють пародіями на чисельні поетичні твори як сучасних йому авторів, так і поетів ранішньої доби. Для аналізу ми обрали пародію антидидактичної спрямованості, оскільки для україномовного реципієнта, незнайомого з прецедентними текстами самої пародії, об'єктом пародії виступає скоріше тематика першотворів.

Обраний нами бурлеск Л. Керрола є пародією на зараз забутий вірш *Speak Gently*, авторство якого одними джерелами приписувалось Г.У. Ленгфорту, іншими Девіду Блейнсу, філадельфійському брокеру. Джон Шоу в *The Parodies of Lewis Carroll and their Originals* (каталог записів з виставки Бібліотеки Державного Університету Флориди, грудень 1960), говорить про те, що йому не вдалось знайти версію, написану Ленгфортом, так само, як і не вдалось знайти самого Ленгфорта. Проте Шоу знайшов цей вірш на п'ятнадцятій сторінці збірки віршів Бейтса *The Eolian*, надрукованій у 1849 році. Шоу стверджує, що син Бейтса у передмові до збірки *Poetical Works* (1870) свого батька підтверджує, що саме він дійсно є автором цього часто цитованого вірша [3].

Наведемо текст оригіналу:

*Speak gently! It is better far
To rule by love than fear;
Speak gently to the little child!
Its love be sure to gain
Teach it in accents soft and mild;
It may not long remain.*

Та пародії Л. Керрола.
*«Speak roughly to your little boy,
 And beat him when he sneezes:
 He only does it to annoy,
 Because he knows it teases.»*

CHORUS

(in which the cook and the baby joined): —

*«Wow! wow! wow!»
 «I speak severely to my boy,
 And beat him when he sneezes:
 For he can thoroughly enjoy
 The pepper when he pleases!»*

CHORUS *«Wow! wow! wow!»*

За структурними параметрами текст пародії та текст основи збігаються: обидва вірші написані дактилем та мають дві стопи, проте змінюється кількість рядків — в тексті-основі їх шість, в пародії Керрола десять. Л. Керрол додає 2 рядки, які фактично складаються з римозаповнювачів-повторів. Справа в тому, що в творі Керрола відомий вірш перетворюється на пісню, в якій бракує приспіву, отже, автор штучно створює його.

Аналізуючи зміст тексту-основи та пародії, спостерігаємо характерні пародійні трансформації. Л. Керрол пародіює 2 строфи вірша, де йдеться про хороше поводження з дитиною. В пародії ми бачимо зовсім не мудрі настанови та заклики до ніжності (*to teach in accents soft and mild*), а їх повну протилежність (*beat him when he sneezes*). Цікавим є те, що якщо в тексті-основі говорилося про те, що виховувати дитину краще з любов'ю, ніж залякувати її, то в пародії Керрола ми бачимо саме залякування. Раціональним слухним порадам (як завоювати любов дитини, мати терпіння, ставитись до неї з любов'ю), протистоять такі безглузді й жорстокі, як бити дитину за те що вона застуджена та чхає, адже автор стверджує, що дитина робить це тільки тому що знає, що це дратує. Можна побачити, що в оригінальному творі всі поради є шаблонними, тоді як у Керрола «шкідливі поради» приводять до нонсенсу, пересміюючи загальноприйняті в суспільстві норми моралі, місцями доволі жорстоко.

Важливим аспектом пародій Л. Керрола є те, що всі вони мають яскраво виражений нонсенсний характер. Хоча звертання до прийомів нонсенсу значно посилює прагматичний ефект пародії, створюючи різкий контраст між повчальною раціональністю дидактики та хаотичним світом нонсенсу, в якому все відбувається навпаки, водночас воно ускладнює завдання, що стоїть перед перекладачем.

Переклад М.Лукаша є за змістом максимально наближеним до оригіналу, хоча тут перекладач вдається до народних мовних ресурсів:

*Бурчи, кричи на немовля,
Луци його, як чхає,
Що те чхання нам дошкуля,
Маля прекрасно знає...*

Хор

(З участю кухарки та маляти): *Гу! Гу! Гу!*

*Бурчу, кричу на немовля,
Луплю його, як чхає.*

Нехай маля не дошкуля —

До перчику звикає!

Хор: *Гу! Гу! Гу!*

Розмір вірша змінюється на ямб. Але сюжетна лінія та система образів залишається незмінною. Перекладач надзвичайно бережно ставиться до відтворення Керролової сюжетної лінії, що дає змогу говорити про наявність в даному випадку власне перекладу, а не переказу чи твору «за мотивом». Він не боїться того, що читач не побачить пародії, компенсуючи можливу нестачу фонових знань за рахунок вмілого «одомашнення»: додаються україномовні еквіваленти іншомовної реалії (*thoroughly enjoy the pepper — до перчику звикати*). Таким чином, переклад є максимально наближеним до сприйняття та розуміння українського читача. На лексико-семантичному рівні спостерігаємо типові для перекладача прийоми: уведення в малюнок віршу елементів розмовної української мови: Це можна побачити в таких ситуативних еквівалентах: *to beat — лупити, to annoу — дошкуляти, pepper — перчик, speak roughly — бурчати і кричати*.

Ефект пародійності підсилюється у перекладі за рахунок того, що твір, який не тільки за мелодикою та розміром, а й багато в чому за лексичним наповненням відсилає читача до української фольклорної традиції

М. Лукаш зумів створити жанрову пародійну віднесеність, що виводить читача на широке коло дидактичної літератури, що присутня в культурі всього світу. Таким чином вирішується головна складність перекладу пародії — забезпечення узнання того, що пародіюється.

Всі функції пародії Л. Керрола зберігаються у перекладі за рахунок використання ресурсів народної української мови. Перекладач оптимально обирає мовностилістичні засоби забезпечення прецедентної, гумористичної та образно-композиційної складових при перекладі віршованих пародійних творів.

Література

1. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность* / Караулов Ю. Н. — М. : Наука, 1987. — 263 с. 2. Морозов А. А. *Пародия как литературный жанр* / А. А. Морозов

// *Русская литература*. – 1960. – №1. – С.48-78.
3. Gardner M. *Introduction and Notes* / M. Gardner // *The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*. – New York: Wings Books, 1998. – P. 3-15.

ШЛЯХИ КОНТРОЛЮ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ (на матеріалі усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську)

Гольникова М.П., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Ефективне керування навчанням неможливе без чіткої, науково організованої системи контролю, реалізація якого вимагає чіткого розуміння його змісту і значення у світлі його функцій, чіткого уявлення про вимоги до нього, про його об'єкти, форми й прийоми.

Складність оцінки якості перекладу полягає передусім у тому, що потрібно враховувати різні фактори: еквівалентність та адекватність перекладеного тексту; мету перекладу, тип тексту; форму та умови здійснення перекладу (усний, письмовий); напрямок перекладу; обсяг тексту, його складність.

Ця проблема розглядалася деякими дослідниками [2;3;4;6], однак результатом є лише окреслення загальних підходів до типології перекладацьких помилок та критеріїв його оцінки. Сказане стосується й праць окремих іноземних авторів, де здійснювалися спроби опису теоретичних моделей оцінювання перекладів [7;8].

Загальним показником якості перекладу вважається його відповідність вихідному тексту за змістом, смислом, стилістикою та оформленням, з чого випливають чотири аспекти перекладацької норми: 1) норма еквівалентності перекладу; 2) жанрова-стилістична норма перекладу; 3) норма перекладацького мовлення; 4) прагматична норма перекладу [3, с. 335]. Однак, доцільно зазначити, що майже всі праці у цій галузі обмежуються оцінкою перекладу художніх або сакральних текстів, в той час як інші його види практично ігноруються, а тому актуальність запропонованого дослідження якраз і полягає у зміщенні акценту на переклад навчальний. Актуальність цієї роботи посилюється у зв'язку з тим, що проблему оцінки перекладу з аркуша з англійської мови на українську досі ніхто не досліджував.

Тому розробка підходів до вироблення критеріїв його оцінки, а саме це і є метою нашого дослідження, видається важливою.

Для вивчення проблеми нашого дослідження доцільно дати дефініцію поняттям «перекладацької проблеми» та «перекладацької помилки», оскільки вони є важливими для подальшого викладу. Перекладацьку проблему визначають як об'єктивну складність, що її доводиться долати перекладачеві при вирішенні конкретного перекладацького завдання [2, с. 103]. Згадана проблема може бути мовною, позамовною, пов'язаною з перенесенням, психофізіологічними чи фаховими труднощами (наприклад, недостатня швидкість читання чи говоріння). Перекладацька ж помилка – це будь-яке порушення правил мови або перекладу. Помилки мають різну відносну «вагу», залежно від їх суттєвості та ступеня негативного впливу.

Переходячи до власне дослідження, слід зауважити, що за мету ставилася вироблення критеріїв оцінки усного навчального перекладу з аркуша з англійської мови на українську, для чого необхідно було вирішити такі завдання: 1) дослідити наявну літературу з проблеми дослідження; 2) визначити об'єкти контролю перекладацької і мовленнєвої компетенції; 3) виконати порівняльний аналіз перекладів студентів з аркуша; 4) визначити типи та види помилок, які зустрічаються в перекладах студентів; 5) визначити відносну вагу кожного виду помилки; 6) на основі сформульованих висновків запропонувати систему оцінювання усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську.

На першому етапі дослідження, нашим завданням було встановлення основних типів та видів помилок, характерних для усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську.

На цьому етапі ми проаналізували переклади згаданого типу, які виконувалися дванадцятьма (9 жінок, 3 чоловіка, віком від 20 до 21 року) студентами 4-го курсу факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна. Переклади виконувалися в межах проміжного контролю з дисципліни «Практика перекладу англійської економічної літератури». Для перекладу з аркуша кожному студенту відводилося до 5 хвилин. Текст оригіналу складав 196 слів.

Перевірка перекладу проводилася шляхом порівняння тексту перекладу з текстом оригіналу та з текстом очікуваного перекладу. За результатами аналізу, який проводився за методикою, розробленою в інших дослідженнях [5], ми виявили ті самі три головні типи помилок, які вже реєструвалися у попередніх роботах [5].

Тип 1. Помилки, що суттєво змінюють зміст оригіналу: а) вилучення релевантної інформації (наприклад, пропуск слова «заможнішим» при перекладі речення *the Reagan-inspired tax cuts served mainly*

to benefit wealthier Americans); б) невірне виведення значення слова з контексту (наприклад, переклад слова *upheaval* як «занепад» замість «піднесення»); в) невірний вибір відповідника через неврахування контексту (наприклад, переклад слова *argued* як «суперечила» замість «доводила»); г) невірне вживання прийменника / сполучника, яке призводить до викривлення зв'язку між смисловими частинами речення (наприклад, переклад фрази *medicine of a sharp slowdown* як «зцілення від цього різкого занепаду» замість «у вигляді»); ґ) невдала контекстуальна заміна (наприклад, переклад фрази *had important political consequences* як «ґрунтувався на важливих політичних обставинах» замість «мав важливі політичні наслідки»); д) невірне встановлення зв'язку між головним і підрядним реченням (наприклад, «програма... сприяла..., тому...» замість «**хоча** програма сприяла...» у реченні *While the Reagan-inspired tax cuts served mainly to benefit wealthier Americans, the economic theory behind the cuts argued that benefits would extend to lower-income people as well*); е) невірне визначення функції частини речення у реченні (наприклад, переклад слова *argued* як «незважаючи на спори» замість «доводила» у реченні *the economic theory argued that benefits would extend to lower-income people*); є) додавання (наприклад, переклад фрази *it did break* як «він не порушив» замість «він порушив»); ж) дослівний переклад (наприклад, переклад фрази *interest rates* як «показники зацікавленості» замість «процентні ставки»).

Тип 2. Помилки, що за певних обставин можуть змінити зміст оригіналу: а) дослівний переклад (наприклад, переклад фрази *new job opportunities* як «нові можливості працювати» замість «створення нових робочих місць»); б) невірне вживання прийменника / сполучника / прислівника (наприклад, переклад слова *while* як «у той час, коли» замість «хоча»); в) вилучення інформації, відсутність якої можна компенсувати (наприклад, пропуск слова «колишнього» у фразі *former Hollywood actor*); г) додавання інформації, яка може призвести до викривлення змісту (наприклад, переклад слова *recession* як «спад виробництва»); ґ) невірне виведення значення слова з контексту (наприклад, переклад фрази *theory of supply-side economics* як «двосторонньої економіки» замість «економіки, що ґрунтується на пропозиції» у реченні *Reagan based his economic program on the theory of supply-side economics, which advocated reducing tax rates*); д) невірне вживання форм граматичного часу (наприклад, переклад словосполучення *would lead to* як «призвела б» замість «призведе» у реченні *the economic theory... argued that benefits would... lead to new job opportunities and higher wages*); е) невірне транскодування (наприклад, переклад імені *Reagan* як «Ріган» замість «Рейган»); є) невдала контекстуаль-

на заміна (наприклад, переклад слова *governor* як «урядовця» замість «губернатора»); ж) невірне визначення функцій членів речення (наприклад, переклад фрази *Reagan-inspired tax cuts* як «Рейган... розробляв зменшення податків»).

Тип 3. Помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу: а) перекладування (наприклад, «вигоди будуть поширюватися на менш заможних... на людей з меншим рівнем прибутку»); б) повтор (наприклад, «губернатора Каліфорнії... Каліфорнії Рональда Рейгана»); в) дослівний переклад (наприклад, переклад фрази *agricultural exports* як «сільськогосподарський експорт» замість «обсяг експорту сільськогосподарських продуктів»); г) русизми (наприклад, переклад слова *tax* як «налогові» замість «податкові»); г) невірний вибір виду дієслова (наприклад, переклад слова *expressed* як «висловлювали» замість «висловили» у реченні *The American people expressed their discontent with federal policies by turning out Carter in 1980*); д) неузгодженість частин речення (наприклад, «на початку 90-х роках»); е) порушення порядку слів (наприклад, розміщення слова «президентом» наприкінці речення «обрали голлівудського актора та губернатора Каліфорнії Рональда Рейгана **президентом**»); є) вилучення нерелевантної інформації (наприклад, пропуск слова «загального» у фразі *overall economic growth*); ж) неточне вживання прийменника/сполучника (наприклад, переклад слова *throughout* як «на протязі» замість «протягом»); з) невдалий вибір синоніма (наприклад, переклад слова *induce* як «примусять» замість «заохочуватимуть»); і) тавтологія (наприклад, зловживання словом «роки» у фразі *протягом всіх років з 1980-х по 1990-ті роки*); ї) додавання (наприклад, зайве слово «також» у фразі *ці вигоди будуть розповсюджуватися і на менш заможних людей також*); к) звуження змісту слова (наприклад, переклад слова *lower-income* як «незаможних» замість «менш заможних»); л) недотримання стилістики (наприклад, переклад фрази *were hard hit* як «були пригнічені» замість «постраждали» у реченні *Farmers were especially hard hit, as crop prices fell*); м) невдала контекстуальна заміна (наприклад, переклад фрази *by turning out Carter* як «шляхом непереобрання» замість «змістивши з посади»); н) невдалий описовий переклад (наприклад, ...зменшення податкових ставок, що, таким чином, сприяло тому, що люди могли...); о) невірне визначення зв'язку між членами реченнями (наприклад, переклад «теорія... могла примусити» замість «податкові ставки могли примусити» у реченні *The theory was that lower tax rates would induce*); п) невдале вживання слова через неврахування сполучуваності слів (наприклад, вживання слова «сприяла заможнішим американцям» замість «була вигідна»); р) неточний вибір відповідника через неврахування контексту (на-

приклад, переклад слова *cycle* як «цикл» замість «коло» у фразі *destructive cycle in which the economy had been caught*); с) невдале відмінювання слова (наприклад, «у 1980 роки»), невдале дієвідмінювання дієслова (наприклад, «заохочать» замість «заохотять»), неточне вживання ступеню порівняння прислівника (наприклад, переклад слова *more* як «більшість» замість «більше»), вживання однини замість множини (наприклад, «відсоткова ставка» у реченні *interest rates rose*).

За результатами нашого аналізу ми спробували визначити гіпотетичну вагу кожного виду помилок з метою їх подальшої експериментальної перевірки.

Отже, така відносна вага (у балах) призначається за наступні види помилок:

- 1,0 бал за всі помилки типу 1;
- 0,5 балів за: вилучення інформації, відсутність якої можна компенсувати; невірне виведення значення слова з контексту;
- 0,4 бали за: додавання інформації, яка може призвести до викривлення змісту; невірне транскодування; невдала контекстуальна заміна;
- 0,3 бали за: дослівний переклад; невірне вживання прийменника / сполучника / прислівника; невірне вживання форм граматичного часу; невірне визначення функцій членів речення;
- 0,2 бали за: дослівний переклад; русизми; вилучення нерелевантної інформації; неточне вживання прийменника/сполучника; невдалий вибір синоніма; звуження змісту слова; недотримання стилістики; невдала контекстуальна заміна; невірне визначення зв'язку між членами реченнями; невдале вживання слова через неврахування сполучуваності слів; неточний вибір відповідника через неврахування контексту;
- 0,1 бал за: невдале перефразування; повтор; невірний вибір виду дієслова; неузгодженість частин речення; порушення порядку слів; тавтологія; додавання; невдалий описовий переклад; невдале відмінювання слова, невдале дієвідмінювання дієслова, неточне вживання ступеня порівняння прислівника, вживання однини замість множини.

Критеріями ефективності будь-якого методу оцінювання якості перекладу вважаються [7, с. 6]: а) повторюваність (коли два оцінювання одного й того ж тексту перекладу дають подібні результати); б) відтворюваність (різні оцінювачі перекладів повинні приходити до подібних висновків, оцінюючи ті ж самі переклади); в) об'єктивність (уникнення суб'єктивних упереджень).

Саме цим обумовлюється необхідність кореляції різних способів оцінювання перекладу. У даному випадку, для порівняння нами була обрана система оцінювання усного перекладу, що на цей момент діє

в ХНУ імені В.Н. Каразіна на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови. Згідно цієї системи відносна вага помилок є такою:

1. інформаційні помилки, тобто такі, які спричиняють викривлення або втрату змісту оригіналу – 1 штрафний бал;
2. інші помилки (що не змінюють зміст оригіналу) – 0,1 штрафного балу.

Підраховавши кількість балів для кожної роботи за обома системами – існуючою (система А) та запропонованою нами (система Б) – ми отримали результати, які подані в табл. 1.

Таблиця 1.

Результати оцінювання якості усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську за двома системами оцінювання

Студенти	Кількість штрафних балів за системою А	Кількість штрафних балів за системою Б
Студент 1	5,1	8,3
Студент 2	6,5	9,3
Студент 3	7,5	9,8
Студент 4	10,1	13,9
Студент 5	10,4	14,1
Студент 6	10,6	14,4
Студент 7	10,9	14,3
Студент 8	11,5	15
Студент 9	11,6	15,3
Студент 10	11,6	15,6
Студент 11	12,4	15,9
Студент 12	15,3	20,2

Умовні позначення: система А – система оцінювання усного перекладу, що на цей момент діє в ХНУ імені В.Н. Каразіна на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови; система Б – система оцінювання усного перекладу, розроблена в цій статті.

Як впливає з табл. 1, співвідношення результатів студентів між собою є практично однаковим в обох колонках. Рейтинг студентів є майже ідентичним, за винятком результатів студентів 6 (позиція 7 за рейтингом А і позиція 8 за рейтингом Б) і 8 (позиція 8 за рейтингом А і позиція 7 за рейтингом Б), однак різниця між згаданими студентами в обох рейтингах є дуже незначною (0,3 штрафного бала в рейтингу А і 0,1 штрафного бала в рейтингу Б), а отже такі зміни рейтингу є природніми.

Для науково обґрунтованого встановлення ступеня співвідносності двох систем оцінювання, нами був врахований коефіцієнт їх кореляції за такою формулою [1]:

$$r_{xy} = \frac{\sum z_x \cdot z_y}{N} \quad (1),$$

де r – коефіцієнт кореляції, z_x – стандартна оцінка студента за системою А, z_y – стандартна оцінка студента за системою Б, N – кількість студентів.

Для тестових оцінок (X , Y) ми використали середнє значення (x , y) і стандартне відхилення оцінки (σ). В табл. 2 наведений приклад обчислення значень, необхідних для розрахунку коефіцієнту кореляції результатів студента 1.

Таблиця 2

Обчислення значень, необхідних для розрахунку коефіцієнту кореляції результатів студента 1.

Ім'я студента	X	x	z_x	$z_x z_y$	z_y	y	Y
Студент 1	5,1	-5,2	-1,96	3,4104	-1,74	-5,5	8,3

Як впливає з табл. 2, кількість штрафних балів студента 1 за системою А становить 5,1, а за системою Б – 8,3. Рухаючись від крайніх стовпчиків до середини, встановлюємо, що x дорівнює (-5,2), а y (-5,5). Далі бачимо, що z_x становить (-1,96), а z_y (-1,74). Далі розраховуємо значення $z_x z_y$, (3,4104), яке потім, разом із іншими значеннями підставляємо у формулу 1, підрахунки за якою дають нам значення коефіцієнта кореляції 0,99, що свідчить про практично повну рівноцінність обох систем оцінки.

На підставі отриманих нами результатів, можна зробити висновки, що, по-перше, обидві системи оцінюють один і той самий об'єкт, а по-друге, оцінюють його однаково ефективно. Таким чином, розроблена нами система може служити підґрунтям для подальших досліджень з метою розробки об'єктивного методу оцінювання усного перекладу з аркуша з англійської мови на українську.

Перспективу дослідження вбачаємо у розробці шкали оцінювання якості перекладу, орієнтовану на певний рівень компетентності студентів.

Література

1. Готтсданкер Р. *Основы психологического эксперимента: [учеб. пособие] / Готтсданкер Р. ; [пер. с англ.]*. – М. : МГУ, 1982. – 464 с. Комиссаров В. Н. *Проблемы оценки качества научно-технического перевода // В. Н. Комиссаров // В кн.: Функциональные стили*

и преподавание иностранных языков. — М. : Наука, 1982. — 358 с. 3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [учеб. пособие] / Комиссаров В. Н. — М. : ЭТС, 2002. — 424 с. 4. Латышев Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения / Латышев Л. К. — М. : Междунар. отн., 1981. — 248 с. 5. Рецкер Я. М. Теория и практика перевода / Рецкер Я. М. — М. : Высшая школа, 1999. — С. 54-58. 6. Черноватий Л. М. Проблема оцінки письмових робіт майбутніх перекладачів / Л. М. Черноватий // Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна. — 2009. — № 800. — С. 7-10; 7. Nord C. Text Analysis in Translation / Nord C. — Amsterdam : Rodopi, 1991. — P. 89-96. 8. Schiaffmo R. Translation Quality Measurement [Електронний ресурс] / Schiaffmo R., Zearo F. — 2003. — P. 10-13. — Режим доступу: <http://www.aliquantum.biz/Downloads/Translation%20Quality%20Measureme>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Капран А.В., Фролова І.Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У час стрімкого технологічного прогресу зростає увага на можливості, які надають інформаційні технології, при цьому очевидним фактом є те, що ці технології можуть бути застосовані не для перекладу текстів художнього чи публіцистичного стилю, а переважно для текстів інформативного стилю. У зв'язку з цим, об'єктом нашого дослідження ми обрали 300 термінологічних одиниць у галузі спорту, отриманих методом суцільної вибірки з газетних текстів спортивних новин, присвячених змаганням з плавання та легкої атлетики.

Предметом дослідження є способи перекладу спортивних термінів, що застосовуються при перекладі текстів новин, присвячених змаганням з плавання та легкої атлетики, зокрема перекладацькі лексичні трансформації.

Метою дослідження є встановлення особливостей перекладу спортивних текстів цього типу та визначення способів урахування цих особливостей при розробці спеціалізованих програм машинного перекладу текстів спортивних новин.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити низку конкретних завдань, а саме:

- надати огляд машинного перекладу та виявити найрозповсюдженіші помилки в текстах такого перекладу;
- дати визначення поняттю текст та проаналізувати особливості газетних
- текстів, що є релевантними перекладу;
- проаналізувати лексичний каркас текстів спортивної тематики та виділити найбільш частотні лексичні одиниці та систематизувати їх за сферою вжитку і структурою;
- укласти англо-український словник термінологічних лексичних одиниць із градацією лексики за сферою вжитку;
- виявити закономірності перекладу лексичних одиниць в залежності від їхньої структури;

Матеріалом дослідження слугували тексти спортивних новин британської служби новин ВВС, присвячених змаганням з плавання та легкої атлетики в період Олімпіади 2008 р. в Пекіні, а також їхній переклад українською мовою; запропонувати підходи до вдосконалення автоматизованого машинного перекладу газетних текстів спортивних новин з англійської на українську мову.

При проведенні даного дослідження ми виходили із наступних положень:

– переклад є складним явищем, окремі аспекти якого можуть бути об'єктом дослідження різних наук, зокрема машинний переклад досліджується математиками, інженерами, програмістами і лінгвістами. Під машинним перекладом у цьому дослідженні розуміємо комп'ютерну дію по перетворенню тексту однією природною мовою іншою мовою, а також результат такої дії, тобто текст [1; 2].

– текст перекладу є похідним від тексту оригіналу, він створюється на основі визначених, найбільш істотних у функціональному плані характеристик тексту оригіналу і відтворює їх засобами іншої мови в умовах іншої культури. До таких належать компоненти тексту оригіналу, які є найбільш необхідними для реалізації потенційного комунікативного ефекту, що міститься у висловлюванні. Як правило це, перш за все зміст, і за певних умов стилістика тексту [4].

– застосування трансформацій у перекладі має спрямовуватися на адекватну передачу смислу оригіналу та враховувати норми мови перекладу.

Перекладацькі трансформації мають відповідати таким критеріям: вмотивованість і мінімальність.

– до найбільш поширених помилок машинного перекладу належать невміння правильно розбити речення на словосполучення, послівний переклад, невірний вибір варіантного відповідника [5].

– перспективи розвитку машинного перекладу пов'язані із подальшою розробкою і поглибленням теорії і практики перекладу

як машинного, так і «людського», зокрема нові і більш ефективні словники із необхідною словниковою інформацією, жорсткі теорії термінологізації лексики, теорія і практика роботи з підмовами допоможуть підвищити якість перекладу лексичних одиниць.

– до основних стилеутворюючих ознак газетно-публіцистичного мовлення, зразком якого є тексти новин спортивної тематики, належать ярке оцінювання, м'яка стандартизована сть (наявність стереотипів номінативного і оціночного характеру) і загальна зрозумілість матеріалів. До типових лексичних ознак україномовних газетних текстів спортивної тематики відносять широке використання термінів англословних запозичень та залучення тропів [3].

– популярність спортивних змагань в англословних країнах, особливо в Великобританії та США, зумовлює процес переходу спортивних термінологічних єдностей до літературній англійській мові, де вони отримують переносне значення, пов'язане із вихідним термінологічним.

У ході практичного аналізу було встановлено, що якість перекладу англословних газетних текстів новин спортивної тематики українською мовою за допомогою існуючих автоматизованих програм машинного перекладу є незадовільною, оскільки текст перекладу містить не тільки стилістично-граматичні вади, а й здебільшого взагалі позбавлений сенсу.

Наприклад :

– *As well as the 400m individual medley and the 4x100m freestyle relay, Phelps will also compete in the 200m freestyle, 200m butterfly, 4x200m freestyle, 200m individual medley, 100m butterfly ending with the 4x 100m medley.*

– *Як і в 400м індивідуальних месіво і 4x100м фрістайлу реле Фелпс також будуть змагатися у фрістайл 200м, 200м бабочку, 4x200т фрістайл, 200м індивідуальних месіво, 100т метелика, що закінчився з 4x 100т месіво.*

– *Dan Robinson, Britain's only representative, finished in 24 spot.*

– *Дана Робінсон, Великобританії Єдиний представник, завершилося в 24 місцях.*

Машинний переклад газетних текстів новин спортивної тематики може бути виведено на якісно новий рівень за умови створення і залучення до програм машинного перекладу спеціалізованих словників спортивної термінології для окремих видів спорту.

Підготовка спеціалізованих словників для програм машинного перекладу має проводитися за двома напрямками – словник загальноспортивної лексики, що може застосовуватися в усіх спеціалізованих програмах з перекладу текстів, присвячених окремим видам

спорту, і спеціалізовані словники спеціальної лексики для кожного окремого виду спорту або вузької групи видів спорту.

Наприклад: загальна спортивна лексика

– *Year Olympics silver/bronze medallist* – Срібний/бронзовий призер Олімпіади року.

– *A series of impressive displays* – Низка вражаючих виступів.

– *Claim the gold/silver/bronze* – Здобути золото/срібло/бронзу.

– *Emerge victorious* – Стати переможцем.

– *Medal podium* – П'єдестал.

Спеціальна спортивна лексика:

– *Be among the leading pack* – Бути у групі лідерів.

– *Come home* – Фінішувати.

– *Get off to a brilliant start* – Чудово стартувати.

Переклад термінологічних лексичних одиниць із текстів спортивних новин з англійської на українську мову може залежати від виду спорту, якому присвячено текст, тобто один і той самий англійський термін може перекладатися в текстах, присвячених різним видам спорту.

Наприклад:

– *Dominate the field* – Бути лідером запливу, протягом всього запливу мати значний відрив (у плаванні) або бути лідером забігу, протягом усього забігу мати значний відрив.

– *Fast race* – Швидкий заплив або швидкий забіг.

– *It was a close race* – Спортсмени пліли врівень або спортсмени бігли пліч-опліч.

Терміни у газетних текстах новин спортивної тематики представлені словами та словосполученнями. Характерною ознакою цього типу текстів є домінування складних багатокомпонентних словосполучень, що обумовлене багатозначністю окремих слів і залежністю їхнього значення від інших компонентів словосполучення, наприклад:

– *Coming from behind to snatch an Olympic title* – спочатку відставити, а потім вирвати олімпійський титул;

– *Finish XXX seconds inside the previous world best* – випередити попередній світовий рекорд на XXX секунд.

Терміни-слова не становлять труднощів для машинного перекладу і перекладаються за допомогою словникового відповідника, пошуку варіантного відповідника і у поодиноких випадках за допомогою описового перекладу.

Наприклад: словниковий відповідник:

– *Decathlon* – десятиборство

– *Heptathlon* – семиборство

– *Marathon* – марафон

– *Runner-up* – спортсмен, що зайняв друге місце.

Варіантний відповідник:

– *Track* – трек

– *Leap* – стрибок

– *Teat-mate* – товариш по команді.

Описовий переклад:

– *Inside the permitted area*

– *У зоні для передачі естафетної палички.*

Найбільш продуктивними способами перекладу двокомпонентних і трьохкомпонентних термінів-словосполучень є калькування, а також застосування лексичних трансформацій додавання, вилучення, заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та перестановка.

Наприклад: калькування

– *Starting blocks* – Стартові колодки

– *200m butterfly* – 200 м батерфляєм

Перестановка і додавання:

– *110m hurdles* – біг із бар'єрами на 110 м

– *4x100m free relay* – естафета вільним стилем 4x100 м

Вилучення:

– *The London athlete handed the baton to Kelly Sotherton, but the heptathlete by trade appeared to find the going difficult and slipped down to fifth as Marilyn Okoro took up the running.*

– Лондонська атлетка передала естафетну паличку Келлі Созертон, але для семиборки за спеціальністю біг виявився заважким, і Мерілін Окоро, якій вона передала естафету, стартувала лише п'ятою.

Заміна слова:

– *Kenya's Nancy Jebet Langat produced a storming finish to win the women's 1500m*

– Кенійка Ненсі Джебет Лангет, стрімко фінішувавши, виграла забіг на 1500 м серед жінок.

Найбільш продуктивними способами перекладу багатоконпонентних словосполучень є контекстуальна заміна, зокрема смислової розвиток.

Наприклад:

– *At the halfway mark, she was in a race all of her own and her rivals had no answer as she stayed under world record time for the entire race, eventually finishing six seconds ahead of her nearest rival.*

– На середині дистанції вона вже пливла на самоті, і її суперниці нічого не могли вдіяти, оскільки протягом усього запливу вона випереджала час світового рекорду, і фінішувала із відривом у 6 секунд від найближчої суперниці.

При розробці алгоритмів перекладу газетних текстів новин спортивної тематики для програм машинного перекладу з англійської на українську мову слід враховувати розбіжності у подачі чисел та одиниць довжини та часу в мові оригіналу та мові перекладу.

Наприклад:

– The gold was never in doubt, with the Bahamas winning silver 2:58.03in and the Russians getting bronze in 2:58.06

– *Ніхто не мав жодних сумнівів щодо золота, срібло ж із часом 2 хвилини 58,03 секунди дісталось спортсменам із Багамських островів, а росіяни, показавши результат у 2 хвилини. 58,06 секунди, заволоділи бронзою.*

Таким чином, доходимо висновку, що для розробки англо-українського глосарію спортивних термінів доцільним є організація за тематичним принципом та обов'язковим є включення до цього глосарію двох-, трьох-, та багатокомпонентних термінів. Розробка такого глосарію і являє собою перспективу нашої роботи.

Література

1. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода / Комиссаров В. Н. – М. : Высшая школа, 1990. – 250 с.
3. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / Корнилов О. А. – М. : МАЛП, 1999. – 341 с.
4. Латышев Л. К. Технология перевода / Латышев Л. К. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 320 с.
5. Марчук Ю. Н. Проблемы машинного перевода / Марчук Ю. Н. – М. : Наука, 1983. – 232 с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

(на матеріалі текстів передвиборчих промов Барака Обама)

Карашук Є.С., Мартинюк А.П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті в рамках загального визначення поняття дискурсу узагальнено специфічні риси електорального дискурсу, його характеристики, окреслено підходи щодо його аналізу та перекладу. Основною метою є аналіз передвиборчого дискурсу Барака Обама

та способів його перекладу. Для досягнення цієї мети у статті необхідно заторкнути наступні питання: зробити огляд основних характеристик дискурсу; визначити поняття дискурсу; визначити особливості електорального дискурсу; проаналізувати електоральний дискурс Барака Обама та основні прийоми, які використовувались для його перекладу.

Лінгвістичні дослідження електорального дискурсу стають особливо актуальними на межі ХХ-ХХІ ст. як наслідок соціальних процесів демократизації та посилення інтересу науки до вдосконалення технологій влади і соціального управління в суспільстві, засобів впливу політиків на свідомість людей. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розширення досліджень у напрямку дискурсивного аналізу. Хоча на сьогоднішній день існує багато досліджень присвячених проблемам дискурсу, існують аспекти, які є недостатньо дослідженими, як наприклад особливості електорального дискурсу. Крім того, актуальність дослідження зумовлюється підвищеним інтересом до передвиборчих промов, стратегій, прагматичних аспектів, зокрема мовних засобів, які використовуються політиками під час передвиборчих кампаній. Ці аспекти електорального дискурсу вже досліджувались, але ще не були предметом перекладацького аналізу. Більш того, впливовим є той факт, що матеріалом дослідження були передвиборчі промови нинішнього американського президента Барака Обама, які привернули увагу всього світу.

Основи теорії політичного дискурсу були закладені представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст., які здійснили аналіз лінгвістичного контексту суспільної думки. Серед класичних робіт з даної проблематики можна назвати праці Т.А. ван Дейка, Р. Барта, М. Фуко, Ю. Хабермаса, а також дослідження вітчизняних авторів: М.В. Ільїна, Є.І. Шейгала, О.М. Баранова, Г.Г. Почепцова.

Поняття дискурсу є одним із основних понять сучасної прагматичної лінгвістики та лінгвістики тексту і його дослідження є одним із найбільш актуальних напрямків сучасного мовознавства. Незважаючи на те, що теорія дискурсу вже досить тривалий час є об'єктом дослідження вчених-лінгвістів, універсального поняття «дискурс» та загально визнаного підходу ще досі не існує і він розглядається з точки зору найрізноманітніших аспектів. У сучасній науковій літературі не існує авторських прав на використання даного терміна. Сама тому його вживання таке багатозначне. Конкретне значення терміна дискурс визначається в рамках існуючих підходів до вивчення мови і мовної діяльності. Зважаючи на численність визначень дискурсу та на мету нашого дослідження, визначаємо дискурс як ко-

мунікативну подію, що обумовлюється взаємозв'язком між мовцем та слухачем і передбачається мовленнєвою поведінкою останніх. Дискурс не є ізольованою текстовою або діалогічною структурою, тому що набагато більше значення в його рамках здобуває паралінгвістичний супровід мови, що виконує ряд функцій (ритмічну, референтну, семантичну, емоційно-оціночну та інші). Дискурс — це «істотна складова соціокультурної взаємодії» [2].

Сучасна епоха демократичних вартостей успадкувала від античності високу оцінку мистецтва політичної ораторки. Одним із жанрів красномовства є політичне красномовство, тобто президентська, парламентська риторика, політичні дебати, риторика передвиборчих кампаній. **Електоральний дискурс** має багато рис, характерних для політичного дискурсу і є дуже близьким до нього, але має свої особливості. Йому притаманний інтенсивний характер, адже дуже важливим є досягнення конкретних результатів за короткий термін. Основною функцією мови у такому дискурсі є персуазивна, тобто, функція регулювання світогляду і поведінки громадян. Визначальною рисою електорального дискурсу є спрямованість на адресата з метою досягти перлокутивного ефекту — спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції.

Електоральний дискурс характеризується цілою низкою специфічних засобів. І суть тут не лише у вживанні специфічної лексики, але й у своєрідному відборі й організації певних структур вираження відповідно до прагматичних настанов, цілей і умов спілкування. До найважливіших характеристик передвиборчих промов можна віднести: «ораторство»: домінує декламаторський стиль звертання; пропагандський тріумфалізм; ідеологізація всього, про що говориться; перебільшена абстракція; пристрась до закликів; агітаторський запал.

Будь-яка промова, не тільки передвиборча, за своєю природою спрямована на навіювання, враховує систему поглядів потенційного інтерпретатора з метою модифікувати наміри, ставлення та мотивування дій аудиторії. Отже електоральний дискурс ми розглядаємо як різновид політичного з особливим набором характерних рис та своєрідними мовленнєвими тактикам. У передвиборчих промовах мовець зазвичай конкретно вказує на мету свого виступу. Часто використовується колективне розмірковування з метою об'єднати аудиторію, завоювати її підтримку. Мовці намагаються запобігати особистих намірів, підкреслюючи тим самим соціальну значущість та відповідальність.

(1) This time we want to talk about the shuttered mills that once provided a decent life for men and women of every race, and the homes for sale that once

belonged to Americans from every religion, every region, every walk of life. (-A more perfect union-);

(2) When I'm President, we will make science instruction a national priority, and we 'll develop. (-Town Hall on Energy-);

До того ж, у разі наявності суперника, мовець завжди намагається дискредитувати особистість опонента, знищити його думки та аргументи, підкреслити його слабкі сторони та хибні погляди.

(3) I don't believe that Senator McCain doesn't care what's going on in the lives of Americans; I just think he doesn't know. (-Acceptance Speech-);

Барак Обама зумів закріпити за собою імідж прекрасного оратора і знавця літератури. Для того, щоб донести своє послання до людей Барак Обама використовує класичні методи риторики. До основних характеристик його електорального дискурсу належить використання метафор, цитат, прикладів.

Для американців президент це не просто політик. Він є втіленням політичної сили та моралі, і тому багато американців ставляться до «свого» президента дуже емоційно. Отже, президент мусить бути ближче до своїх громадян і Барак Обама дуже наближений до народу. Син іммігранта, який виховувався дідусем та бабусею, але зміг, докладаючи багато зусиль вийти в люди. Він відкрито демонструє свої успіхи, але робить свої досягнення досягненнями своїх слухачів. Його перемога на виборах – це перемога його слухачів. Він швидко переходить від формулювань, що містять займенник «я» до формулювань із «ми».

(4) And when I am President of the United States, we will end this war in Iraq [...] we will finish the job against al Qaeda in Afghanistan; we will care for our veterans; we will restore our moral standing in the world; and we will... (-Yes We Can-);

(5) Звертаючись до іммігрантів: I am the son of a black man from Kenya and a white woman from Kansas.

До афроамериканців: I am married to a black American who carries within her the blood of slaves and slaveowners – an inheritance we pass on to our two precious daughters.

До інших виборців: I was raised with the help of a white grandfather who survived the Depression to serve in Patton's Army during World War II and a white grandmother who worked on a bomber assembly line at Fort Leavenworth while he was overseas.

Таким чином Обама звертається безпосередньо до всіх цільових груп. За допомогою своїх аргументів він виражає основне послання – «Я один із вас», яке можна часто зустріти у передвиборчих кампаніях, де кандидати виступають у якості звичайних людей.

Одним із найважливіших прийомів є повторення, які можуть стояти на початку, наприкінці або у середині речення (анафори,

епіфори, анадіози). Різноманітні приклади доводять, що анафора є найуживанішим прийомом у промовах Барака Обами. Крім того, він використовує короткі речення для посилення ефекту своєї промови, або нейтралізації супротивника.

(6) If there is anyone out there who still doubts that America is a place where all things are possible, who still wonders if the dream of our founders is alive in our time, who still questions the power of our democracy, tonight is your answer. (-Victory Speech-).

Проаналізований матеріал дослідження демонструє різноманітність мовних засобів, які використовуються у сучасних передвиборчих промовах, та специфічних виразів, поява яких викликана концепцією політичної коректності. Мова передвиборчих кампаній є дуже емоційною, образною мовою і відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями [1; 21]. Звичайні політичні виступи містять як традиційні терміни, так і низку новітніх та культурно-специфічних, які не мають узагальнених відповідників в українській мові. На відміну від них, передвиборчі промови не відрізняються наявністю певних термінів і є більш наближеними до стилю оповідання.

Що стосується **перекладацького аспекту**, то переклад передвиборчих промов складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі відіграє саме аналітичний етап – переклад його окремих компонентів. Важливо правильно встановити компоненти складного терміну та семантичні відносини, в яких перебувають ці компоненти. Характер цих відносин і визначає порядок та сам зміст перекладу складного новотвору. Синтетичний етап передбачає вибудовування компонентів залежно від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного слова або словосполучення. Лексичні одиниці, що широко вживаються сьогодні у різноманітних передвиборчих промовах, мають специфічне емоційне та ідеологічне забарвлення. Отже, велика кількість українських перекладів часто зіткаються з проблемами їхнього перекладу.

У даному дослідженні використовувались різноманітні лексичні трансформації, оскільки словникові відповідники навіть окремого слова мови оригіналу можуть бути неприйнятими з причин невідповідності їхнього значення та контексту. Як відомо всі лексичні одиниці поділяються на дві групи: 1) ті одиниці, що мають перекладні еквіваленти у мові перекладу; 2) ті одиниці, що не мають відповідників в цільовій мові та називаються без еквівалентними. Під час перекладу таких одиниць перекладач може використовувати

основні типи лексичних трансформацій, до яких належать наступні перекладацькі засоби: адаптивне транскодування; перекладацьке транскодування та транслітерація; калькування; контекстуальна заміна; антонімічний переклад; описовий переклад.

Важливо звернути увагу на те, що необхідно уникати надмірного вживання прийому транскодування. Транскодування може відбуватися при перекладі в тих випадках, коли у культурі країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний прикладний еквівалент та не можна підібрати слово або слів у цільовій мові, які б адекватно передавали зміст поняття [3, с. 35]. Перш ніж застосувати цей спосіб перекладу, необхідно переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник слова, що перекладається, щоб запобігти утворенню в мові перекладу дублетних синонімічних одиниць.

Оптимальним способом передачі смислу тексту передвибірчих промов українською мовою є використання різних прийомів перекладу. В.І. Карабан виділяє наступні основні прийоми перекладу: 1) переклад шляхом відповідного лексичного елементу мови перекладу; 2) переклад шляхом калькування (дослівний переклад) та напівкалькування; 3) переклад шляхом транскодування (з можливим подальшим поясненням або описанням); 4) переклад шляхом описання значення визначного поняття.

Тепер розглянемо які прийоми використовувались саме при перекладі передвибірчих промов. Як приклад будемо використовувати промови Барака Обами, які вже коментувалися з точки зору риторичних прийомів. Отже, під час перекладу використовувались наступні перекладацькі прийоми: транскодування (В.І. Карабан виділяє [3, с. 21] транскрибування *abolitionist* – *аболіціоніст* та адаптивне транскодування [3, с. 35] *Great depression* – *велика депресія*); калькування {*precise targets* – *точні цілі*; *chorus of cynics* – *хор циніків*); контекстуальну заміну {*lifelong learning* – *безперервне навчання*); описовий переклад; вибір варіантного відповідника (наприклад, слово *to make* має такі значення: 1. робити, творити, утворювати, виробляти, готувати; 2. становити, складати; 3. ставати, робитися; 4. заробляти. Відповідно до контексту обирається одне значення: *заробляти*. ... *someone making under \$5 million a year*... – ... *людина, що заробляє 5 мільйонів доларів на рік*...). Доволі часто кандидати використовують у своїх виступах посилення на авторитетну особу {*Senator Clinton* – *сенатор Клінтон*; *John McCain* – *Джон МакКейн*) та певні географічні назви. Відомі географічні назви мають традиційні українські відповідники, що нерідко зафіксовані у перекладних словниках і які перекладач повинен знати. Менш відомі географічні назви не завжди мають сталі відповідники або

й жодних відповідників, що зафіксовані у перекладних словниках. У таких випадках застосовується спосіб практичної транскрипції із елементами транслітерування, що дозволяє досить точно ідентифікувати оригінальну графічну форму географічної назви. Поява власних імен у промовах завжди потребує застосування транскодування, якщо тільки ці імена не мають традиційних перекладацьких еквівалентів. У своїх промовах Барак Обама часто згадує назви штатів (*Ohio* – *Огайо*; *Indiana* – *Індіана*) та певних країн або регіони (*Afghanistan* – *Афганістан*; *Iraq* – *Ірак*).

Дані тексти промов характеризуються також досить великою кількістю фразеологічних елементів, переклад яких становить певні труднощі для перекладу.

(7) *I don't want to send another generation of American children to failing schools...* – *Я не хочу, щоб діти у Сполучених Штатах навчалися у поганих школах...*

(8) *I think about my grandmother who worked her way up...* – *Я думаю про мою бабусю, яка старанно працювала...*;

(9) *... he felt like a failure when he went home to tell his family the news...* – *він почувався нікчемною, коли йшов додому, щоб розповісти своїй родині ці новини...*;

Отже, при перекладі було вжито велику кількість перекладацьких прийомів: транскрибування, транслітерування, транскодування, додавання, контекстуальна заміна та ін. За результатами статистичної обробки, кількісне співвідношення використаних прийомів при перекладі є наступним: контекстуальна заміна (47,8%), описовий переклад (32%), калькування (17,4%), транскодування (7,6%).

Для якісного перекладу текстів, що належать до електорального дискурсу, перекладач повинен бути, перш за все обізнаним у стратегіях аргументації та маніпуляції свідомістю людей. При відсутності таких фонових знань адекватний переклад буде неможливий, навіть за умови широкої обізнаності перекладача у граматичних проблемах, труднощах і техніці перекладу складних стилістичних, лексичних та граматичних явищ, характерних для англійського мовлення загалом. Отже слід зазначити, що відомості про особливості електорального дискурсу сьогодні є вагомим складником адекватного перекладу. Повнота, точність та правильність перекладу англійських передвибірчих промов українською значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє відтінки значення тих чи інших слів.

Підводячи підсумки дослідження, яке присвячене аналізу особливостей передвибірчих промов, а саме особливостей їх перекладу, слід зазначити, що основною функцією мови у такому дискурсі

є персуазивна. Електоральний дискурс спрямований на адресата, тобто на виборців, з метою спонукати їх до прийняття певного рішення. Теоретичне значення даної теми полягає у тому, що воно доповнює знання про особливості електорального англомовного дискурсу у лінгвістичному та перекладацькому аспектах. Практичне значення проведеного дослідження зумовлено можливістю використання його результатів та висновків у теоретичних курсах з дискурс-аналізу, стилістики, теорії перекладу, а також на практичних заняттях з перекладу.

Література

1. Бенвенист Э. *Общая лингвистика* / Бенвенист Э. ; [пер. с фр.]. — М. : Прогресс, 1975. — 447 с. 2. Дайк Т. А., ван. *Язык. Познание. Коммуникация* / Дайк Т. А., ван. ; [пер. с англ. ; сб. работ ; сост. В. В. Петров под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с. 3. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової та технічної літератури : [навч. посібник]* / Карабан В. І. — Вінниця : Нова книга, 2001. — Т. 2. — 385 с.

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Кіпоть К.В., Дишлева Ю.В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Науково-технічна революція, що охоплює все нові й нові сфери життя приводить до небувалого розвитку різного роду контактів між державами. У цих умовах зростає роль перекладу як засобу, що обслуговує економічні, наукові, політичні та інші відносини народів. Сьогодні, у період стрімкого розвитку науки і техніки, спостерігається гостра потреба у передачі великої кількості фахової інформації з інших мов.

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність термінів (тобто, наявність різних термінів

в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо) [4, с. 54].

Це зумовлює актуальність вивчення галузевих термінів з огляду на їх семантичні властивості, що впливають на їх реалізацію категорії перекладності.

Проблемами термінології глибоко займалися такі лінгвісти як А.А. Реформатський, Г.О. Винокур, О.С. Ахманова, Н.З. Котелова, В.І. Карабан та інші. Більшість дослідників визнає, що термінологічність є однією з основних стильових рис наукового стилю.

Метою цього дослідження є визначення ступеня еквівалентності термінів на базі вивчення перекладу інструкцій з англійської мови на українську.

Для досягнення цієї мети було вирішено наступні завдання:

- уточнити поняття терміна на базі існуючих термінознавчих теорій;
- з'ясувати засади перекладацької еквівалентності;
- описати семантичний склад виокремлених термінів;
- класифікувати терміни з інструкцій до електроприладів за критерієм збігу окремих семем.

Об'єктом дослідження є інструкції до електроприладів.

Предметом дослідження є семантичні характеристики термінів та засоби їх передачі іншою мовою.

Матеріалом дослідження слугували англомовні тексти інструкцій до побутових приладів та їх переклад українською мовою загальним обсягом 520 сторінок.

Виходячи з дефініції терміна, даних О.С. Ахмановою [1, с. 95-96], В.І. Карабаном [3, с. 54], М.І. Мостовим [6, с. 191] та деякими іншими лінгвістами, ми розуміємо під терміном спеціальне слово або словосполучення, яке вживається у мові фахівців або фаховій літературі і має точне, загально прийняте значення. Найголовніші вимоги до терміна: однозначність, точність, стилістична нейтральність.

Для правильного і точного перекладу терміна оригіналу необхідно знайти в мові перекладу термін, що строго відповідає даному, але інколи трапляється так, що в лексичній системі мови, на яку перекладають, немає еквівалента для певної лексичної одиниці мови оригіналу. У таких випадках еквівалент для відсутньої лексичної одиниці створюється в процесі перекладу. Найчастіше до розряду безеквівалентної лексики потрапляють терміни та реалії. Безеквівалентні терміни виникають як результат того відомого факту, що наукові відкриття, технічні удосконалення, нові технологічні процеси відбуваються і з'являються спочатку в одній країні, а потім вже розповсюд-

жуються у інших країнах. Тому виникнення термінів на позначення нових понять у тій чи іншій галузі відбувається нерівномірно.

Одне з головних завдань перекладача полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу, і, як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу дуже значна. В сучасному перекладознавстві можна знайти три основних підходи до визначення поняття «еквівалент»:

У деяких тлумаченнях перекладу фактично підмінюються еквівалентність і тотожність, і стверджується, що переклад повинен повністю зберегти зміст оригіналу.

Другий підхід у вирішенні проблеми перекладацької еквівалентності полягає в спробі знайти в змісті оригіналу якусь інваріантну частину, збереження якої необхідно і достатньо для досягнення еквівалентності перекладу. Іншими словами, якщо переклад може виконати одну й ту ж саму функцію чи описує ту ж саму реальність, то він еквівалентний.

Третій підхід до визначення перекладацької еквівалентності можна назвати емпіричним. Суть його полягає в тому, щоб не намагатися вирішувати, у чому повинна полягати спільність перекладу й оригіналу, а зіставити велику кількість реально виконаних перекладів з їх оригіналами і подивитися, на чому ґрунтується їхня еквівалентність.

Ступінь зближення з оригіналом залежить від багатьох факторів: від майстерності перекладача, від особливостей мов і культур, що зіставляються, епохи створення оригіналу і перекладу, способу перекладу, характеру перекладних текстів і т.п. (У широкому плані під еквівалентністю розуміють щось рівноцінне, рівнозначне чому-небудь).

Тож, під еквівалентністю, у теорії перекладу слід розуміти збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі.

З наявного корпусу нашого дослідження методом суцільної вибірки було виокремлено 175 технічних термінів, які ми класифікували за такими критеріями:

- відповідність кількості сем в окремих термінологічних семемах лексем;
- відповідність якості зазначених сем;
- формальний критерій (граматична форма, структура, тобто нарізно- чи цільнооформленість).

З огляду на ці критерії ми виділяємо :

А) повні еквіваленти – терміни, які є повними відповідниками іншим термінам в іншій мові як у лексичній, так і в граматичній формі.

Наприклад, термін *electromagnetic field* має дефініцію: «*Electromagnetic field is a field of force surrounding a charged particle within which*

another charged particle experiences a force». («Електромагнітне поле – це форма матерії, завдяки якій здійснюється взаємодія між електрично зарядженими частинками»). Ми розкладаємо його на окремі семи та порівнюємо. Семантичний склад: 1) форма матерії (*a field of force*), 2) електрично зарядженими частинками (*a charged particle within which another charged particle*), 3) взаємодія (*experiences*). Він повністю збігається в двох мовах. До повних еквівалентів також можна віднести такі терміни як *magnetic field* (магнітне поле), *electric field* (електричне поле), *antenna* (антена) та деякі інші. У корпусі зафіксовано 10 таких термінів.

Б) часткові еквіваленти – терміни, які не є повними відповідниками термінам в іншій мові, бо мають незначні відмінності у семантичному складі або у граматичній формі, що не перешкоджає передачі суті термінів.

Тож часткові еквіваленти поділяються на ті, в яких є незбіг за семантикою та на ті, в яких є незбіг за формою. Для того, щоб проілюструвати приклад до першого, візьмімо слово «інструкція»: 1) навчання; інструктаж 2) інструкції; постанови; вказівки 3) доручення (*адвокату*) та «*instruction*» 1) *a direction; order* 2) *the process or act of imparting knowledge; teaching; education* 3) (*computing*) *a part of a program consisting of a coded command to the computer to perform a specified function*. У двох мовах семантика відповідають одна одній за кількістю, але різняться за якістю. До цієї групи відноситься найбільша кількість термінів, 138 термінів. Сюди також можна віднести такі терміни, як *panel, display, voltage, cover, wire, to set, disc* та багато інших.

До термінів, що не збігаються за формою, можна віднести *record player* (програвач), *software* (програмне забезпечення), *remote control* (пульт), *electric shock* (ураження електричним струмом). Таких термінів зафіксовано 27.

В) безеквівалентні терміни – це терміни, які індивідуальні для кожної мови і не мають відповідників серед термінів іншої мови.

Безеквівалентних термінів виявлено не було, оскільки, як вже було зазначено, нові терміни створюють в процесі перекладу, якщо в лексичній системі мови перекладу немає еквівалента для певної лексичної одиниці мови оригіналу.

Висновок: вибір еквівалента для передачі значення терміна у перекладному тексті є однією з найбільш складних задач перекладу. Таким чином, врахування зазначених параметрів необхідно в перекладі, хоча ступінь їхньої реалізації буде різний в залежності від тексту, умов і способу перекладу.

Недостатньо дослідженими досі залишаються стилістичні, стильові, соціолокальні характеристики термінів, що ми відносимо до подальших перспектив нашого дослідження.

Література

1. Ахманова О. С. *Очерки по общей и русской лексикологии* / Ахманова О. С. — М. : Учпедгиз, 1957. — 296 с.
2. Балла М. *Новий англо-український словник* / Балла М. — К. : Освіта, 2004. — 542 с.
3. Карабан В. І. *Переклад англійської науково-технічної літератури : [учбовий посібник]* / Карабан В. І. — Вінниця : Нова книга, 2001. — 303 с.
4. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение : [учебное пособие]* / Комиссаров В. Н. — М. : ЭТС, 2001. — 424 с.
5. Латышев Л. К. *Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения* / Латышев Л. К. — М. : Междунар. отн., 1981. — 247 с.
6. Мостовий М. І. *Лексикологія англійської мови : [підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови]* / Мостовий М. І. — Харків : Основа, 1993. — 255 с.
7. Реформатский А. А. *Введение в языкознание : [учебное пособие для пер-х институтов]* / Реформатский А. А. — М. : Учпедгиз, 1960. — 431 с.
8. *Collins English Dictionary*. — [8th Edition]. — NY : HarperCollins Publishers, 2006. — 734 с.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Коденко Н.М., Ветчинкіна О.А.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

Фразеологія як наука виникла лише на початку 20 століття. Сьогодні нез'ясованими залишаються питання про статус фразеології, хто є основоположником даного напрямку мовознавства та велика кількість проблем з теорії даної науки.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що питання класифікації та перекладу фразеологічних одиниць, правил перекладу ідіоматичних виразів залишається відкритим. Також потребує подальших досліджень проблема слівності ідіом і структурної єдності компонентів ідіоматичних одиниць, та її вплив на процес перекладу. Всі вищезазначені питання обумовили вибір даної теми задля проведення дослідження.

Об'єктом дослідження є ідіоматичні вирази в класичних творах англомовних авторів.

Предмет дослідження – особливості перекладу ідіом з творів англомовних авторів українською мовою.

Мета роботи – проаналізувати лексико-граматичні особливості перекладу ідіом з англійської мови на українську, звертаючи увагу на структурну та семантичну варіативність ідіом.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб виділити класифікацію способів перекладу ідіом, а також вивчення структури ідіоматичних одиниць, їх морфологічних, семантичних, та лексико-граматичних властивостей.

Матеріалом дослідження стали художні твори англомовних письменників 19-20 ст. та їх переклади українською мовою.

Теоретична цінність дослідження зумовлена необхідністю подальших спроб вивчення та класифікації фразеологічних одиниць у сфері лексикології. Отримані внаслідок дослідження дані можуть бути корисними також і в інших сферах, таких як стилістика та теорія та практика перекладу, та в якості теоретичного матеріалу для навчання. В цьому і полягає практичне значення роботи.

В ході проведення даного дослідження були використані наступні методи: дескриптивний, дистрибутивний, порівняльний та міжкультурного аналізу. Приклади з художньої літератури англомовних авторів добиралися методом суцільної вибірки.

Вивчення фразеологізмів як мовних одиниць є прерогативою фразеології, статус якої як науки далекий від однозначного вирішення. Як правило, фразеологічний рівень розглядається в мові як проміжний. Він знаходиться на стику лексико-семантичного і синтаксичного рівнів. Невизначеність статусу фразеології пов'язана з відкритим питанням еквівалентності ФО (фразеологічних одиниць) слову, невизначеності самого терміну, предмета даної науки, та деякими іншими [6, с. 34].

Спірним залишається питання про те, коли зародилась фразеологія. Одні схильні вважати основоположником даної науки швейцарського лінгвіста французького походження Ш. Балі. Відомо, що в своїх роботах з французької стилістики певне місце він відвів опису сполучень слів. Фразеологію ж розглядав як розділ лексикології, бо ФО еквівалентні слову. На думку інших наука про фразеологізми зародилась тоді, коли В.В. Виноградов дав визначення основних понять, обсягу і завдань фразеології. Його класифікація фразеологізмів є однією з найбільш поширених та вживаних в наш час.

Виходячи з цієї класифікації, ідіоми – це лексико-граматичні єдності двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, відтворюються у мові за культурною традицією [2, с. 129].

Наприклад: *forty winks* – короткий денний сон, подрімати; *to have six feet under* – померти та бути похованим; *(to be) at stake* – поставити на карту; *hit the bulls-eye* – дійти до суті, потрапити прямо у ціль, прямо у яблучко; *white night* – безсонна ніч; *once in a blue moon* – дуже рідко [6, с. 37].

Виноградов стверджує, що ідіоми, або фразеологічні зрощення, характеризуються семантичною неподільністю, абсолютною непохідністю значення цілого з компонентів [2, с. 135]. Англomовні джерела визначають ідіому так: «Ідіома – це вираз, значення якого важко або іноді неможливо визначити, розглядаючи значення складових лексем» [1, с. 63].

На думку англійського лінгвіста Л.П. Сміта основним джерелом виникнення ідіом є життя та діяльність людей: «В своїй більшості образні та ідіоматичні вирази створені народом та тісно пов'язані з інтересами й повсякденними заняттями простого люду» [5, с. 291]. Ідіоми характеризуються відсутністю абстрактних суджень, висновків наукового характеру, естетичних оцінок чи тонкого психологічного аналізу.

Існують інші визначення, які наводять дослідники слов'янських, германських та романських мов. Так Л.Г. Скрипник вважає, що «ідіома – це лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично» [1, с. 74].

Фразеологічне значення є складним явищем, яке набагато ширше, ніж його лексичне значення, і в утворенні якого беруть участь розумові та психічні процеси. Воно сягає далеко за межі позначення явищ, предметів, їх ознак тощо. Оскільки в процесі утворення фразеологічного значення важливу роль відіграють концептуальні та психологічні процеси, ідіоми передають оцінки, ставлення ті асоціації до позначуваного.

Наприклад: *to sleep like a log* слід перекладати *спати як убитий / спати без задніх ніг*, а не *спати як колода* [9, с. 103].

Природа фразеологізмів та компонентів, що входять до їх складу, складна і суперечлива. З проблемою усталеності (стійкості) ФО пов'язане питання фразеологічного прототипу. На думку В.М. Мокієнка, проблема стійкості фразеологізмів є однією з найгостріших. Узагальнюючи дослідження різних лінгвістів у сфері фразеології, український мовознавець М.П. Кочерган зазначає такі ознаки ФО як структурно-семантична стійкість та відтворюваність.

Фразеологічна стійкість – це «об'єм інваріантності, який властивий різним аспектам ФО, який обумовлює їх відтворюваність в готовому вигляді» [4, с. 138]. Пояснити це визначення можна таким чином: словосполучення стає фразеологізмом лише тоді, коли

воно регулярно відтворюється в мовленні різних людей і зустрічається в багатьох контекстах. Передумовою виникнення фразеологізму є іноді несподіване сполучення слів. З цим пов'язане поняття фразеологічного прототипу, під яким ми розуміємо мовні одиниці, сполучення слів, що стали підґрунтям для утворення ФО.

Фразеологічні одиниці здебільшого входять у ширші контексти саме у своєму закріпленому традиціями вживанні, компонентному складі, переважно компактним суцільним масивом, але деякі з них відзначаються проникливістю структури: компоненти їх можуть відокремлюватись вставкою окремих слів, навіть речень.

Ідіоми, як і інші одиниці мови, мають цілу низку структурних та тематичних особливостей. Аналіз великого англо-українського словника та англо-руського фразеологічного словника дозволив виділити ідіоми і запропонувати дві класифікації ідіом зазначеного типу: структурну та тематичну.

В основі структурної класифікації лежать концепції В.В. Виноградова, О.В. Куніна та М.М. Шанського, за якими ідіоми було розподілено за морфологічним критерієм [3; 4]:

1) конструкції іменник + іменник: *Merry Andrew – фізляр, блазень; Aunt Sally – об'єкт критики та зневажання; Tom Thumb – хлопчик-мізинчик; Jack Horner – хвастуха, хвалько; Jack Sprat – карлик* та ін.;

2) конструкції прикметник + іменник: *an April fool – квітневий дурень; a hen party – дівич-вечор; a cat's cradle – щось дуже заплутане та складне* та ін.;

3) конструкції прийменник + іменник: *at home – вдома*;

4) конструкції дієслово + іменник + прийменник: *to see the New Year in – зустріти Новий Рік*;

5) конструкції дієслово + займенник + іменник: *to be one's Valentine – бути коханим*;

6) конструкції дієслово + прикметник: *to make merry – веселитися, розважатися*;

7) конструкції іменник + of – phrasal: *a flourish of trumpets – пишне свято, урочиста церемонія; the abbot, lord, master of misrule – головна людина у стародавній Англії, відповідальна за різдвяні свята та розваги* та ін.;

8) конструкції з сурядними сполучниками: *fox and geese – гра в шахи; hare and hounds – популярна дитяча гра; naught and crosses – гра в хрестики-нулики* та ін. [9, с. 24].

Важко визначити одразу чи треба намагатись триматись конструкції ідіоми у похідній мові при її перекладі. Це є важким завданням, тому що повні структурні еквіваленти зазвичай становлять запозичені українською мовою ідіоматичні одиниці з інших мов. В такому випадку знайти повні еквіваленти таких одиниць за значенням та

структурою не становить особливих труднощів. Все ж існують певні рамки критеріїв та правил, яких треба дотримуватись при перекладі англомовних ідіом українською мовою.

Підсумовуючи вищесказане, надаємо основні способи перекладу фразеологічних одиниць.

Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ має бути нейтральним щодо національного забарвлення:

Can the leopard change his spots? – Природу не виправиш. Горбатого могила виправить.

Переклад калькою, тобто спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю. При такому способі треба пам'ятати, що образ повинен бути зрозумілим, метафоричне, переносне значення повинно виходити з прямого значення:

Little pitchers have long ears. – У малих дітей великі вуха.

Якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві:

To carry coal to Newcastle. – Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл.

Перекладові слід надати форму фразеологізму:

Rome was not built in a day. – Не відразу Рим будувався.

Описовий переклад, відмова від перекладу фразеологізмом:

To cut off with a shilling – Залишити без спадщини [9, с. 111].

Найбільш прийнятним варіантом при перекладі стає використання фразеологічного вислову чи ідіоми, яка буде ідентичною по значенню, стилістиці, внутрішній формі, хоча на першому місці ми ставимо саме лексичне значення – нам потрібно якнайкраще передати значення виразу, нехай і без дотримання певних інших норм та показників [4, с. 61].

Наприклад: *Strike while the iron is hot. – Куй залізо, поки гаряче* [8, с. 438].

Проблема перекладача полягає в тому, що людина, яка займається фаховим перекладом, повинна мати не тільки дуже хороше відчуття мови, яскраву фантазію і бути не тільки професійним лінгвістом, розумітися на семантиці слова, лексикології та бути в курсі сучасних мовних тенденцій, вона має бути ще й досвідченим етимологом. Якщо в іноземній мові назву хліба асоціюють з кольором борошна (темнувате), або з кольором самого хліба (коричневий, аж ніяк не чорний), то в українській мові особливо складною є передача саме кольорової гами з іноземної (англійської мови).

Наприклад: *to see red – бути злим, white collar – службовець, a bolt from the blue – як грим з ясного неба, lily – white – новачок* [8, с. 449].

Як висновок, можна сказати, що переклад ідіоматичних конструкцій у великій мірі залежить від контексту та тематики, що розкривається у творі. То ж адекватного та найбільш успішного варіанту перекладу можна досягти шляхом ретельного аналізу ідіоми у творі та підборки відповідного виду перекладу.

Перспективним вважається подальше дослідження способів перекладу ідіоматичних одиниць у творах англомовних авторів різних жанрів, задля уточнення та визначення більш чітких рамок поміж всіма видами фразеологічних одиниць.

Література

1. Алефіренко М. Ф. *Теоретичні питання фразеології* / Алефіренко М. Ф. — Х. : Вища школа, вид-во при ХДУ, 1987. — 198 с.
2. Виноградов В. В. *Лексикология и лексикография* / Виноградов В. В. — М. : Просвещение, 1977. — 213 с.
3. Кунин А. В. *Англо-русский фразеологический словарь* / Кунин А. В. — М. : Русский язык, 1984. — 944 с.
4. Кунин А. В. *Курс фразеологии современного английского языка* / Кунин А. В. — М. : Просвещение, 1986. — 156 с.
5. Смит Л. П. *Фразеология английского языка* / Смит Л. П. — М. : Просвещение, 1959. — 342 с.
6. Лорие М. *Переводчик и редактор* / М. Лорие // *Вопросы теории и практики перевода художественного текста* : сб. ст. — Рига, 1968. — С. 30-48.
7. Щепель К. А. *Общая английская фразеология* / Щепель К. А. — М. : Высшая школа, 2003. — 102 с.
8. *Словарь американских идиом* / Сост. Ричард А. Спирерс. — М. : Русский язык, 1991. — 459 с.
9. Сытель В. В. *Разговорные английские идиомы* / Сытель В. В. — М. : Просвещение, 1971. — 124 с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ КАЗКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Коротя О.В., Мартинюк А.П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дана стаття присвячена встановленню особливостей перекладу англомовної казки, зокрема, збереження її структурно-семантичних характеристик. Потреба вивчення проблем перекладу англомовної казки українською мовою зумовлена тим, що незважаючи на вели-

ку кількість англomовних казок, посібники для навчання перекладу українською мовою у цій галузі практично відсутні, що спричиняє суттєві проблеми, які виникають при перекладі англomовної казки. Таким чином, проблема дослідження є актуальною.

Об'єктом дослідження є різноманітні способи забезпечення адекватності при перекладі англomовної казки українською мовою.

Предмет дослідження становить залежність способів перекладу українською мовою англomовної казки від її структурно-семантичних характеристик.

Мета роботи полягає в аналізі структурно-семантичних особливостей англomовної казки та їх можливого впливу на вибір способу перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження слугує казка Керролла Льюїса «*Alice's Adventures in Wonderland*» та її переклад українською мовою, який є репрезентативним з точки зору структурно-семантичних особливостей текстів подібного жанру.

Проаналізувавши текст оригіналу та його переклад, можна дійти висновку, що найскладнішим завданням для перекладача є відтворення гри слів або каламбурів. Оскільки переклад каламбурів є досить цікавим, але у той самий час складним аспектом перекладу, як відомо, немає певних шаблонів для передачі гри слів та досягнення комічного ефекту у тексті перекладу повністю залежить від таланту перекладача, було вирішено зосередитись на аналізі саме цього явища.

Гра слів створюється за допомогою вмілого використання з метою досягнення комічного ефекту різноманітних співзвучань, повних та часткових омонімів, паронімів та таких мовних феноменів як полісемія та видозміна стійких лексичних оборотів. Каламбури зазвичай складаються з двох компонентів, кожний з яких може бути словом або словосполученням.

Перший компонент такого двочленного утворення є своєрідною основою каламбуру, опорним елементом, стимулятором початку гри слів, яка іноді призводить до індивідуального словотворення.

Другий член конструкції – слово (або словосполучення) – «перевертиш», результуючий компонент, або результатанта, що являє собою начебто вершину каламбуру. Лише після реалізації у мові двох компонентів та уявного співвіднесення його зі словом-еталоном виникає комічний ефект, гра слів [1, с. 203].

Перекладач, відтворюючи каламбур, підпорядковується надзадачі, яку гарно визначив Н.М. Любимов: «Якщо каламбур має яскраву соціально-політичну адресу, якщо він має ідейне значення, перекладачу слід напружити всі зусилля та передати його з художньою чіткістю. Там де присутня суто звукова гра, перекладач має право відсту-

пити від букви оригіналу, якщо інакше йому не створити того самого комічного ефекту, який намагався передати автор» [3, с. 245].

Для аналізу структурно-семантичних особливостей англomовної казки з тексту, що слугував матеріалом дослідження було вибрано 37 каламбурів, які були поділені на такі категорії:

1. Каламбури-співзвучання
2. Каламбури, засновані на полісемії

До складу *категорії 1 (Каламбури-співзвучання)* увійшло 23 каламбури, які є однослівними лексичними одиницями (ЛО). Ця категорія поділяється на такі підкатегорії:

1.1. Гра слів, заснована на помилках слововживання – 14 ЛО (61%).

1.2. Гра слів, заснована на паронімах – 4 ЛО (17%).

1.3. Гра слів, заснована на фонетичних омонімах – 5 ЛО (22%).

Для аналізу підкатегорії 1.1 необхідно навести один з прикладів, відібраних з текстів оригіналу та перекладу:

Коли Аліса розмовляла з Черепахою про школу та запитала яких уроків їх навчали Черепаха відповіла:

«*Reeling and Writhing, of course, to begin with, and then the different branches of Arithmetic – Ambition, Distraction, Uglification, and Derision*» [4, с. 141].

– Ну, передовсім, звісно, вчилися ми *Читати* й *Кусати*. А потім уся тобі арифметика: *Удавання, Віджимання, Втілення і Вноження* [2, с. 112].

У тексті оригіналу опорними компонентами були слова: *Reading, Writing, Addition, Subtraction, Multiplication, Division*, які лише малися на увазі, а результатом стали слова: *Reeling* (хитання), *Writhing* (корчення), *Ambition* (честолюбство), *Distraction* (неуважність), *Uglification* (потворність), *Derision* (осміяння).

У даному випадку перекладацький прийом зводиться до пошуку двох співзвучних слів загальнонародної мови. Одне з них, що претендує на роль стимулятора, підбирається як семантичний еквівалент опорному компоненту іншомовного каламбуру. Друге, що відіграє роль результанти, підбирається за співзвучанням першому.

Так у тексті перекладу опорними компонентами виступають слова: *Читати, Пусати, Додавання, Віднімання, Ділення, Множення*, а результатом стали наступні слова: *Чигати, Кусати, Удавання, Віджимання, Втілення і Вноження*.

Підкатегорію 1.2 пропонується розглянути за допомогою наступного прикладу:

Черепаха сказала, що жодна риба нізашо не розлучиться із Конином, але Аліса ніяк не могла збагнути чому:

«*No wise fish would go anywhere without a porpoise.*»

«*Wouldn't it really? said Alice, in a tone of great surprise.*»

«Of course not,» said the Mock Turtle. «Why if a fish came to me, and told me he was going a journey, I should say 'With what **porpoise**?'»

«Don't you mean '**purpose**'?» said Alice [4, с. 153].

– Жодна риба нізачо не розлучиться з **Коником!**

– Чому ж це? – дуже здивувалась Аліса.

– Бо на світі ніхто не може обійтись без свого улюбленого **коника!** – сказала Черепаха.

– Правда? – все ще не розуміла Аліса.

– Авжеж! Бо не цікаво жити без **коників**, – пояснювала Черепаха. – **Їх можна ще й викидати!** Набридне – то й викинеш. Хіба у тебе нема свого **коника**?

– Немає, – відповіла Аліса, – але у мене є кицька...[2, с. 119].

У авторському каламбурі гра слів створюється за допомогою паронімів **porpoise** [i:p:ɹə:s] – морська свинка та **purpose** [i:p:ɹə:pəs] – мета, які є близькими за звучанням, але різними за змістом.

У перекладі гра слів ґрунтується на назві тварини **коник** та фразеологізмі **викидати коники**, завдяки чому зіштовхуються пряме та переносне значення слова. У цьому випадку перекладач удався до видозміни формальної структури авторського каламбуру, відтворивши каламбур-співзвучання за допомогою гри слів, заснованою на полісемії.

Для аналізу підкатегорії 1.3 наведемо наступний приклад:

Продовжуючи розмову про школу, Аліса запитала скільки уроків на день у них було і Черепаха відповіла:

«Ten hours the first day,» said the Mock Turtle, «nine the next, and so on.»

«What a curious plan!» exclaimed Alice.

«That's the reason they're called **lessons**,» the Gryphon remarked; «because they **lessen** from day to day» [4, с. 144].

– Першого дня десять уроків, – сказала Черепаха, – наступного – дев'ять, потім вісім і так далі.

– Який смішний розклад! – вигукнула Аліса.

– Інакше не виходило, – пояснив Грифон. – У нас учителі **виклада-лися** за один урок. **Викладається** зовсім і більше вже не прийде. Тому, до речі, й називають їх **викладачами** [2, с. 113].

Як можна побачити з наведеного прикладу, гра слів в оригіналі створюється за допомогою іменника **lesson** [i:lesn] – урок та дієслова **lessen** [i:lesn] – зменшуватись. Ці слова мають різні значення, але їх звукова форма є однаковою, завдяки чому і створюється комічний ефект у мові оригіналу.

В мові перекладу побудувати гру слів на слові «урок» не представляється можливим, тому що відсутнє дієслово, яке б мало подібну звукову форму та вказувало на зменшення кількості уроків.

Тому перекладач відтворює гру слів за допомогою іменника **викладач** та дієслова **викладатись** – ці слова мають однаковий корінь, але різні суфікси та закінчення, які змінюють лексичне значення ігрових компонентів. Подібний прийом призводить до зниження рівня еквівалентності, але підвищує адекватність.

Таким чином, ми бачимо, що перекладач має можливість відмовитись від словникового відповідника та відтворити каламбур за допомогою інших слів, які не являються еквівалентами лексичних одиниць оригіналу.

До складу *категорії 2 (Каламбури, засновані на полісемії)* увійшло 14 каламбурів, 8 (57%) з яких є однослівними ЛО, а 6 (43%) представлені у вигляді словосполучень. Ця категорія поділяється на такі підкатегорії:

1.1. Гра слів, заснована на семантичній неоднорідності слів – 11 ЛО (78%).

1.2. Гра слів, заснована на граматичних омонімах – 3 ЛО (22 %).

Підкатегорію 1.1 розглянемо за допомогою наступного прикладу: Коли до зали суду у якості свідка запросили Куховарку, Білий Кролик сказав Королю, який, до речі, сам був суддею, наступне:

«Your Majesty must cross-examine this witness.»

«Well, if I must, I must,» the King said with a melancholy air, and, after folding his arms and frowning at the cook till his eyes were nearly out of sight, he said, in a deep voice, «What are tarts made of?» [4, с. 170]

– Ваша величність, треба вчинити цьому свідкові перехресний допит.

– Що ж, як треба, то треба, – погодився Король без великої радості. Він схрестив на грудях руки, насунився так, що його очі перетворилися на рисочки, і спитав страшним голосом:

– Із чого роблять пиріжки? [2, с. 132]

З наведеного прикладу можна побачити, що Король сприймає стійке словосполучення **cross-examine**, яке перекладається як «піддавати перехресному допиту», буквально: **cross** – сердитий, **examine** – оглядати, завдяки чому і досягається комічний ефект у тексті оригіналу.

В мові перекладу представляється можливість застосувати словосполучення **перехресний допит**, яке у повній мірі передає зміст іншомовної одиниці, з якою воно співвідноситься. Таким чином, авторська гра слів з точністю передається при перекладі, що сприяє зближенню авторського та перекладного каламбурів.

Для аналізу підкатегорії 1.2 пропонується такий приклад:

Після гри у крокет Аліса зустрілась з Герцогинею, яка обожною відшукувати у всьому мораль. В них мова зайшла про гірчицю, яку Аліса назвала мінералом:

«Of course it is,» said the Duchess, who seemed ready to agree to everything that Alice said; «there's a large mustard-mine near here. And the moral of that is – 'The more there is of mine, the less there is of yours'» [4, с. 132].

– Еге ж, мінерал, – підхопила герцогиня. Вона, очевидно, ладна була погодитися з усім, що скаже Аліса. – Десь тут поблизу мінери натрапили на великі **поклади гірчиці**. А мораль з цього така: «**Поклади** більше собі – менше лишиється іншим» [2, с. 105].

У тексті оригіналу спочатку реалізується значення слова **mine** – шахта, а потім його двійника омоніма **mine** – мій (абсолютна форма присвійного займенника ту).

У тексті перекладу каламбур відтворюється за допомогою іменника **поклади** та дієслова наказового способу **поклади**, які являються графічними омонімами (омографами). Комічний ефект досягається завдяки тому, що одна і та ж графічна форма має різні значення, які втілюються завдяки змінам контексту. Як можна побачити з цього прикладу, у тексті перекладу каламбур виникає на основі іншого образу, інших слів, зміст яких окремо не дорівнює змісту відповідних лексичних одиниць оригіналу, що знижує еквівалентність, але підвищує адекватність.

Таким чином, беручи до уваги результати дослідження, можна зауважити, що відтворюючи гру слів, перекладач зустрічається з багатьма труднощами. Ці труднощі зазвичай пов'язані з відмінностями в об'ємі та характері значень співвідносних слів мови оригіналу та мови перекладу, з різними омонімічними зв'язками та відмінностями в образній основі фразеологізмів, що рідко дозволяє перекладачу зберегти буквальну словникову точність при перекладі каламбурів. Тому, як правило, при відтворенні каламбурів не обходиться без втрат. От чому перекладач повинен в першу чергу задати собі питання: чим жертвувати? Передати зміст, відмовившись від гри слів, або ж зберегти каламбур за рахунок заміни образу, відхилення від точного значення, навіть взагалі зосередитися тільки на грі, повністю абстрагувавшись від змісту? Рішення цього питання залежить від ряду обставин, але в першу чергу від вимог контексту, головним чином, широкого контексту, а нерідко і всього твору в цілому. І вже в другу чергу враховуються «каламбурні можливості» мови перекладу в порівнянні з іноземною мовою.

Треба пам'ятати, що втрата каламбуру є найменш бажаною, тому перекладачу слід докласти максимальних зусиль, для того, щоб зберегти гру слів, навіть відступивши від букви оригіналу, якщо інакше йому не створити того самого комічного ефекту, який намагався передати автор. Навіть найбільш складні каламбури підлягають перекладу, все залежить від таланту та працелюбності перекладача, який перш за все повинен бути творцем. Треба відійти від буквального змісту, удатись до субституції та передати головне – гру слів, яка змусить читача посміхнутись так само, як посміхнувся читач, насолоджуючись текстом оригіналу.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розгляді інших структурно-семантичних особливостей перекладу англомовної казки, зокрема таких феноменів як нонсенс і алюзія.

Література

1. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы : [учебное пособие] / Виноградов В. С. – М. : КДУ, 2006. – 240 с. 2. Керролл Л. Аліса в Країні чудес / Керролл Л. – К. : Веселка, 1976. – 144 с. 3. Любимов Н. М. Перевод – искусство / Н. М. Любимов // Мастерство перевода : сборник. – М. : Сов. писатель, 1964. – С. 245. 4. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / Carroll L. – СПб. : КАРО, 2007. – 416 р.

**НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ У ПЕРЕКЛАДІ
АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Костенко О.В., Царьова С.О. (канд.філол.наук)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Співвідношення мови, окремих її підсистем і культури відноситься до однієї з найскладніших і ще недостатньо вивчених лінгвістичних проблем, незважаючи на те, що це питання було об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних мовознавців та має давні традиції (В. Гумбольдт, Ф. Боас, Е. Сепір, Б. Уорф, В.А. Аврорін, Л.Б. Никольський, А.Д. Швейцер, D.C. Barnlund, I. Eibl-Eibesfeldt, W.H. Goodenough, A. Gramsci, E.T. Hall, G. Hofstede, B. Kaplan, A.L. Kroeber, W. Labov, R. Lado та ін.). Однак низка аспектів, проблематику яких сформульовано відносно недавно, ще чекає на свою розробку.

Актуальність статті зумовлена тим, що проблеми перекладацької відповідності англійської та української терміносистем з огляду на національно-культурну специфіку термінів залишаються ще досі не повністю дослідженими. З одного боку, в лінгвістиці давно панує думка про посилену інтернаціоналізацію терміносистем, у тому числі і політичних [7; 12; 13], а з іншого, – тим, що терміносистеми різняться сферами професійної і наукової діяльності, які вони обслуговують, часом появи, екстралінгвістичними умовами формування і розвитку, а тому і їх лінгвістичні характеристики, співвідношення в них національного, загального і інтернаціонального є різними.

Проблемам англійської термінології присвячено ряд досліджень (А.С. Береза, 1973; Н.П. Тимофєєва, 1996, Е.А. Макшанцева, 2001; Т.В. Морщакова, 1992; Т.А. Риженкова, 2001; Ч. Дж. Філлмор 1983; С.П. Хижняк, 1986; І.М. Юровський, 1973; D.S. Levine, 1980, H. Klenner, 1975; L. Jovic, 1982 та ін.).

Проте вказані дослідження практично не приділяли уваги національно-культурній специфіці термінів, проблемам їх еквівалентності, характеру безеквівалентних і різноеквівалентних термінів в терміносистемах різних мов, що співвідносяться, і варіантах однієї мови. У цій статті ми досліджуємо проблему перекладу безеквівалентних термінів терміносистеми політики, причиною появи яких стало одночасне функціонування як лінгвістичних, так і культурологічних універсалій.

Об'єктом дослідження є безеквівалентні лексичні одиниці термінологічного характеру англійської та української мов.

Предмет дослідження – особливості перекладу безеквівалентної англійської та української лексики на позначення певних політичних реалій, що мають виключно національний характер, у зв'язку з національно-культурною специфікою.

Метою даної статті є визначення національно-культурної специфіки безеквівалентних англійських та українських термінів у межах терміносистеми політики та виокремлення перекладацьких стратегій, необхідних для передачі цих термінів засобами іншої мови.

Матеріалом дослідження послужили автентичні тексти на політичну та суспільно-політичну тематику (97 сторінок), переважно з засобів масової інформації, а також дані тримовного (англо-російсько-українського) словника виборчої термінології OSCE/ODHR.

Аналізу було піддано 531 термін (263 англійських та 268 українських).

Методи дослідження включали: аналіз праць з міжкультурної комунікації, а також теоретичного матеріалу з термінознавства та перекладознавства; доперекладацький аналіз тексту оригіналу; вивчення фонових знань, необхідних для перекладу текстів; компаративний аналіз паралельних текстів англійською та українською мовами з метою відбору лексичних одиниць термінологічного характеру; пошук та вибір оптимального способу перекладу безеквівалентних термінів; узагальнення отриманих результатів.

Процедура дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні **завдання**: визначити зміст поняття «лакуна», «політичний термін» та «безеквівалентна лексика»; встановити причини появи безеквівалентної лексики; підібрати автентичні англійські та українські тексти на політичну тематику; відібрати з перекладених текстів ті терміни, що не мають свого від-

повідника в мові перекладу; розглянути проблеми співвідношення мови і культури в межах терміносистеми політики; проаналізувати стратегії перекладу безеквівалентних термінів в галузі політики з урахуванням засад міжкультурної комунікації; сформулювати висновки щодо впливу міжкультурних розбіжностей на появу безеквівалентних термінів в терміносистемі політика та їх гіпотетично оптимальний переклад.

Одночасне функціонування як лінгвістичних, так і культурологічних універсалій призводить до появи безеквівалентної (тобто такої, що не має свого відповідника в мові перекладу) та різноеквівалентної лексики в різних мовах, що в свою чергу веде до появи в мовах і культурах, що фіксуються на різних рівнях мови і описуються, зокрема, за допомогою терміну *лакуна* [1, с. 85]. Лакуни показують те, що є в одній культурі і чого немає в іншій. Вони є виразом унікального національного і культурного досвіду народів.

Лакуна як мовне явище може бути розглянута в різних аспектах: як незаповнена ніша в лексичному ярусі мови (системологічний аспект); як означуване «в очікуванні» того, що означає; у вигляді однослівного або розчленованого найменування (семіотичний аспект); як набір сем, не матеріалізований фонетично або графічно (семасіологічний аспект); як ідеальний зміст, що передує його об'єктивуванню в новому слові (ономасіологічний аспект); як комунікативно неактуальна інформація (комунікативний аспект); як невербалізований розумовий образ (концептуальний аспект) [5, с. 147].

Лакуни більшою мірою, ніж яке-небудь інше явище, відображають національну специфіку тієї чи іншої мови.

Найбільший інтерес, з погляду вивчення національної специфіки політичної термінології, представляють міжкультурні лакуни, що показують наявність певних артефактів в одній культурі і відсутність їх в іншій, які, як правило, завжди є експліцитними. Такого типу лакуни можна співвіднести з безеквівалентною лексикою. Імплицитні міжмовні лакуни виражаються різноеквівалентною лексикою.

Наявність міжкультурних лакун є свідоцтвом: 1) розбіжності локальних культур, оскільки будь-яка культура є лакунізованим об'єктом; 2) впливу культури на мову, в якій закріплюється складний і багатогранний світ національної культури [11, с. 219-220].

Політична термінологія, як будь-яка термінологія, відрізняється від загальної лексики, оскільки вона відноситься і до мови практичної діяльності, і до мови науки.

Ми визначаємо політичний термін як слово або словосполучення, яке позначає фрагмент політичної дійсності, що відображає національну політичну культуру [7, с. 3-4].

Оскільки політична метамова тісно пов'язана з навколишньою екстралінгвістичною дійсністю і культурою того суспільства, яке вона обслуговує, не дивлячись на уявну універсальність політичних понять, у складі досліджуваних терміносистем можна знайти терміни, що позначають поняття, які є характерними тільки для даної культури, і, отже, створюють міжкультурні лакуни в політичній терміносистемі. Для позначення таких культурологічних особливостей в кожній мові є спеціальний шар лексики, що називається безеквівалентною або немаркованою.

Відмінність історичних умов, в яких розвивалися Україна та англomовні країни, різностороння спрямованість векторів їхнього політичного розвитку, що існувала впродовж тривалого часу, та порівняно недавній перехід України до західної моделі розвитку, зокрема політичного, та, зважаючи на суто український підхід до власної історії та певні об'єктивні умови, в яких знаходилася Україна, в політичних культурах України та англomовного світу існують деякі розбіжності. Українська політична терміносистема запозичила цілу низку англomовних термінів на позначення політичних реалій (президент, прем'єр-міністр, саміт, екзит-полл, реколл та ін.). Проте з появою нових (чи відродженням історичних) політичних реалій в Україні стали виникати терміни, що позначають немарковані в англomовній політичній культурі поняття, ці терміни стали безеквівалентними для англomовної політичної культури.

Достатньо велику кількість номінантів склали безеквівалентні номени, тобто терміни, в значенні яких посилена наочна орієнтація. О.А. Ахманова вважає номен терміном-назвою [3, с. 240]. В нашому дослідженні ми використовуємо саме таке розуміння номена. Той факт, що номени позначають одиничні явища, пояснює їх переважну приналежність до безеквівалентної лексики, оскільки вони часто називають специфічні культурні реалії.

Безеквівалентні номени були виявлені в тематичних групах термінів, що позначають політичні історизми, проте в наш час набули нового значення; посаду, політичні рішення, закріплені в документах. Наявність достатньо великої кількості безеквівалентних номенів саме в цих групах легко пояснюється історичними причинами та умовами, в яких розвивались політичні системи України та англomовних країн.

При перекладі таких термінів застосовувалися в основному такі способи:

1) транскодування (транслітерування, транскрибування або використання обох способів для передачі певних частин слова): *майдан* – *majdan*, *козаки* – *cossacks*, *гетьман* – *hetman*, *січові стрільці* – *sitshovi striltsi*.

The central committee would elect its president from its ranks, but each time from a different *republican* or provincial party [15].

Центральний комітет обирав би голову зі своїх рядів, але кожного разу з іншої *республіканської* чи місцевої партії.

The rest of the *democrats* are wavering between supporting Yeltsin and Yavlinsky [15].

Інші *демократи* не визначилися, кого будуть підтримувати – Єльцина чи Явлінського.

The President has lost the support of *Congress* [15].

Президент втратив підтримку *Конгресу*.

2) калькування (дослівний переклад):

But more than two weeks after ... parliamentary elections, Azerbaijan's opposition has been unable to marshal a massive outpouring of discontent as happened in Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan with the respective *Rose, Orange and Tulip revolutions* that brought opposition leaders to power [15].

Проте більше як через два тижні після ... парламентських виборів азербайджанська опозиція була не в змозі керувати величезним вилвом невдоволення, як це сталося в Грузії, Україні та Киргизстані з *революцією троянд, помаранчевою революцією та революцією тюльпанів* відповідно, що привели опозиційних лідерів до влади.

Azerbaijan had some of the main ingredients of the «*colour revolutions*» that have swept through former Soviet states in the last two years... [15].

Азербайджан мав усі складові частини «*кольорових революцій*», що пронеслися над колишніми радянськими республіками за останні два роки...

3) описовий переклад (розкривається позначене поняття):

He predicted *Congress* will not accept the administration's proposal [15].

За його прогнозом, *вищий законодавчий орган США* не прийме пропозицію адміністрації.

Не варто забувати, що при застосуванні описового перекладу завжди існує загроза неточного або нечіткого тлумачення змісту поняття, а також порушується така вимога до термінів, як стислість. Такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто від них важко, якщо взагалі можливо, утворювати похідні терміни [6].

Варто зазначити, що кожний із вище згаданих способів перекладу безеквівалентних термінів з терміносистеми політики передбачає можливість використання при перекладі додаткового пояснення чи тлумачення [6]. В такому разі, з одного боку, досягається більша прозорість змісту поняття, а з іншого, не порушується така вимога до термінів, як стислість.

But the bill is stalled in the *Senate*, where neither side in the debate is happy with it [15].

Законопроект був заблокований в *Сенаті США, одній з двох палат Конгресу*, що не влаштовувало жодну з сторін.

And the 136 members of the *House of Representatives* from those four states amount to about a third of the membership [15].

І 136 члени палати представників, нижньої палати Конгреса США, з тих чотирьох штатів склали близько третини всіх членів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене в межах статті дослідження на прикладі терміносистеми політики ще раз показало, що існування міжкультурних розбіжностей між україномовною та англомовною культурами призводить до появи міжкультурних лакун, що в свою чергу спричинює появу безеквівалентних термінів. Ступінь міжкультурних розбіжностей з одного боку та інтеграційні процеси з іншого впливають на кількість безеквівалентних термінів в терміносистемі політика. Оскільки задачею перекладача є якомога повна передача інформації, так само як і збереження основних вимог, що висувуються до терміна, то адекватний переклад не може бути дослівним. Безеквівалентні терміни, зокрема в терміносистемі політика, вимагають додаткового пояснення, інакше зміст перекладу буде незрозумілим адресатові і, отже, порушуватиметься адекватність перекладу.

Література

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка. / В. А. Аврорин (К вопросу о предмете социолингвистики). — Л. : Наука, 1975. — 276 с.
2. Антипов Г.А. Текст как явление культуры / Г.А. Антипов, О.А. Донских, И.Ю. Марковина. — Новосибирск: Наука, Сиб. Отделение, 1989. — 196 с.
3. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. / Ахманова О. С. — М. : Учпедгиз, 1957. — 296 с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. — М.: Прогресс, 1985. — 451 с.
5. Калакуцкая Е. Л. Лексико-семантическая тема «уныние — меланхолия — задумчивость — забвение» в русском языке и культуре XVIII века / Е. Л. Калакуцкая // Логический анализ языка. Культурные концепты. — М. : Наука, 1991. — С. 142-147.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — 303 с.
7. Комарова З. И. О сущности термина. Термин и слово / З. И. Комарова. — Горький : Изд-во Горьк. ун-та, 1979. — С. 3-13.
8. Никольский Л. Б. Язык в политике и идеологии стран зарубежного Востока. / Л. Б. Никольский. — М. : Наука, 1986. — 196 с.
9. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. / Э. Сепир.

- М. : Прогресс, 1993. – 654 с. **10.** Сорокин Ю. А. Теория лакун и оптимизация межкультурного общения / Ю. А. Сорокин // *Единицы языка и их функционирование.* – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1998. – Вып. 4. – С. 1-9. **11.** Сорокин Ю. А. Лакуны как сигналы специфического межкультурного общения / Ю. А. Сорокин // *Аспекты изучения текста.* – М. : Наука, 1981. – С. 93-101. **12.** Eibl-Eibesfeldt I. *Similarities and Differences Between Cultures in Expressive movements* / I. Eibl-Eibesfeldt // *Nonverbal Communication.* – N.Y. : Oxford Univ. Press, 1974. – P. 20-33. **13.** Goodenough W. H. *Cultural Anthropology and Linguistics* / W. H. Goodenough // *Bulletin of the Philosophic Anthropological Society.* – 1956. – N 9. – P. 3-7. **14.** Kaplan B. *Cultural Thought Patterns in Intercultural Education* // *Language Learning.* – 1966. – N 16. – P. 1-20. **15.** *Kyiv Post.* – November 24th, 2005.

ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Лавошнік О.С., Колесникова О.В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Інтертекстуальність, тобто вкраплення в текст інших текстів у вигляді цитат, алюзій, ремінісценцій, є найвиразнішою ознакою постмодернізму. На сьогодні є досить розповсюдженим явищем у літературі, журналістиці, рекламі та мас-медіа. Особливий інтерес інтертекстуальність представляє для перекладу, бо існують певні складнощі, які виникають під час перекладу [1, с. 4-5].

У даній роботі ми намагались проаналізувати способи відтворення інтертекстуальних одиниць, які зустрічаються в сучасній художній літературі на прикладі творів Хелен Філдінг «Щоденник Бріджит Джонс» та Чака Палагнюка «Бійцівський клуб» та їх переклад з англійської мови на українську.

Актуальність теми: Визнання значущості інтертекстуальності при сприйнятті художнього тексту, зумовило потребу вивчення цієї проблеми і в перекладознавчому ракурсі. Дослідження інтертекстуальності як проблеми художнього перекладу до цього часу залишається практично відкритим, незважаючи на досить широкого вивчення цього явища в літературознавстві.

Отже, актуальність даної роботи та теми визначається необхідністю системного вивчення інтертекстуальності як перспективної проблеми художнього перекладу.

Мета роботи полягає у визначенні способів відтворення інтертекстуальних одиниць, що зустрічаються в сучасній художній літературі, при перекладі на українську мову. Виявлення оптимальних перекладацьких рішень, які зумовлюються специфікою

Для досягнення мети ставилися такі завдання:

1. Систематизувати основні принципи теорії постмодерністської інтертекстуальності, специфікуючи її до завдань перекладу.

2. Виокремити інтертекстуальні одиниці та їх класифікацію.

3. Виокремити засоби перекладу інтертекстуальних одиниць на українську мову.

Як матеріал було використано оригінали творів Helen Fielding. «Bridget Jones's Diary» та Chuck Palahniuk «Fight Club » та переклад «Дневник Бريدжит Джонс» А.Н. Москвичової та І.Ю. Стронговського «Бійцівський клуб». Робота складається зі вступу, загальних висновків, 2 частин, а саме першої, що розповідає про теорії інтертекстуальності в різні часи, та другої, що безпосередньо торкається інтертекстуальності в сучасній художній літературі та її переклад.

Вперше термін «інтертекстуальність» вжила Ю. Кристева в 60-х роках для позначення загальної якості текстів, що виражають наявність між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами явно чи ні посилатися один на одного та через деякий час цей термін було помічено багатьма філософами та літературознавцями [4, с. 355-356]. Інтертекстуальні відношення представляють собою одночасно і конструкцію «текст у тексті», і конструкцію «текст про текст». Згідно О. Ронену, більш пізніші тексти, всмоктують в себе фрагменти та структурні елементи більш раніших текстів, піддають їх «синхронізації і семантичному преломленню», але не відкидають при цьому і первинний зміст претекстів.

До того ж різні прояви інтертекстуальності відомі ще з старовинних часів, виникнення відповідного терміну і теорії саме в останній третині 20 ст. є не випадковим. Значно збільшений доступ до творів мистецтва та масова освіта, розвиток засобів масової інформації та розповсюдження масової культури (яке б відношення ми не мали до неї) привело до сильної семіотизації людського життя, до відчуття того, що за словами польського парадоксалиста Єжи Леца, «Про все вже сказано. На щастя, не про все ще поміркували», і якщо ж вдасться придумати щось нове, то для самого утвердження новизни потрібно порівняти новий зміст з тим, що вже було сказано, якщо не

має претензії на новизну, то використання для виразу деякого змісту форми, що вже мається стає престижним знаком щодо знайомства автора тексту з культурно семіотичним спадщиною, з «скарбами семіосфери» Мистецтво, а з якогось моменту і повсякденні семіотичні процеси в 20ст. стають в значній мірі «інтертекстуальними».

За Кристевною «Поетичне означення відсилає до інших дискурсивних означень таким чином, що в поетичному виказуванні можливо читання великої кількості дискурсів. В результаті навколо поетичного означення створюється великий текстуальний простір, елементи котрого можуть бути введені в конкретний поетичний текст. Ми називаємо цей простір інтертекстуальним.

Таким чином, інтертекст, з погляду Кристевної, – це не лише зібрання «крапкових» цитат різних авторів, але це простір сходження всіх можливих *цитацій*. Цитатою називається, у більш широкому значенні, усі можливі дискурси, з яких, саме і складається культура та в атмосферу яких незалежно від своєї волі поглинається будь-який автор. Кожний, хто пише, знаходиться під впливом навколишніх дискурсів, під впливом яких і складається текст, за своєю природою інтертекст, який пишеться у процесі зчитування чужих дискурсів та знаходиться у постійних взаємовідносинах з іншими текстовими матеріалами [3, с. 18-19].

Подвійність художнього перекладу як особливого виду перекладацької діяльності пов'язана, з одного боку, з вторинною, з відтворюючою природою перекладу, а з іншого – з необхідністю створювати у процесі перекладу тексти, що мають здібність безпосереднього естетичного впливу. Перекладач постійно діє в стресовій ситуації: він вимушений зберігати посередницьку вірогідність, близькість до вихідного тексту, але в той же самий час зуміти придати вірогідності художній характер, тобто створити рівновеликий оригіналу художній твір в умовах перекладаємої мови та культури. Іншими словами, в процесі перекладу взаємодіють та протиборствують два різноспрямованих види мовленнєвої діяльності – сприйняття вихідного тексту та породження перекладного тексту. Наприклад, назва книги Джозефа Кемпбела «The Hero with a Thousand Faces» може прийняти форму «Тисяче лікий герой», а може в дослівній передачі, називатися «Герой с тисячами облич», але в другому випадку обличчя в такому перекладі стає маскою, личиною, спотворюючи тим самим логічну структуру вихідного концепту [2, с. 5-6].

Твори Палагнюка та Філдінг є одним з важливих елементів тезаурусу сучасної людини, вони існують не так вже й давно, але встигли набути прецедентності для англомовної лінгвокультурної спільноти. Твори цих авторів, «Бійцівський клуб» та «Щоденник Бріджит Джонс» є спільними в тому, що в них критикується сучасний світ

з усіма його офісними хворобами, глянцевиими журналами, виснажливими дієтами. Книги миттєво набули популярності у сучасного читача, стали ковтком свіжого повітря в епоху стрімкого стилю життя та жорстокої соціальної структури суспільства.

На наш погляд, засобами вербалізації інтертекстуальності є явні та неявні цитати, що є дослівними відтвореннями мовною особистістю частини тексту або всього тексту в тому вигляді, у якому цей текст зберігся в пам'яті того, хто його цитує, при цьому посилення на джерело зазвичай є відсутнім, і алюзії, що є співвіднесенням предмету спілкування із ситуацією або подією, описаною в певному тексті, без згадування цього тексту та без відтворення значної її частини, тобто на змістовному рівні. За словами Р.С. Чорновола-Ткаченко, саме цитати й алюзії можна розглядати як градуїовану опозицію, протилежні полюси реалізації основних властивостей елементів інтертексту: цитати більш експліцитні, більш масштабні, більш структурно обмежені, більш рефлексивні, менш деформовані і менш важливі для розуміння тексту-приймача, ніж алюзії [5, с. 50-52].

Явні цитати та алюзії:

- Топоніми
- Імена реально-історичних осіб
- Заголовки літературних творів і назви інших видів мистецтва
- Культурні явища

Способи перекладу:

1. транслітерація або підбір відповідників у цільовій мові

Fulham – *Фулем*

Laura Ashley – *Лора Ешлі*

«*Clueless*» – «*Жодного уявлення*»

Tai Chi – *Тай Цзі*

2. компенсація

... then we ended up lying side by side and not touching like we were Morecambe and Wise or John Noakes and Valerie Singleton in the Blue Peter House – Нарешті ми лягли поряд, не торкаючись один одного, мов Лорел та Харді на канікулах.

На нашу думку, запропонований переклад в достатній мірі не передає змісту, що є в даних іменах та топонімах, а саме протиставлення курортних містечок США та Великобританії, а також двох культур, на перший погляд дуже схожих, але з іншого зовсім протилежних, нашим варіантом є – Моркем та Вайс чи Джон Ноакс та Валері Сінглтон з дитячої телевізійної програми Блю Пітер Хаус

3. упушення

...in a *Groucho Marx* kind of way he does not want to be a member of her 'club' – він не хоче бути членом її клубу, також є не досить адекватним

перекладом, бо опускається досить важливий національний компонент, кращим варіантом перекладу є – «*як Гручо Маркс він не хотів бути членом її клубу*», або описовим шляхом – «*кумедно, але він не хотів бути членом її клубу*».

Приховані алюзії та цитати

Під прихованими алюзіями та цитатами розуміється такі цитати та алюзії в яких зміст приховано, за допомогою тексту в навмисно перекрученому вигляді, наприклад:

Ride a horse, Build a house, Get a tattoo – покататися на коні, побудувати будинок, зробити тату.

Recycle All the Animals – Усіх тварин – на вторсировину

Drunk Drivers Against mothers – Бухі водії проти матерів

В ході нашої роботи ми дійшли таких висновків. Інтертекстуальність є однією з найбільш помітних прийомів у сучасній художній літературі, не відтворення якої в перекладі порушує поетику тексту.

Ігрове поле постмодерністського твору є сплетінням «своїх»/«чужих» слів. Переклад має відтворювати смислову напругу між «своїм» і «чужим» словом, забезпечити впізнаваність «чужого» слова як «чужого» на цільовому інтертекстуальному полі, що має привести до виникнення у читача перекладу асоціативних вібрацій і складатиме основу для «генерування» смислів. Скасування правил гри в творі надає перекладачу широкі повноваження відкрито вписувати себе в текст і відтворювати інтертекстуальні одиниці, покладаючись на власну інтерпретацію [1, с. 10-15].

При перекладі інтертекстуальних одиниць важливу роль відіграє фактор володіння читачем перекладу фоновою інформацією при розкодуванні інтертекстуальних вкраплень.

Інтертекстуальні одиниці, що входять до спільного інтертекстуального простору як читача оригіналу, так і читача перекладу доцільно перекладати шляхом цитування канонічного перекладу, що функціонує в культурі-реципієнті або, якщо цитата належить до текстів національної літератури культури-реципієнта, – шляхом відтворення відповідника безпосередньо із цитованого джерела.

Вирішення поставлених у роботі завдань також не знижує перспективності: подальше вивчення інтертекстуальних зв'язків в сучасній англомовній літературі; дослідження способу збереження даних зв'язків при перекладі; аналіз механізмів взаємодій текстів у процесі інтертекстуальних відносин.

Література

1. Грек Л. В. Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англомовних перекладів українсь-

кої постмодерністської прози): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Грек Л. В. – К., 2006. – 208 с. 2. Казакова Т. А. Художественный перевод: в поисках истины / Казакова Т. А. – СПб. : СПбГУ, 2006. – 224 с. 3. Косиков Г. К. Идеология. Коннотация. Текст / Г. К. Косиков // Барт Р. S/Z. – М. : УРСС, 2001. – С. 8-29. 4. Кристева Ю. Избранные труды. Разрушение поэтики / Кристева Ю. ; [пер. с франц. Г. К. Косикова, Б. П. Нарумова]. – М. : РОССПЭН, 2004. – 656 с. 5. Чорновол-Ткаченко Р. С. Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності (на матеріалі казок Льюїса Керолла): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чорновол-Ткаченко Р. С. – Харків, 2007. – 231 с.

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ І ЦИТАТ У ЯКОСТІ ЕПІГРАФУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Лернер Є.О., Ветчинкіна О.А.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Фразеологія є досить багатогранною областю мовознавства. Велику зацікавленість лінгвістів становить дослідження феномену ідіоматики, структурно-семантичних особливостей стійких словосполучень, норм та правил художнього перекладу прислів'їв та приказок. Крилаті вислови та цитати теж належать за певними ознаками до різновиду фразеологізмів за думкою британських та американських мовознавців, в той час як вітчизняні науковці вважають їх предметом вивчення фольклористики або пареміології. Цитати та крилаті вислови широко використовуються в усному та писемному мовленні (художній, науково-публіцистичній літературі, пресі на засобах масової інформації). Актуальність теми полягає в тому, що їх структурно-семантичні особливості є недостатньо вивченими, існують деякі суперечливі питання щодо їх класифікації та перекладу, а також функціонально-стилістичного навантаження в тесті. Тобто вибір даної теми був зумовлений тим, що не має комплексного підходу до вирішення проблем, що стосуються особливостей

перекладу крилатих висловів та цитат у якості епіграфу. Поєднання цих двох напрямків – дослідження перекладу цитат і крилатих висловів та використання епіграфів у різних мовних стилях і становить нову перекладацьку нішу або новизну даного дослідження.

Об'єктом дослідження є крилаті вислови та цитати.

Предмет дослідження – особливості перекладу цитат та крилатих висловів в якості епіграфу в різних мовних стилях.

Мета роботи – проаналізувати і визначити особливості використання цитат і крилатих висловів у якості епіграфу, зрозуміти, яке стилістично-жанрове навантаження може нести в собі епіграф.

У завдання дослідження входить обґрунтування способів перекладу крилатих висловів та цитат, дослідження їх синтаксичних, семантичних та стилістичних властивостей, а також визначення ролі епіграфу у змістоутворенні тексту, його функцій та рівня узагальнень, який він може мати.

Перш за все, надамо визначення крилатим висловам та цитатам.

Крилаті вислови (як і слова) – це сталі словесні вислови, які часто повторюються у мовленні, а також влучні вислови видатних і відомих осіб чи політичних діячів [1, с. 9].

Цитата – це частина тексту, що узята без жодної зміни з якогось твору, й використана у іншому творі з позначенням на джерело [1, с. 15].

Найголовніші вимоги до цитати це точність і доречність [1, с. 98]. Доречна цитата завжди обґрунтована метою автора і вона повинна слово в слово збігатися з джерелом і при цьому думки цитованого автора повинні передаватися без перекручень.

Епіграф – це короткий текст, найчастіше цитата, висловлювання, що знаходиться на самому початку твору або його частини, з метою показати його настрій, зміст, розуміння, відношення автора до нього та інше [10, с. 152]. Іншими словами, епіграф розкриває головну ідею твору або характеризує його, так би мовити від імені іншої, більш авторитетної людини (джерела).

Той чи інший епіграф, з того чи іншого твору, сам по собі є вже цитатою, бо пишеться у лапках. Точно передається слово в слово зміст тексту і наприкінці зазначається автор. Крім того, в якості епіграфу можуть виступати висловлювання громадських діячів і політиків, міністрів, вчених і т.д. Нерідко такими епіграфами стають прислів'я та приказки, крилаті висловлювання. Тож використовуючись у якості епіграфів, вони можуть передати настрої, зміст чи ідею того, чи іншого твору.

Епіграф спочатку маркувався як «своє-чуже» слово. З одного боку, він інтегрований у авторський текст, а з іншого – чітко відділений від власне авторського слова як відверто чужородний елемент, який зберігає очевидний зв'язок зі своїм джерелом [7, с. 51].

На наш погляд, особливе становище епіграфа визначається не в останню чергу тим, що він тяжіє до статусу міні-тексту, або так званого «тексту в тексті». По-перше, він зазвичай поміщений перед твором як окрема структурна одиниця і, будучи вилученою зі свого колишнього контексту, графічно виділений у авторському тексті, й частково ізольований: епіграф зсунений вправо на відміну від авторського тексту, а навколо наче «рамка» білого незаповненого простору (поле). У деяких випадках відокремлення епіграфа від авторського тексту виконується за допомогою друкарських засобів (курсиву, розрядки) або іншомовністю.

По-друге, епіграф представляє собою завершений фрагмент тексту, що має певний закінчений зміст і функціонує у якості відносно самостійного висловлювання. Він входить в авторський текст як особлива, не рівна авторській позиція, і саме тому спеціально виділена [2, с. 15]. Як правило, він розташовується на самому початку тексту і формує перше уявлення чи то настрої у читача: більшість творів або віршів будуються з урахуванням епіграфа, що співвідноситись з вираженою в ньому позицією.

Основною і універсальною його функцією як у художньому, так і у нехудожньому творі є діалогізуюча: епіграф – один зі способів діалогізації монологу, введення в нього іншої, неавторської точки зору.

Дві основні функції епіграфа – інформативна і формовизначальна [6, с. 19]. Тобто, по-перше, нести в собі якусь інформацію, яка може бути двох типів (інформація про автора, творчого суб'єкта його літературні смаки, комунікативні наміри в цьому тексті, та інформація про наступне за епіграфом у тексті). Епіграф задає тему, яку підхоплює і розвиває наступний за ним текст. При цьому, інформуючи про форму, епіграф, по суті, задає її, породжує, виконуючи таким чином вже не власне інформативну, а формоутворюючу, формовизначаючу функцію.

У першому випадку епіграф задає ключові слова та групи слів, формує стилістичну та емоційну тональність тексту. Так, епіграф з «Війни і миру» Л.Н. Толстого «І обличчя з уважними очима, із великим зусиллям, наче відчиняються заіржавілі двері, – посміхнулося...» вводить ключовий образ, з якого виростає вірш Н. Заболоцького «Зустріч»: «Як відчиняються заіржавілі двері, з великим зусиллям, – забувши про те, що було, Вона, моя неждана, тепер Своє обличчя назустріч мені відкрила» [4, с. 119].

У газетних чи то журнальних статтях епіграфи постають у двох основних формах. Перша – коротка. Друга – розгорнута. У першому випадку, епіграф (як, скажімо, в книгах) можуть являти собою виклад спільної думки, «вічної істини», вимоги закону.

Коли епіграф «виконаний» на сторінках преси в розгорнутій формі, то він приймає форми самостійного (ексклюзивного) газетного або журнального матеріалу.

Але навіщо потрібен епіграф?

1. Епіграф – як авторитетна оцінка (будь-яка оцінка висловлює певне відношення людини до того чи іншого явища).

2. Епіграф – як думка, що об'єднує (коли існує необхідність об'єднати однією думкою якісь окремі матеріали, представити їх як свідчення на користь якоїсь важливої точки зору, позиції автора або видання) [9, с. 53].

На нашу думку, при перекладі епіграфів слід поєднувати особливості перекладу крилатих висловлювань і цитат, тому що саме вони і є самим епіграфом.

1. Якщо у якості епіграфу використані крилаті вислови, прислів'я або приказки то по-перше:

– треба шукати ідентично фразеологічну одиницю в мові перекладу. Кількість таких непослідовних відповідностей між англійською та українською мовами є дуже обмеженим.

Бідність не вада. – *Poverty is no crime.*

Легко на помине. – *To talk of the devil* [5, с. 71].

– якщо нема таких непослідовних відповідностей то крилаті вислови у якості епіграфу можна перекласти за допомогою пошуку аналогічно фразеологічної одиниці, що має загальне значення, але побудоване на іншій словесно-образній основі.

Біда ніколи не приходиться сама. – *Trouble never comes singly.*

Пройти вогонь і воду. – *To go through thick and thin* [5, с. 71].

– менш ефективним, але іноді допустимим прийомом при перекладі крилатих висловів у якості епіграфу є калькування, або переклад послівний.

Вовк в овечій шкурі. – *Wolf in sheep's clothing.*

Віра без діла мертва. – *Faith died without action* [5, с. 72].

2. Якщо у якості епіграфу використовуються цитати взяті зі слів тої чи іншої персони то одним з головних і найпростіших правил перекладу цитат є дослівний прямий переклад. Але це можливо лише у тих випадках, коли зміст цитати повністю зрозумілий, не має переносних значень, розуміється тільки в тому значенні, в якому воно і використане. Приклад:

Лихо – вчитель мудрих. – *Misfortune is a teacher of sages.*

Дружба – це кохання без крил. – *Friendship is love without wings* [5, с. 72].

Також можливе використання у епіграфах діалектизмів, архаїзмів, та інших слів, що можуть не мати аналогів в мові перекладу або мати застаріле, відмінне від теперішнього значення, або втратити його [8, с. 175]. У такому випадку слід шукати переклад у спеціальних словниках, звертатися по допомогу до спеціалістів або транслітерувати це слово, відмітити його зіркою, та подати пояснення до цього слова чи його значення наприкінці сторінки у якості виноски.

Набагато рідше, але зустрічаються епіграфи, наприклад, до російського твору, але подані вони на французькій без перекладу [3, с. 323]. На нашу думку це робиться задля того, щоб не загубити тонкий зміст та настрій, на який налаштовує епіграф. Бо при його перекладі саме це може бути втрачене, а трохи змінений зміст епіграфу може дещо вплинути на настрій та передчуття читача.

Як висновок, зазначимо, що при перекладі цитат та крилатих висловів ми зазвичай використовуємо стандартні способи перекладу фразеологічних одиниць, та нашим завданням є зберегти жанрово-стилістичні властивості епіграфу, емоційне забарвлення та змістовний компонент, не змінивши при цьому задуму автора.

Література

1. Ашукин Н. С. Крылатые слова: Литературные цитаты. Образные выражения / Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина. — М.: Худ. лит., 1987. — 142 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Гальперин И. Р. — М.: Наука, 1981. — 235 с.
3. Жирмунская Н. Л. Эпиграф и проблема импликации в поэтическом тексте / Жирмунская Н. Л. — М.: Высшая школа, 1990. — 400 с.
4. Козинская Е. А. Эпиграф и текст: механизм смыслообразования / Козинская Е. А. — Тверь: Просвещение, 1999. — 216 с.
5. Крыга Т. И. Национальные культурные особенности фразеологизмов / Т. И. Крыга, Ю. В. Крыга. — М.: Наука, 1988. — 175 с.
6. Кузьмина Н. А. Эпиграф в коммуникативном пространстве художественного текста / Кузьмина Н. А. — М.: Высшая школа, 1997. — 71 с.
7. Кузьмина Н. А. Эпиграф как лингвостилистическое средство и его роль в композиции стихотворения / Кузьмина Н. А. — М.: Наука, 1987. — 183 с.
8. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / Кухаренко В. А. — М.: Наука, 1988. — 296 с.
9. Куцевол О. Г. Эпиграф литературного твору / Куцевол О. Г. — К.: Слово і Час, 1996. — 98 с.
10. Храменков А. Г. Эпиграф как особый вид цитации / Храменков А. Г. — М.: Высшая школа, 1996. — 328 с.

АНГЛОМОВНІ СТРАТЕГІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Пархомова Я.О., Мартинюк А.П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Наша робота присвячена вивченню лексико-граматичних особливостей втілення англомовної стратегії ввічливості в аспекті перекладу українською мовою.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення англомовних стратегій ввічливості та їх перекладу у художніх текстах, що зумовлено інтенсивною динамікою розвитку перекладознавства.

Метою нашого дослідження є встановлення найбільш продуктивних способів перекладу мовних засобів втілення англомовних стратегій ввічливості українською мовою. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні *завдання*: 1) описати фонові знання перекладача необхідні при роботі у вищезгаданій сфері з даним аспектом перекладу; 2) підібрати автентичні тексти англійською мовою, які містять достатній обсяг термінології пов'язані зі стратегіями ввічливості та їх українські переклади; 3) виконати перекладацький аналіз.

Аналіз було проведено на основі художніх текстів з книг Джека Лондона «Мартін Іден», та Ф.С.Фітцджеральда «Великий Гетсбі».

Ввічливість являє собою складний і різноаспектний соціально-культурний феномен. Якщо для певного суспільства притаманне дотримання дистанції, то слід очікувати того, що у ньому не припускається вільне вираження емоцій, і це вважається неввічливим, та навпаки, чим менша дистанція, тим менш суворими є норми мовленнєвого етикету, тим більш вільною та експресивною є як вербальна так і невербальна поведінка людей Т. В. Ларина [3, с. 226].

Концепція ввічливості має різне наповнення для носіїв англійської та української мов, на невербальному рівні це відображається в індивідуалістичному та колективному світогляді, відповідно, в різному розумінні соціальної та статусної дистанції, в з вербальної точки зору – в використанні абсолютно різних стратегій спілкування, виборі несхожих мовних засобів. Так наприклад, демонстративна привітність, яка так характерна для англійської спільноти, відрізняє її не тільки від української, але й багатьох інших мовних культур, і сприймається українцями як «комунікативна нещирість».

У мовній картині світу концепт «ввічливість» вербалізується у вигляді стратегій позитивної та негативної ввічливості (іншими словами стратегій зближення та віддалення). Позитивна ввічливість направлена на зменшення комунікативної дистанції, усунення інтер-

персональних меж, на співробітництво, взаєморозуміння, бажання бути поміченим, зрозумілим та підтриманим П.Браун та С.Левінсон [4, с. 101]. Стратегії негативної ввічливості мають на меті мінімізацію співробітництва, виражають ухиляння від спілкування, вибачення за висловлення чи нав'язування своєї думки, дистанціювання [1].

П.Браун та С.Левінсон називають п'ятнадцять стратегій позитивної ввічливості та десять — негативної, які, на їх думку, не тільки найтипівіші в межах англійської комунікації, але й мають універсальний характер P. Brown, S. Levinson [4, с. 102]. Для кожної конкретної з 10 позитивних та 10 негативних стратегій ввічливості існують притаманні лише їй лексичні одиниці та/чи граматичні конструкції, які характеризують її та виділяють її з поміж інших.

Так, наприклад, одна з стратегій ввічливості віддалення «Будь песимістичним» (Be pessimistic) в мовній практиці реалізується через використання модальних дієслів *could, would, might*. Стратегія віддалення також реалізується дієслівними формами дійсного способу, питально-негативними реченнями або питальним реченнями з модальним дієсловом, що виступає в ролі присудка. Наприклад:

Martin: You 're flattered that these poems were written to you.

Ruth: I could not be a true woman was it otherwise. (J. London, 285)

В англійській мові дана стратегія реалізується репліками, у яких ставиться під сумнів доречність висловлювання співрозмовників чи констатується відсутність відповідних умов для здійснення слухаючим обговорюваних дій, або навпаки неспроможність мовця зробити щось. Так, як наприклад, в бесіді двох колишніх закоханих:

Ruth: I meant well. You know that. I could not have loved you and not meant well.

Martin: True; but you would have destroyed me out of your well-meaning.
(J. London, 416)

Також вдалим прикладом може бути негативна стратегія «Применшуй» (Nominalize), яка може реалізовуватись шляхом заміни назв конкретних подій назвами загальних явищ, використання дієслівних форм тривалого виду, її характерними показниками є також слова: *rather, quite, just, so far, only, few, little, hardly etc.* Це можна побачити, наприклад, у світській розмові між двома подругами:

Mrs. McKee: I like your dress. I think it's adorable.

Mrs. Wilson: It's just a crazy old thing. I lust slip it on sometimes, when I don't care what I look like. (Fitzgerald, 34)

При перекладі українською мовою даної стратегії для досягнення подібного ефекту використовуються такі лексичні одиниці як: *досить, напевно, тільки, поки(що), навряд (чи)* і т. д.

Ruth: What a pretty girl!

Martin: I don 't know. I guess it's all lust a matter of a personal taste, but she doesn 't strike me as being particularly pretty. (J. London, 123)

– *Яка гарна дівчина!*

– *Не знаю. Мабуть це лише питання особистого смаку. Але я не вважаю її такою вже красунею.*

Не менш цікавою є позитивна стратегія «Перебільшуй інтерес, схвалення, симпатію до адресата» (exaggerate interest, approval, sympathy to the H). Для даної стратегії характерна підвищена емоційність, що виражається у вживанні емоційно-забарвлених прикметників та дієприкметників типу *wonderful(ly), awful(ly), extremely, absolutely etc*, а також позитивно заряджених дієслів: *to be glad, to be delighted etc*.

Daisy: I certainly am awfully glad to see you again. (Fitzgerald, 88)

Або:

Daisy: Is this absolutely where you live, my dearest one? (Fitzgerald, 87)

При перекладі українською мовою для передачі відповідної експресивності використовуються позитивно забарвлені прикметники *чудовий, прекрасний, чарівний*, прийменники *неймовірно, надзвичайно, дивовижно і т.д.*

Daisy: I love to see you at my table, Nick. You remind me of – a rose, an absolute rose. Doesn 't he? An absolute rose? (Fitzgerald, 36)

– *Мені неймовірно приємно бачити тебе за моїм столом Ніку. Ти мені нагадуєш... довершену троянду. Хіба ні? Довершену троянду.*

Цікавим фактом є те, що дана стратегія більш притаманна мовленню жінок, в той час, як для чоловікам вона майже не властива.

Отже, можна з впевненістю сказати, що кожна з стратегій ввічливості має характерні лише для неї лексичні та граматичні особливості, які дають нам змогу розпізнавати та виділяти їх, кожна має свою мету, цілі та підтекст (соціальний, ієрархічний, гендерний). Зі стратегій, які співбесідники обирають в спілкуванні між собою, можна зрозуміти чи настроєні вони на співробітництво та взаєморозуміння, чи навпаки прагнуть зберегти дистанцію та мінімізувати ступінь втручання.

Крім того на вибір стратегії комунікації великою мірою впливають такі соціальні фактори, як соціальна дистанція між адресантом та адресатом, співвідношення їх статусів та переважаюча значимість тієї чи іншої стратегії в конкретній етнокультурі та в ту чи іншу епоху. Останнє є також важливим, тому що в кожний період часу в певному суспільстві дослідники відзначають панування певної форми ввічливості (позитивної чи негативної, на протязі декількох сторіч підряд домінує негативна ввічливість), що впливає на соціум загалом, та, відповідно, на кожному окрему особу, як частину цього соціуму, Е.М. Верещагин [2].

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розгляді реалізації стратегій ввічливості в аспекті перекладу на українську мову в якомусь певному жанрі.

Література

1. *Английские и русские категории вежливости в стратегиях общения [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.lingvo-plus.ru/kategoriivejlivosti*. – Заголовок з екрану.
2. *Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова [Электронный ресурс] / Е. М. Верещагин*. – Режим доступа: <http://www.ethicet.org>. – Заголовок з екрану.
3. *Ларина Т. В. Категория вежливости в аспекте межкультурной коммуникации (на материале англ. и рус. культур) : дис. доктора филол. наук : 10.02.04 / Ларина Т. В. – М., 2003. – 450 с.*
4. *Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson – Cambridge : CUP, 1987. – 345 p.*
5. *Fitzgerald F. S. The Great Gatsby / Fitzgerald F. S. – [Ed. by B. Grinberg]. – К. : Dnipro Publishers, 1973. – 181 p.*
6. *London J. Martin Eden / London J. – [Ed. by A. Gilberson]. – М. : Foreign Language Publishing House, 1953. – 434 p.*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ СИНОПТИЧНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Пасько Т.О., Фролова І.Є. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена вивченню семантичних, частиномовних, морфологічних характеристик синоптичної лексики та аналізу лексичних трансформацій у перекладі англومовних синоптичних текстів на українську мову.

Однією із характерних рис сучасних лінгвістичних та перекладацьких студій є функціональний підхід до аналізу мовних явищ. Саме функціональний підхід зумовив той факт, що дослідники тексту зосереджують свою увагу на аналізі тих текстів, які характеризуються певною прагматичною спрямованістю. З цієї точки зору аналіз саме синоптичного тексту як особливого інформативного типу текстів бачиться актуальним.

Функціональний підхід в аналізі тексту базується на вивченні ефективності отримання/передачі інформації у процесі спілкування. Такий підхід дає можливість з'ясувати, яким чином певна одиниця мови реалізує своє призначення у процесі мовлення. Поняття функції включає механізми реалізації потенціальних особливостей мовних знаків у конкретних висловленнях.

Об'єктом даної роботи стали англійські та українські синоптичні тексти, а предметом – їх лексичні характеристики, що їх ми досліджували з точки зору взаємообумовленості семантико-морфологічних характеристик лексичних одиниць та способів їх перекладу на українську мову.

Метою даної роботи є аналіз специфіки лексики синоптичного характеру у порівняльному аспекті їх семантичних та структурних типів в англійській та українській мовах, та аналіз особливостей перекладу ядерних лексичних одиниць синоптичних текстів.

При визначенні диференціальних ознак тексту, ми виходили з тези О.І. Москальської про смислову, комунікативну та структурну цілісності [3], що функціонують у єдності та визначають й обумовлюють цілісність тексту. Відзначаючи, що ці ознаки є однаковими для усіх типів текстів, як і ті характеристики, що лежать у їх основі, вважаємо за необхідне дати визначення синоптичному тексту як інформативному типу текстів, що є об'єктом нашого дослідження. Синоптичний текст являє собою коротке інформаційне повідомлення, що характеризується такими параметрами, як інформативність, актуальність, оперативність, об'єктивність, точність, стислість. Саме вищезазначені характеристики обумовлюють той факт, що синоптичний текст є орієнтованим на зміст та визначають жанрові та композиційно-змістові характеристики даного типу текстів.

Інформативність синоптичного тексту існує у невід'ємному взаємозв'язку з іншими текстовими категоріями. Так, дослідження тексту – повідомлення про погоду – з огляду на його вплив на адресата неможливе без залучення категорій когерентності та когезії. Семантична і формально-структурна сторони синоптичного тексту віддзеркалюються у двох взаємозалежних аспектах: цілісності та зв'язності. У газетному синоптичному тексті, основною характеристикою якого є стислість, компресія реалізується з різним ступенем стиснення та різними засобами, що сприяє цілісності сприйняття інформаційного повідомлення.

Особливістю синоптичних текстів є реалізація максимуму інформації при мінімумі мовних засобів, автор прагне привернути увагу читача, зацікавити його інформацією про погоду, переконати у верогідності наведених фактів. Категорія інформативності в пові-

домленнях про погоду визначається багатокомпонентністю структури мовних одиниць, що поєднують інформативний і емотивний аспекти значень.

Дослідив 300 текстів синоптичних прогнозів [4; 5; 6; 7; 8], ми виділили лексичні одиниці, що позначають погодні явища та явища природи, ключові лексеми англійської та української мовах ми поділили на 6 лексико-семантичних груп.

Невеликий відсоток ЛО синоптичного характеру української та англійської мов (7%) утворений за допомогою морфолого-синтаксичного засобу словотворення (конверсія) – безафіксальний засіб творення слів, коли від будь-якої частини мови утворюється нове слово з іншою дистрибуцією, з іншою парадигмою без будь-яких словотворчих афіксів [1, с. 33]. Слово, що виникло внаслідок конверсії є частковим омонімом вихідного слова, у певних формах воно з ним співпадає. Конверсія більше притаманна англійській мові, де основи іменників, дієслів, прикметників не мають особливих формальних ознак. Завдяки цьому відбувається утворення іменника від дієслова без словотворчих засобів [2, с. 63]. Найбільш поширеною моделлю, яка притаманна синоптичній лексиці є іменник – дієслово – вербалізація (різновид цього засобу словотворення): *rain – дощ – to rain – дощити, snow – сніг – to snow – сніжити; hail – град – to hail – йде град, rime – іній – to rime – покривати інеєм.*

Складні слова, утворені складанням коренів чи основ є важливою частиною словника як англійської, так і української мов. У складному слові семантика його частин зливається для позначення цілісного поняття і воно сприймається як цілісна одиниця. Ступінь злиття значень буває різним; в одних словах семантика компонентів зберігається і це виражається у варіантності написання слова (через дефіс чи разом). В англійській мові словоскладання можливе для основ, які виділяються чи співпадають за звуковим складом зі словами. Складний іменник може мати в якості першого елемента різні частини мови, але в якості другого елемента завжди виступає іменник [1, с. 29]. В українській мові складних слів серед синоптичної лексики налічується небагато. Вони створені за допомогою з'єднувального голосного (*rainy – дощоносний, frosted – вкритий інеєм*). В англійській мові, 10% іменників синоптичного характеру утворені за допомогою такого засобу словотворення, як основоскладання: *hoarfrost – наморозь, rainfall – злива, dew fall – випадіння роси*. В цих словосполученнях твірними виступають повні основи слів, які співвідносяться з словосполученням компонентів з сурядним зв'язком.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що найбільш продуктивною групою природних явищ в українській, як і в англійській мо-

вах, є група, яка позначає такий вид опадів як дощ і складає 30,5 % 33,6 % від загальної кількості матеріалу відповідно в англійській і українській мовах. Наявність великої кількості лексики саме цієї групи в двох мовах свідчить про те, що дощ є найбільш поширеним видом опадів і в Англії, і на Україні, таким чином ми можемо дійти висновку, що кліматичні умови цих двох країн є схожими.

Широко в обох мовах представлена також лексико-семантична група «туман», до якої входять 23% лексем вибірки англійської мови і 27,5% вибірки української.

Дослідження частиномовної належності лексичних одиниць синоптичної лексики дало змогу встановити, що в українській та англійській мовах найбільш продуктивним є поєднання іменника з прикметником, яке представлено 32% лексичних одиниць від загального корпусу синоптичної лексики української мови та 40% лексичних одиниць в англійській мові, наприклад : *частий дощ – steady rain, сніговий нил – powder snow, утрішня роса – early dew, туманна погода – foggy weather*. У більшості цих сполучень частиною мови, яка належить саме до синоптичних природних явищ, виступає іменник. При цьому, слід зауважити, що якщо в українській мові прикметник у функції означення характеризує безпосередньо наступний іменник, то в англійській мові він може характеризувати іменник опосередковано і позначати якісь інші об'єкти.

Така частина мови як іменник також достатньо широко представлена в синоптичній лексиці обох мов : 18% лексичних одиниць – в українській і 15% в англійській мовах. Такі лексичні одиниці визначають певні види опадів : *дощ – rain, снігопад – snowfall, іній – hoarfrost, град – hail; рима «іній», dew «роса»*. Залежно від особливостей семантики іменника та слів, з якими він сполучається, можна говорити про різні відтінки значення цього іменника при реалізації його у мовленні.

Однією з найбільш продуктивних частин синоптичного словника української мови є прикметник, 16% лексем української мови належать саме до цієї частини мови. Такі слова, як *дощовий – rainy, інеподібний – frosted, сніговий – snow, росистий – dewy* висловлюють категоріальне значення, виступають в якості визначення певного виду опадів та надають більшої колоритності позначуваному. В англійській мові така частина мови як прикметник не є дуже продуктивною і налічує лише 6% від загальної кількості синоптичних лексем. Ці лексеми висловлюють категоріальне граматичне значення, як правило в формі залежності від іменника (*foggy – туманний, rainy – дощовий, drizzly – мрячний*). При порівнянні та співставленні синоптичного словника двох мов цілісність значення при визна-

ченні слова є досить умовною, обсяг значень простих слів при їх міжмовному порівнянні виявляється різним. Деталізація значення може бути вираженою синтаксично, граматично, через словотвір, уточнюючим словом, що передаватиме прикметникові чи яке буде йти після нього.

Аналіз особливостей словотворення слів англійської та української мов, що позначають природні явища, дало змогу встановити, що найбільш продуктивним засобом словотворення мовних одиниць як в англійській, так і в українській мовах є конверсія та асфіксація, що складають відповідно 27% і 33% в англійській та українській мовах.

Аналіз способів перекладу лексичних одиниць з англійської на українську мову свідчить, що найбільш вживаним є еквівалентний переклад та калькування, що складають 30% та 28% загальної кількості проаналізованого матеріалу наприклад : *steady rain* – *постійний дощ*, *early dew* – *утрішня роса*, *hailstorm* – *гроза з градом*, *foggy weather* – *туманна погода*, а найменш вживаним – описовий переклад, він представлений лише у 5% вибірки.

Перспективою дослідження стане складання глосарію найбільш частотних лексичних одиниць, що номінують природні явища в українській та англійській мовах та уточнення кількісних даних аналізу.

Література

1. Верба А. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов : [Посібник для перекладацьких відділень вузів] / Верба А. Г. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 153 с.
2. Жаркова Є.М. Коммуникативно-семантическая характеристика звукономинирующей лексики современного английского языка : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Жаркова Є.М. – М., 1989. – 110 с.
3. Москальская О. И. Грамматика текста / Москальская О. И. – М. : Высш. школа, 1981. – 183 с.
4. Belfast Telegraph [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
5. Australian PC [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
6. World Monthly Weather Review [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
7. Sunday Gazette-Mail [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
8. US State News [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДНОЇ ВЗАЄМОВІДПОВІДНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ

Рибка Г.В., Ковальчук Н.М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дана стаття присвячена дослідженню проблеми перекладної взаємовідповідності, що встановлюється між англомовними та україномовними термінами у галузі методики навчання читання.

В умовах пануючих сьогодні загальноєвропейських та всесвітніх тенденцій до глобалізації у всіх сферах суспільного життя та, зокрема, прагнення до побудови єдиного освітнього простору, особливо значення набуває активна співпраця та обмін досвідом і новітніми методичними розробками на міжнародному рівні. А це, в свою чергу, обумовлює підвищення попиту на якісний переклад наукової літератури у галузі методики навчання, характерною рисою якої є насиченість спеціальною термінологією. Актуальність нашої роботи, таким чином, зумовлена недостатньою дослідженістю проблеми перекладної відповідності досить відмінних між собою терміносистем освітньої галузі в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є проблема перекладної взаємовідповідності англійської та української термінології.

Предметом дослідження стали особливості перекладу англомовних лексичних одиниць (ЛЮ) термінологічного характеру у галузі методики навчання читання з урахуванням ступеня їхньої відповідності.

Метою проведеного дослідження було визначення особливостей перекладу українською мовою англомовних термінів у галузі методики навчання читання, враховуючи ступінь їхньої відповідності.

Для досягнення поставленої мети ми виконали низку завдань, зокрема:

- 1) проаналізували зміст проблеми перекладної відповідності;
- 2) дослідили лексико-семантичне поле (ЛСП) «методика навчання читання» в англійській мові;
- 3) розробили типологію термінів у галузі методики навчання читання за критеріями семантики та призначення;
- 4) уклали на основі матеріалу дослідження українсько-англійський і англо-український словники термінів обраної галузі; та
- 5) визначили найбільш поширені прийоми перекладу повних і часткових відповідників та термінів-лакон, а також зовнішньої та внутрішньої термінології обраної галузі;

Для розв'язання перелічених вище завдань було застосовано такі методи дослідження як метод суцільної вибірки, описово-аналітичний, контрастивний і кількісний методи.

Процес перекладу праць у галузі методики навчання, як і будь-яких інших мовленнєвих творів, передбачає передачу тексту, створеного засобами вихідної мови (ВМ), засобами мови перекладу або цільової мови (ЦМ). При цьому між одиницями цих мов встановлюється відношення перекладної відповідності, тобто здатності певних одиниць ЦМ регулярно використовуватися для перекладу певних одиниць ВМ [4]. Таке відношення може встановлюватися на різних рівнях мовної системи, проте оскільки однією з найважливіших особливостей мовного оформлення текстів у науковій літературі є їх насиченість спеціальною термінологією, у нашому дослідженні ми розглянули перекладну відповідність на лексичному та фразеологічному рівнях.

Термінами називаються емоційно нейтральні слова (словосполучення), що вживаються для точного вираження поняття певної області професійних знань [1; 3; 5; 6]. Терміни будь-якої галузі знань існують не окремо один від одного, а утворюють певну систему, що називається термінологією цієї галузі [2]. Природньо, дослідження термінологічних одиниць у галузі методики навчання доцільно проводити з урахуванням системності їхньої організації. Одним з методів такого дослідження є моделювання ЛСП поля галузі. У нашій роботі ми розглянули структуру ЛСП «методика навчання читання» в англійській мові, яке складається з ядра, центру та периферії. *Ядро* поля, тобто компонент, навколо якого воно розгортається, представлено поняттям «методика навчання читання». До *центру* ЛСП належать такі поняття як: учасники навчального процесу, цілі, зміст, принципи та засоби навчання читання, а також поняття, що характеризують суть процесу читання та його психофізіологічні механізми. На *периферії* ЛСП знаходяться поняття загальної методики навчання та методики навчання іноземних мов, а також низка концептів у галузі педагогіки, психолінгвістики, мово- та літературознавства, які методика навчання читання використовує як допоміжні науки для вирішення власних завдань та розробки власних методів.

На наступному етапі роботи за допомогою методу суцільної вибірки із автентичних англійських текстів, присвячених проблемам та підходам до навчання читання іноземною мовою, було відібрано 370 термінів у галузі методики навчання читання, які склали матеріал проведеного дослідження.

Відомо багато класифікацій термінів, проте для визначення особливостей перекладу цих лексичних одиниць (ЛЮ), терміни

вибірки ми розділили за двома критеріями: семантичним та критерієм призначення.

За першою ознакою, тобто за ступенем семантичної відповідності, всі терміни вибірки поділяються на три групи: повні відповідники, часткові відповідники та терміни-лакуни.

Найбільшу групу склали англomовні терміни, що мають в українській мові *повні відповідники*, до них належать 82% усієї вибірки (302 ЛО), тобто 8 із 10 термінів. Звичайно, випадки співпадіння ЛО двох мов у всьому об'ємі їхніх референційних значень зустрічаються досить рідко, проте оскільки терміни в межах однієї галузі знань мають бути однозначними, вони отримують повні відповідники у ЦМ частіше, ніж інші ЛО. Крім того, у галузі методики навчання читання дуже поширеними є терміни-словосполучення, які, здебільшого, також мають повні відповідники.

Поглянувши на діаграму, представлену на Рис. 1, можна побачити, що найбільш поширеним способом перекладу повних відповідників виявилось *калькування*, яке було застосовано у 44% випадків (134 терміни), наприклад: *language experience* – *мовний досвід*; *language-thinking process* – *мовленнєво-розумовий процес*; *linguistic competence* – *мовна компетенція*. Другим за частотою використання прийомом перекладу повних відповідників є *пермутація*, за допомогою якої було перекладено 20% термінів (60 ЛО): *plot development* – *розвиток сюжету*; *reading fluency* – *плинність читання*; *reasoning process* – *процес обґрунтування*. 15% повних відповідників вибірки були вже зафіксовані у двомовних словниках, а тому для їх перекладу ми застосували *прийом вибору словникового відповідника*: *background knowledge* – *фонові знання*; *elision* – *елізія*; *proofreading* – *читання коректури*.

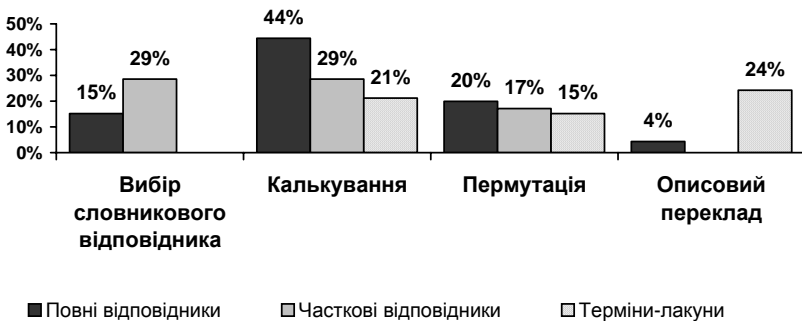

Рис. 1. Порівняння частоти використання найбільш уживаних прийомів перекладу термінів у галузі методики навчання читання із різним ступенем відповідності

Другу групу термінів за критерієм семантики складають *часткові відповідники*, до яких належить майже кожний десятий термін вибірки (35 термінів, тобто 9,5% вибірки). Найбільш поширеними прийомами їх перекладу стали *вибір словникового відповідника та калькування*, кожний з яких було застосовано для передачі третини термінів (10 ЛО, 29%) цієї групи (див. Рис.1). Наприклад, за допомогою першого прийому ми переклали такі терміни як: *cognate* – *споріднена мова, споріднене слово*; *mode* – *метод, методика, спосіб; вид, форма*; *syllabus* – *програма (лекцій, курсу), конспект, план, розклад*. А за допомогою другого прийому такі ЛО як: *associated skills* – *взаємопов'язані уміння (навички)*; *communicative skill* – *комунікативне уміння (навичка)*. *Пермутацію* було застосовано при перекладі 17% (6 ЛО) часткових відповідників, наприклад: *decoding skill* – *навичка декодування*; *listening-speaking activity* – *вправа на аудіювання та говоріння*; *model of skill building* – *модель формування навички (уміння)*.

До третьої групи термінів належать безеквівалентні ЛО, тобто терміни-лакуни, які становлять майже 9% загальної вибірки (33 ЛО). Досить часто (див. Рис. 1) для забезпечення точності при передачі їхнього значення доводилося жертвувати економією мовних засобів і застосовувати *описовий переклад* (8 ЛО, 24%), наприклад: *distractor* – *неправильний варіант відповіді у запитаннях з множинним вибором*; *language experience approach (LEA)* – *підхід до навчання читання, заснований на мовному досвіді*; *literature-based approach* – *підхід до навчання читання, заснований на використанні творів літератури*. Другим за поширеністю прийомом перекладу виявилось *калькування*, використане у 21% випадків (7 ЛО), наприклад: *intensive reading* – *інтенсивне читання*; *polar question* – *полярне запитання*; *priming glossary* – *попередній глосарій*. 18% лакун (6 ЛО) ми переклали за допомогою одразу *кількох прийомів*: *cohesive marker* – *маркери зв'язності* (пермутація, заміна слова однієї частини мови словом іншої); «*silly sentence*» *strategy* – *стратегія «безглузлого речення»* (пермутація та калькування); *interpretation check* – *перевірка розуміння прочитаного* (пермутація та додавання слова); *punctuation cue* – *пунктуаційний маркер* (контекстуальна заміна і заміна слова однієї частини мови словом іншої); *crash-program* – *креш-програма* (транскрибування та вибір словникового відповідника); *illocutionary development* – *іллокутивний розвиток* (адаптивне транскодування та вибір словникового відповідника).

Слід також зазначити, що оскільки значну частину безеквівалентних термінів складають неологізми, у певних випадках, при перекладі доцільно окремо (в дужках чи у виносці) надавати *пояснення* значення цих одиниць: *crash program* – *креш-програма (короткострокова, інтенсивна програма навчання, спрямована на швидке оволодіння*

базовими знаннями); *prompting glossary* – глосарій-підказка, глосарій-пояснення (є альтернативою попередньому глосарію, часто подається після тексту або у виносках чи на полі сторінки поряд із вживанням у тексті відповідних одиниць).

Отже, приходимо до висновку, що прийом калькування та пермутації є поширеними для перекладу термінів усіх трьох груп. А найбільша відмінність спостерігається у частоті застосування прийому вибору словникового відповідника, який є досить поширеним при перекладі повних та часткових відповідників, та, звісно, не застосовується для термінів-лакун, і описового перекладу, питома вага якого при передачі лакун є найбільшою.

За критерієм призначення всі терміни вибірки було розділено на ті, що відносяться до зовнішньої термінології галузі, тобто є зрозумілими для широких верств населення, та ті, що належать до внутрішньої термінології, призначеної для використання у вузькому колі фахівців. До зовнішніх термінів належать 58% вибірки (215 ЛО), а до внутрішніх – 42% (115 термінів).

Загалом, для перекладу як зовнішніх так і внутрішніх термінів найчастіше використовувалися прийоми калькування, вибору словникового відповідника та пермутації. Проте під час перекладу зовнішньої термінології *вибір словникового відповідника застосовується* значно частіше (у 18,6% випадків перекладу таких термінів), ніж під час перекладу внутрішньої (10,3% внутрішньої термінології галузі), оскільки зовнішні терміни фіксуються у двомовних словниках частіше, ніж внутрішні. Крім того, до внутрішньої термінології належить переважна більшість термінів-лакун, та при її перекладі більшого поширення набуває *описовий переклад* (застосований для 11% внутрішньої термінології та лише 1,9% зовнішньої).

Таким чином, узагальнюючи отримані результати, було виявлено, що вибір прийому перекладу терміна у галузі методики навчання читання часто залежить від його приналежності до певної групи термінів, розподілених за критерієм семантики та призначення. Отже, для забезпечення вірного перекладу термінів у науковій літературі слід враховувати ці характеристики.

Перспективою подальшого дослідження є визначення особливостей перекладу термінів з урахуванням ступеня їхньої відповідності у галузях методики навчання письма, аудіювання та говоріння.

Література

1. Алимов В. В. *Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : [учебное пособие] / Алимов В. В. – [Изд. 3-е, стереотипное]. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 160 с. 2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознав-*

тва : [підручник] / Карпенко Ю. О. — [2-е вид.]. — К.; Одеса: Либідь, 1991. — 280 с. 3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / Коваленко А. Я. — К. : Фирма «ИНКОС», 2002. — 320 с. 4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Комиссаров В. Н. — М. : Высш. шк., 1990. — 253 с. 5. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики / Лотте Д. С. — М. : Наука, 1961. — 156 с. 6. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской технической литературы (перевод терминов) / Скороходько Э. Ф. — К. : Изд-во КГУ, 1960. — 85 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Собко А.В., Лутай Н.В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

З часу розпаду СРСР зміни в українській мові, а зокрема в українській політичній мові, були вражаючими. Протягом 60-70-х років ХХ сторіччя перекладачі, як письмові так і усні, що перекладали з української мови на англійську дуже часто виконували значну роботу, використавши при цьому мінімум зусиль та мінімум словникового запасу. Раз у раз перекладач розумів, що закінчив речення, ще до того, як його промовив оратор. Все це траплялось через граматичні конструкції, структуру речень, синтаксис та кліше, що випереджали неминучі та задалегідь відомі висновки.

Закріплені параметри марксистсько-ленінської ідеологічної термінології створювали жаргон, який знаходився далеко від розмовної чи навіть літературної української мови.

Актуальність дослідження тісно пов'язана з найважливішою темою теорії та практики перекладу — еквівалентністю перекладу і засобами передачі сучасних політичних реалій, які з'явилися в українській мові у результаті демократизації мови. Багато авторів розглядали питання різних, а також хибних друзів перекладача, але проблеми перекладу сучасної політичної термінології та її еквівалентності поки ще недостатньо досліджені.

Мета дослідження: виявити найбільш адекватні варіанти перекладу сучасної політичної лексики та типові помилки перекладачів.

Об'єкт дослідження: сучасна політичної термінології.

Предмет дослідження: засоби передачі запозичень з англійської офіційної політичної та фінансової термінології, які набули інших значень в українській мові.

Багато слів в українській мові були обмеженими за своїми значеннями – це характерно для марксистської сутності. Наприклад, *правильний / неправильний* – ‘correct / incorrect’, *правда/неправда* – ‘truth / falsehood’, *суб'єктивно / об'єктивно* – ‘subjective / objective’. Цей феномен міг ‘*inevitably lead to*’ *неминуче призвести до* дечого, але цей факт був невід'ємною частиною політичної мови. Такі слова мали значення обмежені системою поглядів. Багато таких лексичних елементів та ідіом залишили ледь помітний присмак старого радянського ідеологічно-лінгвістичного багажу [2, с. 43].

В радянському політичному жаргоні інтенсивно використовувались далекоглядні слова. Так як країна виводила війська дорогою до ясного майбутнього комунізму, то *шлях до перемоги*, ‘*the road to victory*’, – є за висновком далекоглядним словосполученням; а слово *шлях* ‘*path, road, course, way, policy*’ стало одним з більш неправильно вживаних в українській мові, так само як те слово, що призводить до головного болю перекладачів.

Вивчення «тоталітарної мови» досліджувало ідеологічний світ, який було поділений на два лінгвістичні табори. З одного боку цього табору «хороші хлопці»: *ми, наш, наші, у нас* ‘*we, our, our people, in our country*’ проти «поганих хлопців» – *вони, їх, у них* ‘*they, their, in their country*’ [3, с. 57].

Наш бік був описаний такими словами як *революційний, передовий, героїчний, свідомий, трудовий, той, що бореться* – ‘*revolutionary, progressive, heroic, conscious, working/laboring, struggling/fighting*’. Союз, ‘*The Union*’, був *непорушній*, ‘*indestructible*’, основи, ‘*foundations*’, були *непохитні*, ‘*unshakeable*’, *перемога*, ‘*victory*’, була *неповоротною*, ‘*irreversible*’ [2, с. 26].

Інший табір, їх, ‘*their*’, позначався лише деякими епітетами: *ворожий, буржуазний, антирадянський, підлий, гнилий, та експлуататорський* – ‘*hostile, bourgeois, anti-Soviet, vile, rotten, exploitative*’; а також такими дієсловами як *погрожувати, шпигувати, розбити, розтрити, атакувати, скинути, знищити наших* – ‘*threaten, spy on, crush, smash, attack, overthrow and wipe out our people*’ [1, с. 148].

Ми/вони ‘*we/they*’, *хороші хлопці/погані хлопці* ‘*good guys/bad guys*’ – цей дуалістичний погляд на слова почав поступово зникати з перестрою, ‘*perestroika*’. Як же відбувалися ці зміни? Процес по-

чався з Горбачова. Найбільш важливою була демократизація мови, *'democratization of language'*, що позначила кінець щільній межі між стилями. Занепад ідеології відбувався як в лінгвістичній так і в політичній системах. Надмірний політичний жаргон швидко насичався новими бюрократичними словесними основами, розмовними висловами, блатною мовою *'camp slang'* і пізніше навіть ненормативною лексикою (*'four-letter words'*) та грубими словами [5, с. 72].

Було видано багато словників мови Горбачова та ери Горбачова, і поки такі слова як *гласність* та *перебудова* твердо укріпились як в українській та і в англійській мовах, інші зникли з лінгвістичної «сцени». Нова система була одним з процесів *деідеологізації*, *'deideologization'*. Загальнодоступна, нова мова увірвалась у щоденну пресу, за чим слідував занепад старої системи, який створив новий словниковий запас, наприклад, *уседозволеність*, *'all-permissiveness'*, *свавілля*, *'total lawlessness'*. Новий порядок повинен був сам прокласти собі дорогу, бо «народився» у важкій праці, стражданнях та тяжких випробуваннях. Деякі з термінів, які часто зустрічались на кожній сторінці газети, зараз вживаються менше, наприклад, *зрівнялівка*, *'equalization, non-differentiation'*. Навіть якщо цей термін рідше зустрічається, проте надмірне вживання вислову виводилівка, *'padding or juggling statistics of figures'*, є поширеним явищем сучасної української мови.

Нова система страждала від *командно-адміністративної системи*, *'command-administrative system'*, *місництва*, *'excessive concentration on local/parochial interests'* or *'the excessive concentration of power in various agencies'*, *дідівщини*, *'the abuse and hazing of army recruits'* та всемогутньої *приватизації* [6, с. 253].

Нові слова, що описують багатих та бідних були запозичені з англійської мови. Влада була в руках керуючих груп суспільства, *істеблішмент*, *'establishment'*, в той час, як *маргінали*, *'marginalized individuals'*, посилалися на тих, хто застряг між соціальних верств та груп.

На зламі жорсткого політичного жаргону та на підйомі цензури, розмовні вислови та слова, які раніше не дозволили б в надрукованому вигляді, стали звичайними в пресі.

Слова з блатної мови, *'camp/criminal jargon'*, такі як *блат*, *'to have an «in» with someone'*, *дах*, *'protection'*, *дах поїхав*, *'to go nuts'*, стали частиною політичної мови. Таке слово як *розбір*, *'a criminal shoot-out'*, літературно та зображувально, *'settling scores/accounts'*, перейшли з кримінальної сфери в політичну, набувши значення *«infighting, bickering»* (*бійка, сунперечка*).

«Розбори між Комітетом по науці та Міністерством освіти...» — *'The bickering between the Committee on Science and the Ministry of Education...'*

Але не весь сленг був обов'язково ненормативною лексикою чи лексикою з кримінального світу. В новому жаргоні були свої модні слівця, свої власні вузькі значення різноманітних слів:

Човник, формально *'shuttle'*, як космічний корабель, зараз означав осіб, які їздили туди-сюди, щоб купувати та продавати різноманітні товари.

Відморозки (буквально, «*numbed*»), так називали тих, хто втратив всі людські якості, наприклад, «*zombies or freaks*».

Перевертень (буквально, «*werewolf*») означало міліціонера чи іншу особу, хто насправді був злочинцем або був у співучасті зі злочинними елементами.

Компромат став дедалі більш популярним словом, що означало змістовний матеріал про когось, *to «have the goods» on someone*.

Відкат (буквально, *to «roll or slide back»*), наприкінці 1980-х років це були гроші, які заплатили тим, хто незаконно продавав чи купував машини. Сьогодні це означає хабар за товари та послуги, сплачений певній фірмі, *a «kickback»*.

Багато запозичень з англійської мови почали з'являтися в 1970-х роках. Сучасні англіцизми стають частиною офіційної політичної, фінансової, комп'ютерної термінології та термінології комерційної діяльності.

Недивно, але у сфері банківської справи та комерційних термінів західні запозичення взяли гору над слов'янськими коренями. У комерційній діяльності, економіці та фінансах словниковий запас складається з фактично тільки споріднених слів: *дилер, брокер, хеджування, менеджер, ноу-хау*. Не тільки лексичний елемент, але й поняття у багатьох випадках запозичували з англійської мови. Наприклад, *дослідження ринку* поступилося *маркетингу* та *підкувальник – спонсору, обчислювальна машина* була замінена *комп'ютером*.

В деяких випадках як слов'янські кореневі слова так і західні запозичення продовжують співіснувати: *стагнація/застій, «stagnation» імідж/образ, «image» консенсус/згода, «agreement» саміт/зустріч у верхах/зустріч на найвищому рівні, «summit meeting»* [4, с. 18].

Багато англійських слів, що стосуються частин апарату демократії потрапили в українську політичну термінологію, наприклад, Спікер (Верховної Ради), іміджмейкер, дибрифінгувати чи презентація. Запозичені з англійської мови слова іноді набувають інші значення в українській мові, що не співпадає з англійським першоджерелом.

Пар, «*public relations*», та *піарщик*, а «*public relations man or woman*», відповідають англійським оригіналам, але *чорний піар* (буквально «*black public relations*») має значення наклепу, тобто казати погані та неправдиві факти про суперника, наприклад, як кандидат в муні-

ципальне управління може псувати репутацію свого конкурента. Також це стосується матеріалів засобів масової інформації, які було «наказано» чи «наділено повноваженнями» кимось, щоб зводити наклеп чи завдати поразки супернику чи організації-конкуренту. В той час, як слово походить від англійського *«fans»*, *фанати*, що не називає особистостей, що вболівають за певну команду чи спортсмена, а називає підлітків-хуліганів, палко бажаючих розпочати галасливу сварку.

Ще декілька таких термінів з відмінними значеннями в англійській та українській мовах, хибні друзі, *‘false friends’*, що ввели в оману перекладачів:

Адекватний – не *«adequate»*, але *‘proper, appropriate, commensurate’*. Наприклад, «Смертна кара – це адекватна реакція суспільства на жорстокість та насилля» – *«The death penalty is an appropriate reaction of society to brutality and violence»*. «Ми повинні створити куди більш ефективну систему безпеки, вимагати від наших правоохоронних органів дій, які були б адекватні рівню й розмаху нових погроз, що з’явилися» – *«We must create a much more effective security system and demand action from our law enforcement agencies commensurate with the level and scale of the new threats»*.

Авторитет – не обов’язково *«authority»*, але також *голова злочинного угруповання, ‘the head/ringleader of a criminal gang’*.

Ваучер – не а *«voucher»* у західному розумінні, але *приватизаційний чек, головний документ приватизації, ‘privatization’*.

Кілер – не а *«killer»*, а саме *‘hit man’*.

Корумпований має значення не тільки *«corrupt»*, але й *продажний*, той, кому взагалі не вистачає моральності.

Рекет, рекетир – набагато більше ніж англійське *«racket»* чи *«extortionist»*. Слово охоплює практично будь-який вид схеми чи обману, що виконаний за допомогою хабарництва та залякування.

Добре відомий вислів *вертикаль влади* відповідає *‘top-down’* вертикальній піраміді системи уряду. Це було визначено як *«жорстка система державного керування, заснована на безумовній підпорядкованості нижніх рівнів керування верхнім»*.

В той час як старі терміни з днів радянсько-марксистського жаргону досі існують, деякі з них набули нове значення. Наприклад, вираз *цивілізована країна, ‘civilized country’*, раніше використовувався для позначення соціалістичних країн, проте зараз частіше використовується для позначення західних капіталістичних націй. Раніше слово *«circles»* використовувалося тільки для негативних *кіл* та означало *імперіалістичні* чи *капіталістичні* кола, не *соціалістичні*. Сьогодні це слово може позначати будь-який вид груп без натяку, позитивного чи негативного, на суб’єктивну оцінку [3, с. 18].

Деякі старі «бойові коні» політичного жаргону досі «живі», але вживаються в іншому контексті. Наприклад: «*Необхідно створити ефективну антикризову систему керування – включаючи принципово нові підходи до діяльності правоохоронних органів*» – «*There is a need to create an effective crisis management system, including fundamentally / totally / radically new ways of dealing with the activity of the law enforcement agencies*». Чи інший приклад: «*Організація боротьби зі злочинністю в країні потребує принципово нових підходів*» – «*The organization of the battle against crime/war on crime in the country requires fundamentally new approaches/tactics*». Старе слово *боротьба*, «*battle/struggle*», досі вживається, але в іншому контексті ніж у такому словосполученні як *боротьба за мир*, «*the struggle for peace*». В той час як *принципово* (*based on principles*) теж досі є загальноновживаним в політичному контексті, зараз воно набуло значення «*fundamentally/totally/radically*» нові тактики для боротьби зі злочинністю; слово позбавилось значення, з яким воно непорушно було з'єднано не одно десятиріччя.

Перекладач, усний чи письмовий, досі потребує ґрунтовних знань цього закостенілого марксистського жаргону, який залишив такий незгладимий слід на всій українській мові. Якщо ви не вивчите цей жаргон, це означатиме, що ви не зможете розуміти походження політичної мови сьогодення.

Висновки: проведене дослідження може представляти інтерес з точки зору адекватності перекладу сучасних політичних термінів. Такий інтерес може з'явитися як у відношенні способів отримання оцінки перекладачем явищ мови оригіналу, так і засобів отримання адекватності перекладу.

Перспективи дослідження проблем передачі сучасних політичних реалій – це більш глибокий аналіз різних аспектів перекладацької діяльності, щодо структурно-семантичних особливостей тексту оригіналу, засобів перекладу, наприклад, перекладацьких трансформацій, регулярних відповідностей, загальних та контекстуальних невідповідностей.

Література

1. Аристов Я. Б. *Основы перевода / Аристов Я. Б. – М. : Наука, 1998. – 367 с.*
2. Беловинцева Е. Г. *Читаем газету, обсуждаем международную политику / Беловинцева Е. Г., Иванов О. П. – М. : Валент, 2007. – 202 с.*
3. Бурак А. Л. *Translating Culture: Перевод и межкультурная коммуникация. Этап 1: уровень слова / Бурак А. Л. – [Изд. 2-е]. – М. : Валент, 2005. – 152 с.*
4. Виссон Л. *Практикум по синхронному переводу с русского языка на английский / Виссон Л. – М. : Ва-*

лент, 2005. – 271 с. 5. Влахов С. Н. *Непереводимое в переводе / Влахов С. Н., Флорин С. В. – [2-е изд., испр. и доп.]*. – М. : Высш. шк., 2002. – 416 с. 6. Палажченко П. *Мой несистематический словарь / Палажченко П.* – М. : Валент, 2003. – 304 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Толок Я.Ю., Ветчинкіна О.А.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

Незважаючи на те, що ідіоматичні одиниці широко застосовуються в усному і писемному мовленні (художній літературі, публіцистиці, тощо), їхні структурно-семантичні особливості є недостатньо вивченими. Багато невирішених питань залишається і в теорії та практиці перекладу цих одиниць з англійської на українську мову. Актуальність дослідження пояснюється тим, що у вітчизняному перекладознавстві ще не існує комплексного дослідження і остаточно вирішення багатьох проблем, пов'язаних з особливостями перекладу англійських ідіом українською мовою в художніх творах, що й зумовило вибір даної теми.

Об'єктом дослідження є ідіоматичні одиниці в англійській мові.

Предмет дослідження – особливості перекладу ідіом в художніх творах з англійської мови на українську.

Мета роботи – проаналізувати структурно-семантичні особливості та стилістичну функцію ідіоматичних одиниць в художньому тексті, звертаючи увагу на національну своєрідність ідіом у англійській та засоби їхньої передачі українською мовою.

До завдань дослідження входить укладання класифікації способів перекладу ідіоматичних одиниць, а також дослідження ідіоматичних одиниць, які належать до різних функціональних стилів, їхніх морфологічних, синтаксичних, семантичних, стилістичних властивостей.

Матеріалом дослідження стали художні твори англомовних письменників 19-20 ст. та їхні переклади українською мовою.

Теоретична цінність дослідження зумовлена необхідністю подальшого вивчення усіх типів фразеологічних одиниць в світі розвитку фразеологічної теорії. Результати, отримані в ході даного дослідження, можуть бути використані в теоретичному курсі лексиколо-

гії, стилістики, теорії і практики перекладу, на практичних заняттях з англійської мови на різних рівнях навчання. В цьому і полягає практичне значення роботи.

В ході проведення даного дослідження були використані наступні методи: описувальний, дистрибутивний, контекстно-семантичний метод, методи компаративного та кроскультурного аналізу. Приклади з художньої літератури відомих британських та американських авторів XIX-XX ст. добиралися методом суцільної вибірки.

По-перше, розглянемо поняття про ідіоми в сучасному мовознавстві.

У вітчизняному мовознавстві протягом довгого часу існувала традиція називати ідіоми «фразеологічними зрощеннями», за термінологією відомого радянського мовознавця акад. В.В. Виноградова, який розподілив фразеологічні одиниці на фразеологічні зрощення (або ідіоми у вузькому значенні), фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. На думку В.В. Виноградова, фразеологічні зрощення характеризуються невмотивованістю складу зворотів (тобто з суми складових таких фразеологічних одиниць неможливо дізнатися про загальний зміст одиниці) та абсолютною семантичною єдністю компонентів [2, с. 141].

Багато в чому подібним до вітчизняного розуміння феномену ідіоматичної одиниці є визначення Сейдл – Макморді, які наголошують на відмінності семантики ідіоми від семантики її складників [7, с. 4].

Проте, слід зазначити, що в британському та американському мовознавстві більшу популярність має «широкий підхід» до проблеми ідіоми. До складу ідіом західні лінгвісти відносять не лише фразеологізми усіх типів, а навіть і паремії – приказки, прислів'я, крилаті вислови, цитати тощо, які за вітчизняними науковими традиціями прийнято вважати предметом вивчення фольклористики, або пареміології.

Тобто ми бачимо значне розширення поняття «ідіоми» порівняно з розумінням В. Виноградова: адже до складу ідіом віднесені не лише словосполучення, а й речення (*sentences*) різного характеру: кліше, прислів'я, сленгові фрази, мовленнєві штампи (*common sayings*), які об'єднує одна спільна риса: їхня ідіоматичність [1, с. 65]. Подібним чином укладено більшість з інших оригінальних словників та довідників ідіом англійської мови.

В нашій роботі ми будемо використовувати термін «ідіома» або «ідіоматична одиниця», маючи на увазі фразеологічну одиницю мови, для якої характерна стійкість, відтворюваність та невмотивованість значення, тобто зміст якої не дорівнює сумі значень слів-складників.

Охарактеризуємо деякі практичні аспекти перекладу художніх творів та проаналізуємо переклад ідіоматичних одиниць в художніх творах.

На відміну від перекладу інформаційного тексту (наукового, ділового, публіцистичного), переклад художнього твору має низку специфічних особливостей. Маючи двоїсту природу, будь-який переклад виконує як інформаційну, так і творчу функції, але у випадку перекладу художнього тексту остання виходить на перший план. Важливу роль відіграють фонові знання перекладача, адже не маючи ерудованості, або принаймні достатніх для перекладу знань у галузях філософії, естетики, етнографії, перекладачеві неможливо досягнути адекватності міжлітературної (а, отже, і міжкультурної) комунікації. З цією проблемою пов'язане також співвідношення між контекстом автора та контекстом перекладача, а також проблема вірності і точності перекладу.

Надзвичайно гострою проблемою постає переклад так званої безеквівалентної лексики у художньому творі. Протягом довгої історії свого розвитку художній переклад пройшов різні стадії. Так, у першій половині ХХ століття у боротьбу між собою вступили протилежні тенденції – до транскрибування або до перекладу реалій. За даними відомого радянського перекладача М. Лоріє, ще у 30-ті роки минулого сторіччя представники формалістичної школи перекладу були дуже близькі до такої позиції, рекомендуючи і практикуючи транскрибування таких лексем, як «*уотермен*», «*аттерні*», «*боб*» (у значенні «*шилінг*»). «Зараз тенденція змінилася. Перекладаючи Діккенса, ми замість «*уотермена*» вже надавали еквівалент «*конох*», не зважаючи на деякі втрати змісту, тому що уотерменами називали лише тих конохів, що напували коней на стоянках поштових карет. Нехай «уотермен» це не будь-який конох, але ж то є конох, і надзвичайно важливим є те, що читач миттєво матиме зорові асоціації, і йому не потрібно шукати це слово у коментарях» [6, с. 35]. Подібний метод часткового перекладу реалій виявляється більш продуктивним, аніж їхнє транскрибування, через значне спрощення сприйняття перекладного твору читачем. Винятком стають випадки, коли перекладач залишає реалію неперекладеною, бажаючи зберегти колорит першотвору, навмисно занурюючи читача в його атмосферу. Серед традиційних прийомів збереження національного колориту перекладного художнього твору, часто згадується транскрибування/транслітерування вигуків. На думку окремих теоретиків перекладознавства, якщо дія відбувається у Франції, перекладачеві необхідно зберегти вигук «*О-ля-ля!*», в Америці – «*Окей!*», в Іспанії – «*Карамба!*» тощо [9, с. 94]. Традиційним залишається також збереження ба-

гатозначних арабських вигуків, таких як «*машаала*» (чудово, браво, молодець, хоча б не зурочити тощо) чи «*інішаала*» (дай Боже, якщо Бог захоче), а також формул привітань: «*Салам алейкум!*» – «*Ва алейкум ассалам!*» [9, с. 97]. Проте перекладач не повинен захоплюватися подібними прийомами, адже надмірний ужиток неперекладених вигуків робить переклад важким для сприйняття та незграбним. Крім того, необхідно уникати транскрибування у випадках, коли це може призвести до спотворення смислу: «перекладаючи англійське «*Ah!*» як російське «*Ах!*», ми робимо помилку, адже цей англійський вигук набагато ближче до російського задумливого «*Да-а*» [6, с. 35].

В центрі уваги перекладача завжди опиняються й ідіоми (як і весь фразеологічно-пареміологічний фонд взагалі), проте його тактики щодо їхнього перекладу можуть бути різними. У більшості випадків перекладач намагається передати змістовну складову фразеологізму, приносячи у жертву образ, на якому побудована ідіома, або надаючи інший образ, що є звичним для мови перекладу [5, с. 394]:

«*to vanish in the thin air*» – «*як корова язиком злизала*» [10, с. 203];

«*to have a second string in one's bow*» – «*винахідлива людина, що завжди знайде новий аргумент у суперечці*» [8, с. 367]. Проте можливий і буквальний переклад ідіом. Так, «Дж. Голсуорсі в одному з романів «Саги про Форсайтів» вживає ідіому «*let sleeping dogs lie*» («*не буди ти собак, що сплять*»), а потім ці собаки ричать та кусаються. Ідіома оживає, стає лейтмотивом твору, а як її образна складова, більш того, є зрозумілою, то перекладач зробить правильно, перекладаючи його буквально» [6, с. 37].

За даними Р.П. Зорівчак [3, с. 41], при перекладі ідіом можливі три основні перекладацькі стратегії:

- 1) відтворення фразеологічними способами;
- 2) метод фразеологічного калькування;
- 3) описове відтворення фразеології оригіналу.

Серед фразеологічних способів відтворення ідіом відзначаються повні та часткові еквіваленти. Синонімічними останньому є терміни інших вчених «варіантний відповідник» або «аналог» (Я. Рецкер), «субститут» (П. Табахьян). Прикладами повних фразеологічних еквівалентів можуть бути:

day and night – «*день і ніч*» [10, с. 32];

to shed blood – «*пролити кров*» [8, с. 401].

Серед часткових фразеологічних еквівалентів відрізняються різноструктурні, різнообразні, різностильові та різноекспресивні часткові еквіваленти. Так, вживаючи нейтральний фразеологізм «*his own flesh and blood*» замість яскравого «*кістка од кості і кров од крові*», ми маємо лише часткове відтворення оригіналу через відмінності щодо стилістично-функціональних конотацій між оригіналом та перекладом [3, с. 56].

Метод фразеологічного калькування пов'язано з поняттям без еквівалентної фразеології. Так, начебто суто український вислів «*про вовка промовка, а він у хату*» є фразеологічною калькою вислову, що його викарбував і впровадив у літературний ужиток давньоримський комедіограф Плавт у комедії «Стих»: «*lupus in sermone – essum tibi lupum in sermone*» (цитується за даними Р.П. Зорівчак) [3, с. 84]. Цей вислів дійшов до нас через фільтр інших мов. Дослідник надає класифікацію подібних перекладацьких трансформацій, розрізняючи власне кальки, кальки-оказіоналізми, фразеологічні покомпонентні кальки, кальки-тлумачення або фразеологічні образні кальки.

Описовий переклад, або дескриптивна перифраза, визначається як «відтворення фразеологізмів – одиниць мови – описово, вільними, неусталеними словосполучками, утвореними на рівні мовлення, або монолексемами, семантично – та зрідка стилістично – хоча б певною мірою рівно вартісним висловам оригіналу» [3, с. 119].

Для художнього перекладу характерна також особливо пильна увага до стилістики тексту, адже від вдалого перекладу стилістично маркованої лексики, а також стилістичних фігур і тропів також залежить адекватне сприйняття тексту реципієнтом.

Плідним тлом для перекладацької творчості стає також синтаксис оригінального художнього тексту. Специфічні проблеми постають протягом перекладу синтаксису авторського мовлення (Ольшанська Н.Л., Балаян Н.М.) [4, с. 69], прямого мовлення [4, с. 129], або внутрішнього монологу персонажів [4, с. 76]. Так, нерівномірність процесу мислення (думки є часто незавершеними, і асоціативний ланцюжок іде далі) отримує відображення у еліптичних реченнях як у першотворі, так і в перекладі.

Слід зауважити, що перекладацькі прийоми варіюються також залежно від жанрових ознак твору: епічного (героїчна поема, роман, розповідь), драматичного (трагедія, комедія) або ліричного (ода, елегія, вірш, пісня). Особливо складним творчим процесом є переклад поетичного твору, що вимагає від перекладача специфічних якостей та неабиякої обдарованості. Адже перекладач поетичного твору є митцем, що – в ідеалі – не має поступатися творцеві тексту оригіналу. Саме тому процес перекладу поетичних творів був завжди ніби прикритий своєрідною романтичною завісою таємничості.

На наш погляд, зберігання формальної частини оригіналу поетичного тексту, як то: кількості рядків, ритму, метру, синтаксичних особливостей є бажаним, але зовсім не обов'язковим. Найбільшу увагу перекладачеві художнього тексту, як поетичного, так і прозаїчного, слід приділяти змістовній складовій першотвору, її адекватній передачі мовою перекладу зі збереженням стилістичних та прагматичних особливостей твору.

Слід зазначити, що, згідно з нашими спостереженнями, частотність ідіом та особливості їхнього функціонування значною мірою залежать від типу художнього тексту. Так, в описовому контексті (пейзаж, портрет, інтер'єр) ідіоматичні одиниці зустрічаються значно рідше, ніж в оповідному. Згідно з нашими спостереженнями, найчастотнішими є ідіоми в прямому мовленні персонажів (діалогах, монологах), а також у такій формі непрямого мовлення, як внутрішній монолог персонажа, який передає його рефлексію, психоемоційний стан, і є зазвичай відвертішим, менш скутим конвенційними формами, характерними для соціального спілкування; звідси стає зрозумілою більша свобода вибору лексикофразеологічних одиниць та синтаксичних структур. Звичайно, це стосується лише тих персонажів, які подаються автором «зсередини» (Піп у «Великих сподіваннях»; Сомс, молодий та старий Джоліон та Джун у «Власнику», Джен Ейр). Частотність ідіом у діалогічному мовленні залежить від емоційності та образності мислення самого персонажа, а також від його приналежності до певних верств суспільства (адже у ХІХ ст. вжиток ідіом вважався вульгарним).

Як висновок, у цілому, слід зазначити, що характер ідіом у художньому тексті багато в чому залежить від авторського задуму та тематики твору. Так, стилістичні ефекти ідіоматичних одиниць у досліджуваних творах є зовсім різними — це й іронічні кліше з псевдоромантичним пафосом у «Великих сподіваннях» Ч. Дікенса, і витончені метафоричні звороти для відображення романтичних внутрішніх переживань героїні у «Джен Ейр» Ш. Бронте, і евфемістичні звороти для викриття нещирості та духовної убогості світу Форсайтів у «Власнику» Дж. Голсуорсі.

Перспективним вважається подальше дослідження способів перекладу ідіоматичних одиниць у прозаїчних творах різних жанрів, а також у поетичних творах.

Література

1. Амосова Н. Н. *Основы английской фразеологии* / Амосова Н. Н. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. — 208 с.
2. Виноградов В. В. *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке* / В. В. Виноградов // *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. — М. : Наука, 1977. — С. 140-161.
3. Зорівчак Р. П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія* / Зорівчак Р. П. — Львів : Вид-во при Львівському державному університеті, 1983. — 174 с.
4. *Контрастивное исследование оригинала и перевода : сб. науч. тр. / [под ред. В. А. Кухаренко]*. — Одесса : ОГУ, 1986. — 162 с.
5. Кунин А. В.

Основные понятия английской фразеологии как лингвистической дисциплины : англо-русский фразеологический словарь / Кунин А. В. — М. : Русский язык, 1967. — 1260 с. 6. Лорие М. Переводчик и редактор / М. Лорие // Вопросы теории и практики перевода художественного текста : сб. ст. — Рига, 1968. — С. 35-51. 7. Сейдл Дж., Идиомы английского языка и их употребление / Дж. Сейдл, У. Макморди. — М. : Высшая школа, 1983. — I — VI — 266 с. 8. Словарь американских идиом / [сост. Ричард А. Спирс]. — М. : Русский язык, 1991. — 464 с. 9. Шуман М. В. Восточный колорит в переводах / М. В. Шуман // Вопросы теории и практики перевода художественного текста : сб. ст. — Рига, 1968. — С. 94-104. 10. Collins V. H. A Book of English Idioms with Explanations / Collins V. H. — London, New-York, Toronto : Longmans, Green and Co., 1960. — 258 p.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ПИСЬМОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПЕРЕКЛАДІВ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

Федоркова О.О., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Об'єктивне оцінювання перекладів студентів є важливим аспектом у формуванні компетенції майбутніх перекладачів. Досягнення цієї мети тісно пов'язане з поняттям «динамічної еквівалентності», для реалізації якої перекладач має орієнтуватися на формальні ознаки оригіналу та реакцію реципієнтів, домагаючись максимальної зрозумілості й природності, а також дотримання усіх норм мови перекладу. Упродовж років ця проблема розглядалася окремими науковцями [2;3], які пропонували певні підходи до градації помилок та способів їх оцінювання, проте це не завершилося розробкою будь-якої чіткої шкали оцінки. Таким чином, незважаючи на наявність обмеженої кількості праць з проблеми, яка розглядається, оцінювання якості письмових навчальних перекладів майбутніх філологів з української мови на англійську досі спеціально не вивчалася, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження полягала у розробці методики контролю процесу формування фахової компетенції студентів у письмовому перекладі з української мови на англійську. Для досягнення цієї мети слід було розв'язати такі завдання:

1) Визначити місце, роль та зміст письмового перекладу в структурі перекладацької компетенції як мети фахового навчання майбутніх філологів;

2) Визначити зміст понять «еквівалентність», «адекватність» та «відповідність» у перекладі для їх подальшого застосування при розробці методики оцінювання якості письмових навчальних перекладів.

3) Провести порівняльний аналіз об'єктів контролю письмових мовленнєвої та перекладацької компетенції для визначення згаданих об'єктів при оцінці якості письмового перекладу з української мови на англійську.

4) Провести аналіз реальних письмових перекладів студентів з української мови на англійську для встановлення типів та видів помилок, які трапляються в згаданих роботах;

5) Провести аналіз згаданих типів та видів помилок, встановити їх порівняльну вагу й розробити шкалу для оцінки якості письмових перекладів майбутніх перекладачів з української мови на англійську;

6) Застосувати згадану шкалу для оцінювання якості реальних письмових перекладів майбутніх перекладачів з української мови на англійську й визначити ступінь її кореляції з іншими способами оцінювання;

7) Розробити методичні рекомендації щодо оцінювання якості письмових навчальних перекладів майбутніх філологів з української мови на англійську.

Матеріалом дослідження був обраний оригінальний україномовний текст обсягом 1156 друкованих знаків, що відноситься до теми у галузі економіки. Цей матеріал був обраний в межах курсу, який проходили піддослідні – 20 студентів четвертого курсу англійського перекладацького відділення факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна (17 жінок і 3 чоловіки, віком від 21 до 22 років). Зріз проводився у грудні 2008 року в межах проміжного контролю.

Крім зрізу навичок та умінь письмового перекладу галузевого (економічного) тексту на англійську мову, у дослідженні використані такі методи, як аналіз та узагальнення положень з наукової літератури, що мала відношення до предмету дослідження, аналіз і узагальнення одержаних результатів, статистична обробка даних. Ці методи є найбільш ефективними для даного типу дослідження.

Студенти перекладали текст з української мови на англійську протягом 45 хвилин. Згадані переклади аналізувалися з точки зору їх адекватності та еквівалентності відносно тексту оригіналу. Під еквівалентністю ми розуміли передачу в перекладі змісту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, що міститься в тексті. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу й повна функціональна і стилістична відповідність йому.

Виходячи з такого змісту адекватності і еквівалентності, а також спираючись на результати попередніх досліджень [4], ми підтвердили їх висновки, відповідно до яких розрізняються три типи перекладацьких помилок:

- 1) помилки, що суттєво змінюють зміст оригіналу;
- 2) помилки, що можуть суттєво змінити зміст оригіналу;
- 3) помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу.

До помилок, які суттєво змінюють зміст оригіналу, ми віднесли невірне витлумачення слова з контексту, дослівний переклад без врахування контексту, вилучення при перекладі, яке суттєво змінює зміст, приклади яких наводяться далі.

– невірне витлумачення слова з контексту: переклад слова «дозволений» як «*affordable*» замість «*allowed*» у реченні *Щороку видаються постанови, які до найдрібніших деталей окреслюють рамки дозволеного та недозволеного у діяльності підприємств*. Або переклад слова «окреслюють» у тому ж реченні як «*to describe*» замість «*to spell out*».

– дослівний переклад без врахування контексту: переклад «міжміські телефонні станції» як «*intercity telephone stations*» замість «*long-distance telephone service*» або переклад «наземні вантажні і повітряні перевезення» як «*ground and air transportation*» замість «*trucking and airlines*».

– вилучення при перекладі, яке суттєво змінює зміст: випущення з перекладу слова *fierce* як «жорсткий» при перекладі фрази *Federal Reserve Board established fierce regulation of the money supply*.

Помилки, які за певних обставин можуть суттєво змінити зміст або несуттєво змінюють зміст включають такі види як не виправдане додавання, невдале словотворення, граматичні помилки, невірне вживання прийменників, невірний вибір слова, не виправданий описовий переклад, помилки у вживанні артиклів.

– невдале словотворення: «*complicate*» замість «*complicated*» system; «*formating*» замість «*formulating*»; «*Unstability*» замість «*instability*».

– граматичні помилки: «*governmental regulations enforcement is far not finished*» замість «*is far from being finished*»

– невірне вживання прийменників: Наприклад, переклад фрази «на перший погляд» як «*on*» замість «*from*» *the first sight*; або фрази «з іншого боку» як «*from*» замість «*on the other hand*»

– неточне вживання форм граматичного часу: використання форми дієслова *Present Indefinite* замість *Present Perfect* у реченні «*Government inference in business is recently in center of American economists continuous debates*» замість «*has recently been in center of continuous debates*»

– невірний вибір стилістичного відтінку слова: Наприклад, переклад слова «приклад» як «*example*» замість «*model*» у реченні *America points to its free enterprise system as a model for other nations*. Або переклад

словосполучення «підприємницькі справи» як «*business field*» замість «*business affairs*».

Помилки першого типу ми оцінювали в 1 штрафний бал, другого типу – у 0.5 штрафного балу, а третього – у 0,1 штрафного балу.

Стверджувати, що експериментальна методика оцінювання є валідною можна тільки провівши порівняльний аналіз з іншою методикою, наприклад з тією, що прийнята на кафедрі теорії і практики перекладу англійської мови ХНУ імені В.Н. Каразіна, де розрізняють два типи помилок: інформаційні (що ведуть до втрати або зміни змісту), які оцінюються в 1 штрафний бал, та усі інші, за які нараховується по 0,1 штрафного балу за кожен. Результати порівняння двох методик оцінювання письмових галузевих перекладів з української мови на англійську подані в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльні результати перевірки перекладів за методикою кафедри теорії та практики англійської мови ХНУ імені В.Н. Каразіна (М1) і експериментальною методикою (М2)

№	студент	Результат за М1	№	студент	Результат за М2
1	Во-ва	-0.5	1	Во-ва	-6.5
2	Бу-ва	-0.8	2	Бу-ва	-6.5
3	Го-ва	-1.1	3	Ів-ва	-7.5
4	За-ва	-1.4	4	До-ва	-7.5
5	Ш-ко	-1.4	5	А-ва	-8
6	К-ко	-1.7	6	За-ва	-8
7	М-ко	-1.7	7	Тре-ва	-8.5
8	Л-на	-2.1	8	Ши-га	-9
9	Г-ов	-2.5	9	Л-на	-9
10	П-ва	-2.6	10	С-дян	-9.5
11	А-ва	-2.8	11	С-ко	-9.5
12	Є-ва	-3	12	К-ко	-10.5
13	Ів-ва	-3	13	Ш-ко	-10.5
14	До-ва	-3	14	П-ва	-11
15	С-ко	-3.1	15	Го-ва	-11
16	С-дян	-3.2	16	Г-ов	-13
17	Тре-ва	-3.5	17	Р-ев	-13.5
18	Ши-га	-3.6	18	Є-ва	-13.5
19	К-на	-5	19	М-ко	-14
20	Р-ев	-5	20	К-на	-15

З Таблиці 2 випливає, що співвідношення результатів студентів один до іншого в двох рейтингах (М1 і М2) не є однаковим. Свої місця зберегли тільки студенти під №№ 1 і 2, позиції решти змінилися, при цьому у деяких студентів – суттєво. Наприклад, студент

під № 3 у рейтингу М1 опустився на позицію 15 у рейтингу М2, №5 – на позицію 13, №7 – на позицію 19, №9 – на позицію 16, №10 – на позицію 14, №12 – на позицію 18. В інших випадках студенти, навпаки – піднялися на більш високі позиції у рейтингу М2: студент під № 13 у рейтингу М1 піднявся на позицію 3 у рейтингу М2, №14 – на позицію 4, №11 – на позицію 5, №17 – на позицію 7 №18 – на позицію 8, №16 – на позицію 10, №15 – на позицію 11. У решти студентів зміни відбувалися в межах 1-2 позицій, що може бути випадковим. Таким чином, у даному випадку важко говорити про чітку кореляцію між двома способами оцінювання. Для більшої ви-
рогідності висновків ми, за методикою, розробленою для експериментальних досліджень [1], провели обрахування коефіцієнту кореляції, результати якого наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Результати обчислення коефіцієнту кореляції двох способів оцінювання письмових перекладів з української мови на англійську: за методикою кафедри теорії та практики англійської мови ХНУ імені В.Н. Каразіна (М1) та за методикою (М2), розробленою у цій статті

N	X	x	Zx	Zy	y	Y
1	-6,5	3,575	0,688527	1,962963	1,06	-1,4
2	-6,5	3,575	0,688527	3,074074	1,66	-0,8
3	-7,5	2,575	-0,49593	-0,75	-0,54	-3
4	-7,5	2,575	-0,49593	-0,75	-0,54	-3
5	-8	2,075	0,399635	0,62963	-0,34	-2,8
6	-8	2,075	0,399635	3,62963	1,96	-0,5
7	-8,5	1,575	0,303337	1,925926	-1,04	-3,5
8	-9	1,075	0,20704	2,111111	-1,14	-3,6
9	-9	1,075	0,20704	0,666667	0,36	-2,1
10	-9,5	0,575	0,110742	1,37037	-0,74	-3,2
11	-9,5	0,575	-0,11074	-1,18519	-0,64	-3,1
12	-10,5	-0,425	-0,08185	-1,40741	0,76	-1,7
13	-10,5	-0,425	-0,08185	-1,96296	1,06	-1,4
14	-11	-0,925	-0,17815	-0,25926	-0,14	-2,6
15	-11	-0,925	-0,17815	-2,51852	1,36	-1,1
16	-13	-2,925	-0,56334	-0,07407	-0,04	-2,5
17	-13,5	-3,425	-0,65964	-1,37037	-0,74	-3,2
18	-13,5	-3,425	-0,65964	-1	-0,54	-3
19	-14	-3,925	-0,75594	-1,40741	0,76	-1,7
20	-15	-4,925	-0,94853	-2,35185	-2,54	-5

M_x (середня оцінка) = -10.075; M_y (середня оцінка) = -2.46;
 σ_x (Стандартне відхилення оцінки) = 10,38448; σ_y (Стандартне відхилення оцінки) = 1,08; r_{xy} (коефіцієнт кореляції) = 0,65

Коефіцієнт кореляції обчислювався за формулою (1)

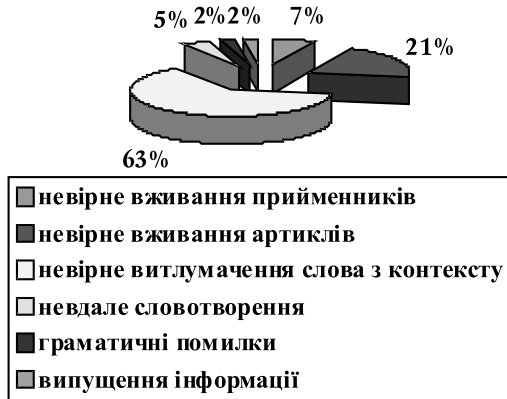
$$r_{XY} = \frac{\sum Z_x \cdot Z_y}{N} \quad (1)$$

де r – коефіцієнт кореляції, Z_x – стандартна оцінка студента, Z_y – стандартна робоча оцінка, N – кількість студентів, а стандартне відхилення оцінки – за формулою (2)

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum x^2}{N}} \quad (2)$$

За даними підрахунків, коефіцієнт кореляції склав 0.65. Цей результат свідчить про слабку кореляцію між двома способами оцінювання перекладу і про те, що розроблена нами методика оцінювання потребує додаткового вивчення та експериментальної перевірки. У процесі такого вивчення доцільно врахувати співвідношення різних видів помилок, які реєструвалися у перекладах студентів, і яке показане на рисунку далі.

Питома вага помилок у навчальному перекладі з української мови на англійську

Як випливає з цього рисунку, найбільшу питому вагу (63%) мають помилки, пов'язані з невірним витлумаченням лексичних одиниць із контексту, ще 5% помилок пов'язані з невдалими словотворенням, тоді як з пропуском інформації пов'язані лише 2% усіх похибок, що й не дивно – такі випадки у письмових перекладах трапляються дуже рідко і зазвичай є усвідомленими діями перекладачів, які таким чином позбавляються від елементів, з якими вони мають проблеми.

Усі інші помилки є граматичними. Найбільше похибок спостерігається у вживанні артиклів (21%), прийменників (7%), що також неважко пояснити: ці граматичні категорії є найважчими для студентів, рідною мовою яких є українська чи російська, про що свідчить і той факт, що частка усіх інших граматичних помилок разом узятих складає тільки 2%.

Таким чином, перспективу вбачаємо у подальшому вивченні способів перевірки якості фахової компетенції у письмовому перекладі з української мови на англійську із врахуванням результатів, одержаних у даному дослідженні.

Література

1. Готтсданкер Р. *Основы психологического эксперимента* : [учеб. пособие] / Готтсданкер Р. ; [пер. с англ.]. – М. : МГУ, 1982. – 464 с.
2. Комиссаров В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)*: [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Комиссаров В. Н. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
3. Латишев Л. К. *Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения* / Латишев Л. К. – М. : Рус. яз., 1981. – 179 с.
4. Черноватий Л. М. *Проблема оцінка письмових робіт майбутніх перекладачів* / Л. М. Черноватий // *Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2009. – № 800. – С. 7-10.

КОНТРОЛЬ УМІНЬ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

Хаперскова В.М., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Розробка методики оцінювання якості усного послідовного перекладу на слух є важливою проблемою, розв'язання якої здатне підвищити рівень фахової підготовки майбутніх філологів. Незважаючи на наявність певного числа наукових праць, які торкалися цієї проблеми, зокрема тих, де пропонувалися певні числові значення помилок різного типу [3], розрізнялися типи та види помилок [1;2;5], загалом проблема оцінювання навчальних перекладів видається не вирішеною.

Таким чином, актуальність проведеного нами дослідження полягає, з одного боку, у бурхливому зростанні в Україні кількості центрів,

що навчають майбутніх перекладачів, а з іншого – у відсутності спеціальних досліджень змісту формування перекладацької компетенції, зокрема контролю її якості, включаючи й навички та уміння усного послідовного перекладу на слух з української мови на англійську.

Об'єктом дослідження є контроль якості перекладацької компетенції майбутніх перекладачів, а предметом – методика оцінювання якості усного послідовного перекладу на слух з української мови на англійську у майбутніх перекладачів.

Метою аналізу є розробка методики оцінювання якості усного послідовного перекладу на слух з української мови на англійську у майбутніх перекладачів.

Для досягнення згаданої мети слід було розв'язати такі завдання:

1. Визначити місце, роль та зміст усного перекладу в структурі перекладацької компетенції.

2. Визначити поняття «еквівалентності», «адекватності» та «відповідності» для їх врахування при розробці методики оцінювання навчальних перекладів.

3. Здійснити перевірку контрольних робіт студентів для виявлення типових помилок у процесі усного послідовного перекладу з української мови на англійську.

4. Класифікувати типові помилки при виконанні усного послідовного перекладу.

5. Розробити систему оцінювання якості усного послідовного перекладу з української мови на англійську.

6. На основі даних, які були отримані під час дослідження, здійснити кореляційний аналіз існуючої та експериментальної систем оцінювання якості студентських перекладів.

7. Сформулювати висновки відносно ефективності розробленої методики оцінювання, розробити методичні рекомендації щодо її застосування.

При проведенні дослідження було використано такі методи:

- Критичний аналіз методичної літератури;
- Контрастивний аналіз текстів оригіналу та перекладу;
- Аналіз отриманих результатів та синтез при формулюванні висновків.

Матеріалом для проведення дослідження були залікові контрольні роботи студентів 4-го курсу англійського перекладацького відділення факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна з курсу практики перекладу економічної літератури за темами «*Economic Deregulation*» та «*American Free Enterprise System*». Обрані теми передбачені навчальним планом як теми для проведення проміжних контрольних робіт. Загальна кількість студентів – 7, серед них 2 чоловіки та 5 жінок віком від 20 до 21 року. На усний послідовний переклад на слух відводилося приблизно 120

но по 10 хвилин на кожного студента. Тексти оригіналу українською мовою містили 159 та 148 слів відповідно.

Об'єктами контролю говоріння виступають навички та вміння мовлення, рівень володіння якими дозволяє студенту здійснити іншомовну мовленнєву діяльність [3, с. 64; 4, с. 57-62].

Завжди існувала проблема, яка полягає в коректності оцінювання якості студентських перекладів [6, с. 93]. Але з приєднанням України до Болонської системи навчання постала нагальна потреба у створенні єдиної та універсальної системи оцінювання якості студентських перекладів, створення якої має відповідати усім вимогам Болонської декларації про використання єдиної системи кредитних одиниць, та має сприяти усуненню існуючих перешкод для розширення мобільності студентів, викладачів та науковців вищої школи.

Вітчизняна методика викладання іноземних мов значною мірою орієнтована на рекомендовані Радою Європи рівні володіння іноземною мовою. Так, у проекті Державного освітнього стандарту з іноземної мови констатується, що випускник четвертого курсу вищого навчального закладу має досягти рівня достатньо досвідченого користувача (C1) [4, с. 112].

При розробці системи оцінювання якості усного послідовного перекладу на слух треба враховувати, що **усний послідовний переклад – це особливий вид перекладу**, що полягає в усній передачі повідомлення з однієї мови на іншу одразу після його прослуховування. При послідовному перекладі перекладач говорить у паузах між частинами тексту. Для збереження і передачі ключової інформації, спрощення своєї роботи та зменшення навантаження перекладачі використовують скорочений запис мовлення оратора (так званий «перекладацький скоропис»). Саме через помилки у скоропису чи через неможливість розшифрувати його у перекладача можуть виникнути проблеми з адекватним перекладом тексту оригіналу.

Враховуючи все це, даний етап дослідження полягає у виявленні основних типів помилок при виконанні усного послідовного перекладу на слух з української мови на англійську, а також у виявленні їхніх закономірностей.

Перевірка перекладу проводилася шляхом порівняння тексту перекладу (*Real Translation*) з текстом оригіналу (*Original*) та з ключами до нього (*Expected Translation*).

Провівши аналіз робіт студентів, нами були підтверджені висновки попередніх дослідників [5], що усі помилки можна класифікувати за трьома головними типами:

- Такі, що суттєво змінюють зміст оригіналу;
- Такі, що можуть суттєво змінити зміст оригіналу;

- Такі, що несуттєво змінюють зміст оригіналу.

До помилок, які суттєво змінюють зміст оригіналу, ми віднесли такі:

1) пропуск одного блоку інформації (блок інформації – це одна одиниця змісту);

2) викривлення змісту оригіналу в перекладі (наприклад, переклад «встановлення рівня банківських процентних ставок» як «prices for cars» чи «1978 рік» як «1979»);

3) невірне витлумачення слова (Наприклад, переклад словосполучення «рівень банківських процентних ставок» як «credits»);

Помилками, які можуть суттєво змінювати зміст оригіналу, ми вважали:

1) дослівний переклад без врахування контексту (Наприклад, переклад «приборкати інфляцію шляхом скасування» як «press inflation through the duct of»);

2) морфологічні помилки, що не викривлюють зміст оригіналу (наприклад, *much* (замість **many**) *economist* (замість **economists**) *think* чи переклад речення : «Економічний успіх країни **змусив** усіх повірити, що...» як «*the economic success of the country makes everyone believe that.....*», чи «*to struggle with* (замість **against**)»);

3) синтаксичні помилки, що не викривлюють зміст оригіналу;

4) невірний вибір стилістичного регістру;

5) невдале словотворення («*unstability*», чи «*non-interferement*»);

6) звуження/розширення змісту словосполучення оригіналу («*ever-rising need* як «**надзвичайно висока** потреба» замість «**постійна**»);

7) пропуск другорядної інформації.

Всі інші помилки ми вважали такими, що несуттєво змінюють зміст оригіналу. До цієї групи увійшли такі помилки як:

1) невірна інтонація при перекладі;

2) невмотивовані паузи;

3) повтори: : *without without*;

4) перефразування: *fought with... tried to establish economic stability*;

5) тавтологія. Наприклад, *this didn't result in any good results*;

6) помилки у вимові слів: «*fry* (замість *free*)».

Система оцінювання якості перекладів, що застосовується зараз на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови ХНУ імені В.Н.Каразіна, передбачає таку класифікацію помилок: – 1 штрафний бал нараховується за суттєву зміну змісту повідомлення при здійсненні перекладу, за усі інші помилки нараховується по – 0,1 штрафного бала. Шкала оцінювання виглядає так: 0 – 1 штрафного бала = «5» (A); 1.1–1.5 штрафних балів = «4»(B); 1.6-2.0 штрафних балів = «4»(C); 2.1-3.5 штрафних балів = «3»(D); 3.6-5.0 штрафних балів = «3»(E); > 5.0 штрафних балів = «2»(FX).

Хоча практика застосування такої шкали, що ґрунтується на двох типах помилок, довела її валідність, однак у другому типі теоретично можуть знаходитися помилки різної «ваги», а тому ми здійснили спробу «розтягнути» типологію помилок, збільшивши кількість їх типів, та присвоївши їм різну «вагу». На нашу думку, це може сприяти більш точній оцінці якості перекладу, однак таке припущення потребує експериментальної перевірки. Гіпотетична типологія перекладацьких помилок та «вага» кожного типу подані далі.

Тип 1. Пропуск одного блоку інформації або викривлення змісту оригіналу в перекладі (нараховується 1 штрафний бал).

Тип 2. Дослівний переклад без врахування контексту або невірне витлумачення слова, що спричинюють зміну змісту (0,8 штрафного бала).

Тип 3. Морфологічні або синтаксичні помилки, що не викривлюють зміст оригіналу (0,6 штрафного бала).

Тип 4. Невірний вибір стилістичного регістру або невдале словотворення. (0,4 штрафного бала).

Тип 5. Звуження чи розширення змісту слова або пропуск другої рядної інформації (0,2 штрафного бала).

Тип 6. Невірна інтонація або вимова, невмотивовані паузи, повтори, тавтологію, помилки у вимові слів, перефразування (0,1 штрафного бала).

Для перевірки дієвості типології, викладеної вище, ми застосували її для оцінки залікових контрольних робіт студентів, про які вже згадувалося вище.

Результати такого застосування наведені у таблиці 1. У графах з 2 по 17 показані типи та види допущених студентами помилок, а також їхня кількість, а в графі 18 подана загальна кількість штрафних балів студентів.

Наприклад, студент 4 пропустив три блоки інформації (3 штрафних бали), припустився семи викривлень змісту оригіналу в перекладі (7 штрафних бали), зробив 2 помилки на невірне витлумачення слова (1,6 штрафних бали), 4 рази невірно вибрав стилістичний регістр (1,6 штрафних бали), допустив 3 випадки невдалого словотворення (1,2 штрафних бали), а також одного разу помилився в інтонаційному оформленні мовлення (0,1 штрафного бала). Загальна кількість штрафних балів цього студента складає – 14,5 бала.

Для перевірки достовірності даних, отриманих у ході експериментального аналізу, і для виявлення дієвості розробленої нами шкали ми провели кореляційний аналіз результатів дослідження. Для порівняння ті ж самі роботи оцінювалися за традиційною шкалою (див. вище).

Найпростіша формула для обчислення кореляції між двома вибірками оцінок задається за допомогою стандартної кількості помилок. Стандартні кількості помилок, отримані у різних тестах, можна порівняти між собою.

Таблиця 1

Студент	Помилки, що змінюють зміст оригіналу			Помилки, що можуть суттєво змінити зміст оригіналу								Помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу						Усього штрафних балів
	-1 бал	-1 бал	-0,8 бала	-0,8 бала	-0,6 бала	-0,6 бала	-0,4 бала	-0,4 бала	-0,2 бала	-0,2 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	-0,1 бала	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
Студент 1	3	7	5	1	5			2	1	1		8	8				20,6	
Студент 2	7	4			2				2	2		11	1				13,8	
Студент 3	6	2			1		1	3	2	2		3	20	2			13,1	
Студент 4	3	7	2				4	3			1						14,5	
Студент 5	2	6	1	1		1						8			1	1	11,2	
Студент 6	2	4			1		1	1				11	1				8,6	
Студент 7	1	2	1		1					1		6				1	5,3	

Примітка. графа 2 – пропуск о блоку інформації; графа 3 – викривлення змісту оригіналу в перекладі; графа 4 – невірне витлумачення слова; графа 5 – дослідний переклад без врахування контексту; графа 6 – морфологічні помилки, що не викривляють зміст оригіналу; графа 7 – синтаксичні помилки, що не викривляють зміст оригіналу; графа 8 – невірний вибір стилістичного реєстру; графа 9 – невдале словотворення; графа 10 – звуження / розширення змісту словосполучення оригіналу; графа 11 – пропуск друторядної інформації; графа 12 – неввірна інтонація; графа 13 – немотивовані паузи; графа 14 – повтори; графа 15 – перефразування; графа 16 – тавтологія; графа 17 – помилки у вимові слів

Коефіцієнт кореляції (r) є мірою залежності двох випадкових величин. Він може приймати значення між -1 та 1. Якщо значення знаходиться ближче до 1, це означає сильний зв'язок (при коефіцієнті кореляції 1 існує функціональний зв'язок), а якщо ближче до 0, то зв'язок є слабким [7].

Коефіцієнт кореляції обчислювався за формулою (1):

$$r_{xy} = \frac{\sum z_x \cdot z_y}{N} \quad (1),$$

де r – коефіцієнт кореляції, z_x – стандартна кількість помилок, z_y – стандартна експериментальна кількість помилок, N – кількість студентів.

Для подальшого обчислення нам знадобилися наступні значення: середнє відхилення кількості помилок студента, стандартне відхилення кількості помилок студента, стандартна кількість помилок. Середнє відхилення кількості помилок студента (x та y) ми обчислювали за формулою (2):

$$x = X - M_x \quad (2),$$

де x – експериментальна кількість помилок, M_x – середня кількість експериментальних помилок.

Стандартне відхилення кількості помилок студента (σ) ми обчислювали за формулою (3):

$$\sigma_x = \sqrt{\sum x^2 \div N} \quad (3).$$

Якщо відхилення кількості помилок розділити на стандартне відхилення (σ), то воно перетворюється на стандартну кількість помилок (Z) (4):

$$Z_x = x \times \sigma_x \quad (1.4).$$

Усі отримані дані заносимо у таблицю 2.

Таблиця 2

Результати обрахування кореляції

	X	x	Zx	ZxZy	Zy	y	Y
Студент 7	5,30	-6,29	-1,39	1,53	-1,10	-1,21	1,50
Студент 6	8,60	-3,79	-0,84	0,62	-0,74	-0,81	1,90
Студент 5	11,20	-1,59	-0,35	0,32	-0,92	-1,01	1,70
Студент 3	13,10	0,71	0,16	-0,05	-0,29	-0,31	2,40
Студент 2	13,80	2,21	0,49	0,93	1,90	2,09	4,80
Студент 4	14,50	-0,29	-0,06	-0,03	0,44	0,49	3,20
Студент 1	20,60	9,01	1,99	1,42	0,71	0,79	3,50

Умовні позначення: X – кількість штрафних балів студента за експериментальною шкалою; Y – кількість штрафних балів сту-

дента за існуючою шкалою; \bar{x} – середнє відхилення кількості помилок студента за експериментальною шкалою; \bar{y} – середнє відхилення кількості помилок студента за існуючою шкалою; Z_x – кількість помилок студента за експериментальною шкалою; Z_y – кількість помилок студента за існуючою шкалою; M_x – середня кількість помилок студента за експериментальною шкалою; M_y – середня кількість помилок студента за існуючою шкалою; σ_x – відхилення кількості помилок студента за експериментальною шкалою; σ_y – відхилення кількості помилок студента за існуючою шкалою; r_{xy} – коефіцієнт кореляції.

$$M_x = 11,59 \quad \sigma_x = 4,52 \quad M_y = 2,71 \quad \sigma_y = 1,10 \quad \sum Z_x Z_y = 4,76 \quad r_{xy} = 0,68$$

Як впливає з табл. 2, послідовність результатів в обох системах оцінювання є приблизно однаковою, за винятком результатів студентів 2, 4 та 1, які знаходяться на п'ятій, шостій та сьомій позиціях відповідно у рейтингу 1 (за експериментальною системою оцінювання), проте посідають сьому, п'яту, та шосту позиції відповідно у рейтингу 2 (за традиційною системою оцінювання). Для більшої достовірності ми застосували методи математичної статистики [7] з метою проведення розрахунків коефіцієнту кореляції.

У результаті проведених підрахунків ми встановили, що коефіцієнт кореляції складає 0,68. Це означає, що зв'язок між двома системами оцінювання хоча й існує, однак він є недостатньо сильним. Таким чином, вивчення способів оцінки якості усного послідовного перекладу на слух з української мови на англійську слід продовжити, в чому і вбачаємо перспективу нашого дослідження.

Література

1. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Комиссаров В. Н. – М. : Междунар. отн., 1973. – 206 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [уч. пособие] / Комиссаров В. Н. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
3. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Латышев Л. К. – М. : Междунар. отн., 1980. – 240 с.
4. Петрашук О. П. Комунікативна компетенція як об'єкт тестового контролю / Петрашук О. П. – К. : Ленвіт, 1996. – 110 с.
5. Черноватий Л. М. Проблема оцінка письмових робіт майбутніх перекладачів / Л. М. Черноватий // Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 800. – С. 7-10.
6. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты) / Швейцер А. Д. – М. : Прогресс,

1988. – 216 с. 7. *Wikipedia.org* [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <http://uk.wiktionary.org/wiki>

ПРО ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛЬНИХ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі «*Newspeak*» Дж. Орвелла)

Хорольська В.В., Ребрій О.В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Переклад інновацій художнього дискурсу є одним з найбільших викликів теорії літературного перекладу. Протягом сторіч перекладачі підходили до вирішення цього складного завдання інтуїтивно. Сьогодні нарешті теорія перекладу, спираючись на сучасні лінгвістичні, когнітивні, психологічні тощо дослідження намагається запропонувати системний підхід на основі комплексу стратегій – як суперординантного, так і субординантного характеру. Цей факт й визначає *актуальність* нашої публікації.

За *мету* ми ставимо проаналізувати особливості перекладу одиниць «*Newspeak*» з роману Дж. Орвелла «1984» українською та російською мовами на основі запропонованого комплексу стратегій. Отже, *матеріалом* дослідження стали лексичні інновації, відібрані *методом* суцільної вибірки з есе про «Новомову» (*The Principles of Newspeak*).

Ми пропонуємо робоче визначення перекладацької стратегії як потенційно свідомого плану дій перекладача по вирішенню конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання.

На вибір суперординантної стратегії перекладу як художнього твору в цілому, так і окремих його компонентів впливає його жанрова приналежність. Антиутопійний роман – це спеціалізований жанровий різновид, в якому автор зображує певний тип суспільства майбутнього. Переважно антиутопійні твори з'являються як засіб критики сучасного авторові суспільства. Терміном «антиутопія» («*дистопія*» – «*дис топос*» – *поганий край*) позначають ті твори художньої літератури, які зображують надзвичайно неприємний уявний світ, в якому чинні страхітливі тенденції суспільного, громадського та політичного життя проєктуються для розвитку на певний період майбутнього.

Порівняльний аналіз найвідоміших романів-антиутопій (наприклад, «1984» Дж. Орвелла, «*Brave new World*» О. Гакслі або «*Мы*»

Є. Замятіна) дають можливість визначити такі загальні мовно-стилістичні риси жанру: (1) хронотопність (віднесеність подій даного часового відліку у майбутнє); (2) свідоме обмеження зображувальності; (3) розроблена образна система персонажів; (4) культ диктатури влади та ідеології, класовий поділ; (5) натуралізми, неологізми, сатиричні кліше, афоризми [1].

Нашу дослідницьку увагу пригортає «Новомова» Дж. Орвелла, що є складним літературно-лінгвальним феноменом, комплексне дослідження якого передбачає аналіз ряду аспектів: (1) «Новомова» як художній прийом; (2) «Новомова» як спроба прогнозування перспективних напрямків розвитку англійської мови майбутнього на основі реальних лінгвістичних тенденцій; (3) «Новомова» як унікальна сукупність оказіональних елементів, що поєднуються загальними структурними, семантичними та прагматичними характеристиками, утворюючи цілісну квазимовну систему.

«Новомова» Дж. Орвелла виступає однією з перших літературних спроб сформулювати штучну або квазимову, що реально існує тільки в мажах даного художнього твору та має такі специфічні особливості: (1) розгорнутий опис лексико-граматичної системи; (2) структурування на основі реальної мови; (3) повна відсутність одиниць термінологічного характеру, а також емоційних та образних одиниць.

Субординантні стратегії перекладу окремих елементів мовної системи визначаються в комплексі на основі мовних (структурно-семантичних) властивостей цих одиниць та їхнього прагматичного навантаження. Одиниці «Новомови» є оказіональними новотворами, які ми визначаємо як інновації, що не увійшли на момент дослідження до складу лексичної системи даної мови та, внаслідок цього, характеризуються такими рисами, як приналежність до мовлення, новизна, незвичність для сприйняття, ненормативність, прагматична маркованість. Стратегія перекладу есе про «Новомову» в цілому та оказіональних лексем в її складі, зокрема, визначається сукупною дією таких чинників, як: (1) характер тексту (антиутопійний художній дискурс); (2) ситуація (письмовий переклад); (3) фактор адресанта (цілеустановка на ефект прагматичної адекватності); (4) фактор адресата (реципієнт з іншого культуромовного середовища) [2].

З позицій теоретичного перекладознавства одиниці «Новомови» становлять собою безеквівалентні одиниці, які використовуються для номінації реалій майбутнього. У тексті додатку про Новомову (*The Principles of Newspeak*) ми нарахували 39 оказіоналізмів. Оскільки спосіб перекладу пов'язаний зі способом утворення оказіональної одиниці у вихідній мові, ми проаналізували їх за цим параметром, визначивши наступне: 14 одиниць утворені за допо-

могою словоскладання: *Newspeak, Oldspeak, pluscold, doublepluscold, goodthink, crimethink, bellyfeel, oldthink, sexcrime, goodsex, joycamp, duckspeak, doubleplusgood, doublethink*; 9 одиниць утворені за допомогою словоскладання та усікання однієї або двох основ: *Ingsoc, thinkpol, Minitrue, Minipax, Miniluv, prolefeed, Recdep, Ficdep, Teledep*; 11 одиниць утворені за допомогою суфіксації: *speedwise, goodwise, goodthinkwise, goodthinking, goodthinkful, goodthinker, Minitruthful, Minipeaceful, Minilovely, oldthinker, duckspeaker*; 5 одиниць утворені за допомогою префіксації: *uncold, unlight, undark, unbellyfeel, ungood*.

Застосування таких методів словотворення визначає пріоритетність калькування як засобу їхнього перекладу. До того ж калькування дозволяє уникнути ефекту очуження, адже пріоритетом при перекладі антиутопій має бути «перенесення» реципієнта не до англomовного, а до специфічного антиутопійного культурного середовища. Саме калькування є головним способом перекладу одиниць «Новомови» як російською, так і українською мовами, який дає можливість не тільки відтворити структурну своєрідність оригінальних одиниць, але й зберегти ті конотації та той прагматичний ефект, які їм притаманні, проте суб'єктивними недоліками обох російських перекладів, на нашу думку, є невинуватене намагання відійти від авторських принципів та замінити їх власними з метою спрощення перекладу.

Аналіз перекладу «Новомови» українською мовою визначив необхідність застосування двох різних стратегій, пов'язаних з двома виділеними типами інновацій. Перша група об'єднує одиниці, створені для ілюстрування квазимовних властивостей «Новомови». Зниження рівню еквівалентності при перекладі одиниць цієї групи зумовлено несумісністю морфолого-синтаксичних характеристик англійської (як основи «Новомови») та української мов. Необхідний рівень прагматичної адекватності при перекладі цих одиниць забезпечений за рахунок використання перекладацького прийому компенсації.

Проаналізуємо застосування перекладацької компенсації детальніше. Автор пише про дві «помітні» (*oustanding*) риси граматичної побудови Новомови. Перша полягає у функціональній взаємозамінності різних частин мови, коли одна й та ж сама форма може виступати іменником, дієсловом тощо. За умов англійської мови, де в більшості випадків слова не мають формальних ознак частини мовної приналежності, внаслідок конверсії перехід лексеми з однієї частини мови в іншу відбувається досить просто. В українській мові склалася зовсім інша ситуація, отже ми на основі прийому компенсації ввели до контексту граматичний принцип, який більше відповідає специфіці мові перекладу, проте, дає достатньо можливостей для створення цікавих оказіональних форм. Порівняйте:

The first of these was an almost complete inter changeability between different parts of speech. Any word in the language (in principle this applied even to every abstract words such as if or when) could be used either as verb, noun, adjective, or adverb. Between the verb and the noun form, when they were of the same root, there was never any variation, this rule of itself involving the destruction of many archaic forms. The word thought, for example did not exist in Newspeak. Its place was taken by think, which did duty for both noun and verb.

В граматиці Новомови було дві помітні особливості. Перша – це чіткі правила утворення однокореневих слів різних частин мови. Саме це правило не припускало жодної варіативності, що само по собі призвело до знищення багатьох архаїчних форм. Наприклад, усі похідні від мислити (мисль, мисленевий, мислення тощо) були вилучені на користь похідних від думати (думка, думний, думання тощо).

В цьому випадку ми застосували принцип одноманітності утворення похідних форм, що дало, можливість, по-перше, виразити головну для автора ідею регулярності, і, по-друге, використати для ілюстрації приклади на основі тієї ж самої кореневої морфемі, що й в оригіналі.

Такий варіант трансформації довів свою слушність у подальшому контексті. Порівняйте:

Even where a noun and a verb of kindred meaning were not etymologically connected, one or other of them was frequently suppressed. There was, for example, no such word as cut, its meaning being sufficiently covered by the noun-verb knife.

З мови вилучалися навіть не споріднені етимологічно, але близькі за значенням слова. Наприклад, слова ніж більше не існувало, адже йому на заміну стало похідне відрізати – різак.

Друга група представляє номінації реалій майбутнього, створюючи які автор «надихався» прикладами Радянського Союзу та нацистської Германії. Головним завданням перекладача при їх передачі українською мовою є досягнення певного ефекту пізнаваності, а застосування в оригіналі способів словоскладання та усічення основ дає можливість вдатися до калькування як головного способу їх перекладу.

Для нас також було важливо зберегти принципи регулярності та милозвучності (евфонії), на важливості яких для Новомови постійно наголошує автор. Зокрема, ідея регулярності втілюється у подібності структури цілої низки лексем, що утворюють певні пари чи то навіть словотвірні гнізда. Наприклад: *Newspeak – Oldspeak – ducksppeak, goodthink – crimethink – oldthink, goodthinker – crimethinker – oldthinker, Minitrue – Minipax – Miniluv, Recdep – Ficdep – Teledep*. Вважаючи, що така регулярність має бути обов'язково збережена при

перекладі, ми запропонували наступні варіанти: *Новомова – Старомова – вуткомова; дободумати / добродумка – злочинодумати / злочинодумка – стародумати / стародумка; добродумник – злочинодумник – стародумник.*

Окремої уваги варті назви установ, створені за допомогою складання усічених основ. Тут авторові, на нашу думку вдалося дуже влучно скопіювати стиль радянського періоду. В перекладі ми пропонуємо такі варіанти:

For example, the adjectival forms of Minitrue, Minipax and Miniluv were, respectively, Minitruthful, Minipeaceful, and Minilovely, simply because – trueful, – paxful, and – lovely were slightly awkward to pronounce.

Як бачимо, в цьому випадку завдання ускладнюється за рахунок необхідності передати в перекладі акцентовану автором вимогу до милозвучності. Вирішуємо цю проблему за рахунок обрання одного з можливих варіантів суфіксів для утворення прикметників:

Наприклад, від іменників Мініправда, Мінімир та Мінілюбов прикметники були утворені таким чином, аби максимально відвідати вимозі милозвучності: мінілюбний (а не мінілюбовний), мініправдний (а не мініправдивий), мінімінімирний (а не мінімировий). Забраковані форми були визнані складнішими для вимови.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що стратегії перекладу есе про Новомову в цілому та оказіональних лексем в її складі, зокрема, визначаються сукупною дією таких чинників, як: (а) характер тексту (антиутопійний художній дискурс); (б) ситуація (письмовий переклад); (в) фактор адресанта (цілеустановка на ефект прагматичної адекватності); (г) фактор адресата (реципієнт з іншого культуромовного середовища).

Перспективу подальшої роботи бачимо у верифікації запропонованого підходу на основі інших типів оказіональних лексичних інновацій художнього дискурсу.

Література

1. *Войтович О. М. Деякі мовні своєрідності антиутопії як жанру і переклад (на матеріалі «1984» Джорджа Орвела, «Прекрасного нового світу» Олдоса Гакслі, «Ми» Євгенія Зам'ятіна та їхніх перекладів) / О. М. Войтович // Од слова путь верстаючи й до слова...: Збірник на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак, доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С 217-237.*
2. *Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / Швейцер А. Д. – М. : Наука, 1988. – 215 с.*

**ПЕРЕКЛАДНА ВЗАЄМОВІДПОВІДНІСТЬ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
У МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ,
ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПРИНЦИПІВ ВИКЛАДАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЄВРОПІ**

Черновата С.В., Ковальчук Н.М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дана стаття присвячена дослідженню термінологічних проблем перекладу текстів, що стосуються принципів викладання іноземних мов у Європі. Враховуючи тенденцію до глобалізації освіти як на європейському, так і міжнародному рівнях, питання, що стосуються стандартизації термінології стають все важливішими і досліджуються багатьма спеціалістами з перекладу.

Актуальність обраної теми зумовлена розвитком методики навчання іноземних мов як науки, необхідністю перекладу термінологічних одиниць у цій галузі та розробкою україномовної термінології, що стосується принципів викладання іноземних мов.

Об'єктом дослідження є проблема адекватності перекладу англійськомовних лексичних одиниць (ЛО) термінологічного характеру українською мовою.

Предметом виступають особливості перекладу ЛО термінологічного характеру, які використовуються у міжнародних документах, що регламентують принципи викладання іноземних мов у Європі.

Мета дослідження полягає в аналізі англійськомовних та україномовних ЛО термінологічного характеру, розподілених за критерієм семантики і призначення, та визначення перекладацьких стратегій, необхідних для передачі значення цих ЛО.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було виконати низку завдань: 1) розглянути проблеми перекладної відповідності ЛО термінологічного характеру у наукових текстах; 2) визначити основні розбіжності лексико-семантичного поля «комунікативна компетенція» в англійській та українській мовах; 3) розподілити ЛО за критерієм семантики і призначення; 4) дослідити прийоми перекладу ЛО термінологічного характеру, які належать до різних груп; 5) скласти англійсько-український та українсько-англійський словники-глосарії.

Матеріалом дослідження слугувало англійськомовне видання «*Common European Framework of Reference for Language: Learning, Teaching, Assessment*» [6] та його переклад українською мовою («Загальноєв-

ропейські Рекомендації з мовної освіти: Вивчення, Викладання, Оцінювання» [3]). Для дослідження методом суцільної вибірки ми відібрали 310 ЛО.

Переклад передбачає встановлення перекладної відповідності між лексичними одиницями, тому першим етапом нашої роботи було дослідження відношень відповідності між термінами на різних рівнях. Оскільки терміни у певній сфері знань – це не ізольовані лексеми, а взаємопов'язана і взаємозумовлена система відповідних одиниць, ми обрали лексико-семантичне поле (ЛСП) як спосіб організації ЛО термінологічного характеру, які відносяться до галузі, що стосується принципів викладання іноземних мов. Ядром стало поняття «*комунікативна компетенція*» [5], яке ми порівняли з англійським аналогом «*communicative language competence*». Після аналізу лексико-семантичних полів вказаних понять, ми дійшли висновку, що в англійській і українській мовах поля можна вважати співвіднесеними за структурою і змістом з невеликою різницею у компонентному відношенні.

Терміни, що входять до лексико-семантичного поля, яке обране для аналізу, можна поділяти за різними ознаками. У нашому дослідженні ми розділяємо ЛО за критерієм семантики і призначення. Зокрема терміни за семантичним критерієм поділяються на повні відповідники, часткові відповідники і терміни-лакуни [2], а терміни за призначенням – на ЛО, які відносяться до зовнішньої термінології (призначену для широких верств населення) і внутрішньої (призначену для використання у вузькому колі фахівців).

ЛО, які відрізняються за семантичним значенням та за сферою використання при перекладі викликають різного ступеня труднощі. Тому кожна ЛО у першу чергу потребує аналізу семантичного значення, а потім вибору того чи іншого перекладацького прийому.

При перекладі обраного нами матеріалу виявилось, що **група повних відповідників** є найчисельнішою – 199 ЛО, що складає 64% від загальної вибірки. Для перекладу одиниць, що входять до цієї групи, ми найчастіше користувалися таким способом перекладу як калькування (54%), наприклад: *ability to learn* – *уміння вчитися*, *academic field* – *академічна сфера*, *general competences* – *загальні компетенції*. Це пов'язано з тим, що словосполучення і складні слова частіше мають еквівалентні відповідники, ніж прості слова [1]. Другим за чисельністю є прийом знаходження словникового відповідника (23%), що застосовується для перекладу лише тих ЛО, які мають однаковий об'єм референційних значень, і не представляють труднощів при перекладі, наприклад: *consecutive translation* – *послідовний переклад*, *culture shock* – *культурний шок*, *morphology* – *морфологія*.

Наступним за частотністю використання є поєднання перекладацьких прийомів, а саме калькування з пермутацією (10%): *attention mechanisms* – механізм уваги, *body language* – мова тіла, *language user* – користувач мовою.

Другою за чисельністю є *група часткових відповідників*, до якої входить 94 ЛО (30% випадків). При перекладі ЛО, що входять до цієї групи, ми найчастіше використовували такий прийом як знаходження словникового відповідника (76%). Застосування саме цього прийому пояснюється тим, що у цій групі представлені в основному однокомпонентні ЛО, яким відповідає у вихідній мові (ВМ) не один, а кілька семантичних еквівалентів, які, як правило, не співпадають повністю із системою значень у цільовій мові (ЦМ), наприклад: *accent* – 1) акцент; 2) знак наголосу; *coherence* – 1) зв'язність; 2) обґрунтованість. Спосіб калькування є другим за частотністю застосування у цій групі (10%). Використання цього способу пояснюється наявністю у межах мікроконтексту словосполучень, що входять до цієї групи, двох варіантів перекладу, наприклад: *extended speech* – 1) розгорнуте мовлення; 2) довготривала бесіда; *regional usage* – 1) регіональні висловлювання; 2) регіональне використання. У деяких випадках, враховуючи макроконтекст, доводилося використовувати такий прийом як конкретизація значення (5% випадків), наприклад: *producer* – мовець, *trainer* – методист.

Найменшою за кількісним складом є *група лакун*, до якої належить лише 17 ЛО (6% випадків). При перекладі ЛО, що входять до цієї групи, переважає адаптивне транскодування (24%), що використовується в тих випадках, коли неможливо підібрати слово у ЦМ, яке б адекватно передавало зміст поняття і задовольняло вимогам до термінотворення, що обумовлюється наявністю опису або пояснення [4], наприклад: *creolization* – креолізація (утворення змішаної мови у результаті взаємодії двох або більше мов, що функціонують на певній території); *decreolization* – декреолізація (процес, за якого креолізована мова стає більш схожою на стандартну мову). Прийом калькування разом з адаптивним транскодуванням застосовувався для перекладу термінів-лакун у 24% випадків, наприклад: *plurilingual competence* – плюрилінгвальна компетенція (вільне володіння мовою народу, але слабкі знання його культури); *pluricultural competence* – плюрикультурна компетенція (добре знання культури народу, але слабе володіння його мовою). Наступним за продуктивністю використання є спосіб перекладу калькування (18%), який ми використовуємо у тому випадку, коли при виборі першого значення компонент терміну-лакуни залишається незмінним, і вона є зрозумілою для читача, наприклад: *double negation* – подвійне заперечення, *foreignising* – обіноземлювання.

Під час поділу ЛО за призначенням, виявилось, що група зовнішніх термінів є більш чисельною (82%) за групу внутрішніх (18%). Це пояснюється тим, що ЛО, які стосуються принципів викладання іноземних мов, досить широко представлені в загальнонавчаних словниках.

Найпродуктивнішим способом перекладу **зовнішніх термінів** є знаходження словникового відповідника (45%), адже значення цих ЛО можна знайти в двомовних словниках, на відміну від внутрішніх спеціальних термінів, наприклад: *feedback* – *зворотній зв'язок*, *lexicon* – *лексикон*. Наступним за частотністю використання є прийом перекладу калькування (36%), наприклад: *audio-visual material* – *аудіо-візуальний матеріал*, *communicative activity* – *комунікативна діяльність*. Перекладацький прийом калькування з перmutацією ми використали для перекладу у 7% випадків, наприклад: *foreign language learning* – *вивчення іноземної мови*, *reception strategies* – *стратегії рецензії*.

Для перекладу **внутрішніх термінів** ми найчастіше використовували калькування (46%), наприклад: *affective memory* – *афективна пам'ять (пов'язана з почуттями, настроями, переживаннями)*, *source text* – *джерельний текст*. При перекладі 18% ЛО від загальної вибірки використовувався такий прийом як знаходження словникового відповідника, наприклад: *bilingualism* – *білінгвізм (двомовність)*, *production* – *продукування*. Адаптивне транскодування було застосоване у 7% випадків, наприклад: *deixis* – *деїксиз (термін, який використовується для позначення контекстної обумовленості мови)*, *interculturality* – *інтеркультура (культура, що охоплює народи)*. Як і при перекладі зовнішніх термінів, для передачі значення ЛО, що входять до групи внутрішніх термінів, ми використовували поєднання перекладацьких прийомів, а саме калькування разом з адаптивним транскодуванням (7%), наприклад: *pluricultural approach* – *плюрикультурний підхід*, *plurilingual approach* – *плюрлінгвальний підхід*. У певних випадках, орієнтуючись на непідготовленого читача у сфері, що стосується принципів викладання іноземних мов, ми додавали до внутрішніх термінів пояснення, що обумовлено їхнім використанням у вузькому колі фахівців.

Зобразимо отримані результати за допомогою діаграми (див. Рис. 1.).

Таким чином, із проведеного перекладацького аналізу ЛО, які відрізняються за семантикою і призначенням, ми можемо зробити висновок, що термінологія у сфері викладання іноземних мов вимагає уважного і детального дослідження. Відмінність стратегій при перекладі ЛО, що входять до груп, різних за семантичним критерієм, полягає у тому, що знаходження словникового відповідника і застосування прийому калькування є продуктивними способами

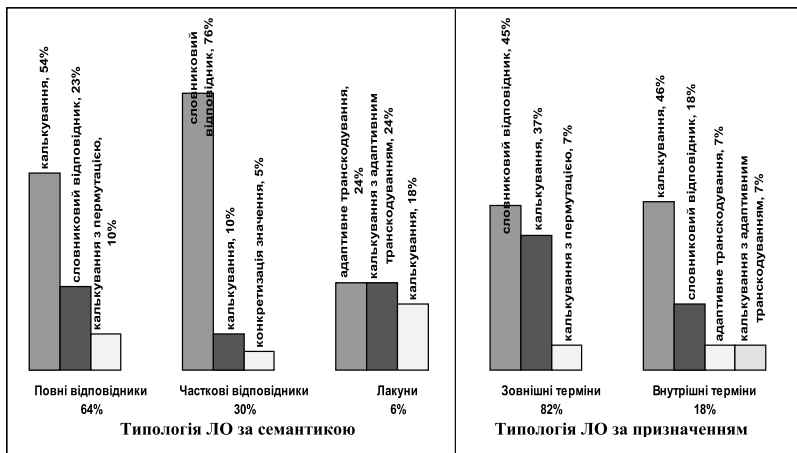

Рис. 1. Продуктивні перекладацькі прийоми, застосовані для перекладу ЛО термінологічного характеру у групах, розділених за критеріями семантики і призначення

при перекладі повних і часткових відповідників. Для перекладу лакун найчастіше використовуються адаптивне транскодування і калькування з адаптивним транскодуванням, які не представлені у двох попередніх групах. Для перекладу зовнішніх і внутрішніх термінів продуктивними перекладацькими прийомами виявилися знаходження словникового відповідника і калькування, співвідношення яких є різним для двох груп, зокрема знаходження словникового відповідника переважає при перекладі зовнішніх ЛО термінологічного характеру, а калькування — для перекладу внутрішніх. Адаптивне транскодування і калькування з адаптивним транскодуванням застосовувалися лише при передачі значення внутрішніх термінів.

Отже, ступінь перекладної відповідності ЛО термінологічного характеру у галузі, що стосується принципів викладання іноземних мов, залежить від її типології за критерієм семантики і призначення.

Перспектива дослідження полягає в аналізі термінологічних одиниць в інших розділах Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, зокрема їх поділ за критерієм семантики і призначення, виявлення особливостей перекладу та укладання англійсько-українського та українсько-англійського словників цих термінів.

Література

1. Алимов В. В. *Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : [учеб. пособие]* / Али-

мов В. В. — [Изд. 3-е, стереотипное]. — М. : Редакционный УРСС, 2005. — 160 с. 2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода) / Бархударов Л. С. — М. : Междунар. отн., 1975. — 240 с. 3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. — К. : Ленвіт, 2003. — 273 с. 4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : [навч. пос.] / Карабан В. І. — Ч.2.: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. — Вінниця : Нова книга, 2001. — 304 с. 5. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підручник] / Ніколаєва С. Ю. — К. : Ленвіт, 1999. — 320 с. 6. Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment [Electronic resource]. — Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp.

СТРАТЕГІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АНТРОПОНІМІВ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

(на матеріалі імен персонажів романів Дж. К. Ролінг)

Шевцова Г.І., Ребрій О.В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена визначенню стратегій та способів передачі імен персонажів художнього твору (літературних антропонімів) в англо-українському напрямку дослідження. **Актуальність** роботи пов'язана передусім з тим, що проблема перекладу власних назв взагалі і антропонімів, зокрема, є цікавою вже тим, що торкається двох головних труднощів перекладу — відсутності усталених еквівалентів у мові перекладу та пошуку оптимальних способів їх створення. Іншим важливим чинником є те, що обраний підхід дає можливість висвітлити різні варіанти вирішення складних номінативних завдань у перекладі, залишаючись при цьому в межах дескриптивного підходу.

Об'єктом вивчення виступили антропоніми, тобто, імена персонажів з творів сучасної англійської письменниці Джоан Ролінг про хлопчика-чародія Гаррі Поттера. **Предметом** аналізу є структурно-семантичні особливості передачі англомовних художньо-літератур-

них антропонімів в англо-українському перекладі на основі визначення та аналізу способів їхнього перекладу.

Метою дослідження є визначення специфіки передачі імен персонажів циклу романів Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера, що передбачає вивчення лексико-семантичних, функціонально-стилістичних, структурних та контекстуальних параметрів досліджуваних одиниць мовами оригіналу та перекладу. **Матеріалом** дослідження слугували романи Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера та їхні переклади українською та російською мовами, а також власні імена – антропоніми з цих романів та їхні українськомовні еквіваленти. Мета та завдання обумовили вибір та застосування низки **методів**, серед яких провідними є такі: описовий та порівняльний аналіз, елементи семантичного, словотворчого, етимологічного аналізу.

Антропоніми художнього дискурсу, а особливо казкового чи фентезі, є переважно вигаданими та промовистими іменами, тобто, в них зашифрована важлива інформація стосовно характеру чи історії літературного героя. У зв'язку з цим головним завданням перекладача є вилучення та збереження цієї важливої інформації при перекладі [1; 2].

Стратегії передачі антропонімів у художньому дискурсі є відмінними від інших типів дискурсів і визначаються як структурно-семантичними та прагматичними характеристиками самого імені, так і жанровою специфікою тексту оригіналу. Наразі не існує загальноновизнаної точки зору стосовно жанру романів про Гаррі Поттера, оскільки одні дослідники вважають їх казками, а інші – романами-фентезі. Ця неоднозначність не має для нас принципового значення, тому що і фентезі, і казка мають важливу спільну рису – ці твори переносять читача у вигаданий фантастичний світ.

Як відомо, при перекладі творів художнього дискурсу переважають дві головних стратегії – одомашнення (*domesticating*) та очуження (*foreignizing*) [3]. Перша стратегія передбачає перенесення героїв твору в культурно-історичні умови суспільства приймаючої мови, тоді як друга стратегія, навпаки, переносить читача на іншомовне та іншокультурологічне підґрунтя. Треба сказати, що жодна з цих стратегій не може бути цілісно застосована відносно казки або роману-фентезі, оскільки головним завданням перекладача тут має бути перенесення рецептора до чарівного світу, вигаданого автором. З іншого боку, цей вигаданий світ завжди буде ближчим до того, в якому живе автор твору, ніж той, в якому живе рецептор перекладу.

Така специфіка має вплив і на передачу антропонімів, адже та їх частина, що не має промовистого характеризуючого значення скоріш за все буде передана за допомогою формальних засобів

перекладу, що акцентують форму оригінальної одиниці. Натомість, ті імена персонажів, в яких автор закодував імпліцитні змісти, вимагає способів перекладу, акцентованих на змістовій стороні оригінальних одиниць, інакше ці приховані смисли будуть безповоротно втрачені.

Антропоніми вважаються одним з найбільш змістонавантажених елементів індивідуального стилю Джоан Ролінг, про що свідчить сама авторка у чисельних інтерв'ю та коментарях. Це означає, що більшість, на перший погляд, нейтральних імен її персонажів насправді є доволі промовистими. Наприклад, саме ім'я Гаррі Поттера є навантаженим історичними, культурними та літературними алюзіями. Повне ім'я Гаррі – *Harry James Potter*. Його прізвище сягає давньоанглійського періоду. Так, в етимологічному словнику знаходимо, що *potter* (давньоанглійською *pottere*) походить від *pot* і означає «гончар». Герой отримав ім'я на честь свого батька. Крім того, Гаррі в англійській культурі сприймається як ім'я на позначення звичайної середньостатистичної людини.

Контрастом цій звичності стають чисельні додаткові імена, які Гаррі отримує на сторінках романів – загалом їх 41, і всі ці імена ситуативно прив'язані до певних подій у житті героя. Наприклад, імена, в яких підкреслені надзвичайні властивості хлопця: *the Boy Who Lived* – *Хлопчик, що вижив*; *the Boy Who Scored* (дослівно «Хлопчик, що забив гола») – *Хлопчик, що виграв*; *Chosen Captain* (буквально «обраний капітан») – *капітан-обранець*. Не менш чисельними є й образливі імена, адже кількість ворогів Гаррі Поттера аж ніяк не поступається кількості його друзів: *Scarhead* (буквально «пошрамована голова») – *башка зі шрамом*; *Crackpot* – *психонампер*; *Potty* – *Потька*; *Pottyfriend* – *друге Поттюнчику*; *Potty Wee Potter* – *умі-нумі Поттер*.

Взагалі для аналізу ми обрали імена лише головних персонажів, адже загальна кількість антропонімів у всіх книжках циклу сягає понад 500. До групи головних відносимо 13 персонажів, які є основними дійовими особами і грають ключову роль у розвитку сюжету, функціонуючи в усіх романах циклу. Персонажі цієї групи мають найбільшу кількість варіантів імен (від 3 до 42), які в сумі становлять 166 одиниць. Всі антропоніми цієї групи є характеристичними.

Проведений аналіз дозволяє визначити 10 способів перекладу онімів.

1. Транскрипція: використовується переважно для передачі нехарактеристичних імен власних: *Evans* – *Еванс*; *Fudge* – *Фадж*.

2. Транслітерація: використовується в основному для передачі нехарактеристичних імен, проте в обох перекладах його застосували при передачі імен найближчих родичів Гаррі Поттера: *Vernon Dursley* –

Вернон Дурслі; Petunia Dursley – Петунія Дурслі; Dudley Dursley – Дадлі Дурлі.

3. Морфологічна модифікація: вживається для передачі імені головної героїні романів: *Hermione Granger – Герміона Грейнджер.*

4. Семантична експлікація, тобто уточнюючий переклад, за якого транскрипція чи транслітерація доповнена одним чи декількома словами безпосередньо в тексті. Прикладом уточнюючого перекладу в українському тексті є передача псевдоніма одного з персонажів, якого насправді звали *Lee Jordan – Лі Джордан*. За псевдонім він обирає собі ім'я *River – Річка*. В тексті українського перекладу наводиться пояснення: «*Річка*» – це ж від річки *Йордан*. Пояснення ґрунтується на співзвучності імені *Джордан* з назвою річки *Йордан*,

5. Використання традиційного найменування: використовується, як правило, для передачі алюзивних імен, які належать відомим історичним персонажам: *Circe – Цирцея; Paracelsus – Парацельс*, святим *Hedwig – Гедвіра* чи героям міфів *Hermes – Гермес*.

6. Транспозиція імені власного з ресурсів приймаючої мови. Використовується, наприклад, в українському перекладі для передачі пестливої форми чоловічого імені *Vicky – Вітя* або для передачі жіночого імені *Hannah – Анна*.

7. Калькування: використовується, як правило, для передачі характеристичних імен і прізвиськ: *He Who Must Not Be Named – Той–Кого–Не–Можна–Називати; Dark Lord – Лорд Темряви; Snuffles – Сопун; Rodent – Гризун; Rapier – Паніра*.

8. Функціональна аналогія або заміна внутрішньої форми. Використовується, наприклад, при передачі оказіонального прізвиська одного з персонажів, викладача чаклунської школи, кентавра: *Dobbin – Шкана*. В англійській мові слово *Dobbin* використовують на позначення робочого, спокійного коня, або як ім'я, на позначення коня в казках та дитячих оповіданнях; в українському перекладі було обрано ім'я, яким зазвичай позначають старого, худорлявого, знеробленого коня.

9. Деонімізація: використовується при передачі оказіональних прізвиськ: *Scarhead – башка зі шрамом; Crackpot – психопат–тер; Fat Friar – гладкий чернець*

10. Змішаний спосіб перекладу: використовується, коли ім'я персонажа складається з двох і більше частин, які передаються різними методами. Наприклад, *Big D – Великий Дад* перекладач калькує першу частину імені, а для передачі другої використовує метод обмеження варіативності імені.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки: при перекладі антропонімів з романів Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера ук-

раїнською мовою переважає стратегія очуження, що є характерним для даного типу мовних одиниць. Вибір стратегії очуження пояснює переважання таких способів перекладу, як транскрипція, транслітерація, морфологічна модифікація, обмеження варіативності імені власного, семантичної експлікації та онімної заміни. Переважання формальних способів перекладу, скерованих на перенесення читача до іншомовного культурного середовища, водночас має негативні наслідки у формі часткової втрати інформації, «закодованої» авторкою в іменах персонажів або заміни авторської інформації перекладацькою.

Література

1. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Бережна М. В. — К., 2008. — 308 с. 2. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.16 / Гудманян А. Г. — К., 2000. — 392 с. 3. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / Чередниченко О. І. — К. : Либідь, 2007. — 248 с.

АНГЛОМОВНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Шкілько М.В., Голікова О.М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

З відкриттям кордонів, збільшенням можливостей обміну інформацією між фахівцями у різноманітних галузях науки та техніки з усіх країн світу, неупинним розвитком технологій, з'являється і нова термінологія, правильний переклад якої сприяє кращому розумінню тієї чи іншої наукової сфери.

Актуальність даного дослідження визначається необхідністю подальшого вивчення та розробки одного з найважливіших аспектів теорії та практики перекладу — перекладу наукової термінології.

Метою дослідження є встановлення важливості адекватного перекладу наукової термінології та визначення найбільш актуальних проблем, з якими стикається перекладач при роботі з нею.

Об'єкт дослідження: мовні одиниці лексичного рівня науково-технічного тексту.

Предмет дослідження: переклад науково-технічної термінології.

Завдання дослідження: 1. Визначити місце науково-технічної термінології на сучасному етапі розвитку науки. 2. Дослідити питання переходу загальнонавчаних слів до категорії термінів. 3. Виявити найактуальніші проблеми наукової термінології.

За даними Держкомстату України, на початку 2007 року зовнішній товарообіг між Україною та Великобританією збільшився на 27%, а за 9 місяців 2008 року загальний обсяг взаємної торгівлі товарами та послугами між Україною та США зріс на 91,2%. Звісно, із зростанням торгівельних відносин між країнами, збільшується потреба у перекладі анотацій, рецептів, інструкцій до того чи іншого товару, приладу чи засобу. Тому особливо цінними стають саме технічні переклади. Крім того, за останні 15-20 років з'явилася велика кількість нових наукових галузей, які потребують окремих наукових понять та їх конкретних перекладацьких відповідників. Для того, щоб **бути** кваліфікованим технічним перекладачем, недостатньо мати гарний словниковий запас. Треба ще володіти специфічною науковою термінологією у тій чи іншій сфері. Так, слово, яке у живій мові перекладається одним чином, у технічній термінології може мати зовсім інший відповідник. Наприклад, слово «*communication*», яке зазвичай перекладається як «*сполучення, зв'язок, комунікація*» у науці під назвою «інформаційні технології» має окремий варіант – «*передача даних*». Нижче наведені приклади перекладу наукових термінів з галузі інформатики, надані одним з харківських Бюро перекладів. За цими прикладами можна побачити, наскільки кумедними виявляються переклади, якщо перекладач не обізнаний із специфічною термінологією окремої галузі науки: так при перекладі поняття «*invalid e-mail address*» замість «*недійсної/неправильної адреси електронної пошти*» вийшла «*адреса інваліда Імаїла*», термін «*magic cookie*» – «*магічний сигнал*» – *інформація, якою обмінюються програми, що працюють паралельно, для забезпечення синхронізації обчислювального процесу* – було перекладено як «*магічне печиво*», а «*Invalid Bus Driver*» (*недійсна (програма-) драйвер шини*), як «*травмований водій автобусу*».

Над аспектом наукової термінології працювало багато відомих лінгвістів та перекладознавців, таких, як Г. Винокур, В. Карабан, О. Реформатський та інші. Під терміном вчені зазвичай розуміють мовний засіб вираження спеціального поняття. Короткий тлумачний словник визначає слово «термін» як спеціальне слово чи словосполучення, що прийняте в певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах.

Найбільш поширеним шляхом утворення терміна є використання загальнонавчаних слів у його функції, яке базується як на уза-

гальненій природі слова, так і на його смислотворчих можливостях. Так, слово «*tuff*» — «*муфта*» — є предметом жіночого одягу, але у науковій термінології це слово набуває значення «*деталі у вигляді циліндру для з'єднання валів, труб та коліс*». Терміни відрізняються від загальноживаних слів тим, що мають дефініцію, яка розкриває найсуттєвіші ознаки спеціальних понять.

Іншим шляхом творення термінів є «спеціалізація» значення загальноживаного слова, яка виникає у результаті різних видів «переходу» його основного значення, метафори, метонімії тощо.

Так, мовний знак «*head*» включається у кілька терміносистем. У гідротехніці він позначає «*гідростатичний напір*», «*тиск стовпа рідини*», в архітектурі — «*замочний камінь склепіння*», у будівництві — «*верхній брус віконної чи дверної коробки*», у банківській справі — «*чільний бік монети*» тощо. Незважаючи на різну денотативну співвіднесеність терміна «*head*» у різних спеціальних сферах, він у кожній з них слугує позначенням однієї спільної ознаки поняття «*передня, основна частина чогось*». Саме ця ознака є спільною для всіх спеціальних понять, які позначає знак «*head*».

У таблиці 1 наведені інші приклади того, як загальноживане слово набуває спеціального значення при використанні його у науковому контексті

Таблиця 1.

Загальноживані слова, які стають термінами
та отримують спеціальні значення

Слово	Переклад	Дефініція загально- живаного слова	Дефініція терміна
1	2	3	4
beetle	жук	Комаха ряду твердокрилих, в якій верхні тверді крила захищають нижні прозорі крила, за допомогою яких літають	Вентилятор у блоці живлення
claw	лапа	Стопа, нога тварини, птаха і т. ін.	Шип на кінці колоди, що його вганяють у відповідну до нього виїмку у другій колоді для скріплення їх у вінець
finger	палець	Одна з п'яти рухомих кінцевих частин кисті руки або ступні ноги у людини	Деталь у вигляді стержня в машинах, механізмах і т. ін., якою зазвичай щось підтримується або захоплюється

1	2	3	4
frame	рама	Прямокутник із скріплених між собою балок, планок і т. ін., що має різноманітне застосування в господарстві, промисловості тощо	Несуча частина машини, конструкції, установки і т. ін.; станина
glass	склянка	Скляна посудина циліндричної форми, без ручки	Назва деяких пристроїв, деталей і т. ін., що мають циліндричну форму
mouse	миша	Невеличка тварина ряду гризунів	Пристрій ручного введення графічних даних, який служить для управління переміщенням курсора на екрані дисплея
nose	ніс	Орган нюху у вигляді виступу над ротом із дихальними шляхами на обличчі людини, морді тварини	Передня частина човна, судна, літака і т. ін.
shoulder	плече	Частина тулуба від шиї до руки	Частина важеля від точки опори до точки прикладання сили
sleeve	рукав	Частина одягу, що покриває руку (від плеча до кисті або коротше)	Пристрій у вигляді труби або кишки для відведення чи передачі рідин, газів, сипких тіл
window	вікно	Отвір для світла й повітря в стіні приміщення	Частина екрана дисплея, з яким програма чи користувач працює як з окремим екраном

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладацьких відповідників та національну варіативність термінів.

Учені виокремлюють лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми науково-технічного перекладу.

Серед лексичних труднощів слід виділити наступні: 1. Багатозначність термінів (так, термін «*gun*» може мати наступні варіанти перекладу: «вогнепальна зброя», «рушниця», «гармата», «електронний прожектор», «розпилювач», «перфоратор» та ін.); 2. Особливості вживання загальнонародних слів {«*mouse*» – «миша» – тварина та комп'ютерний пристрій}; 3. Правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики: транскодування («*microprocessor*» – «мікропроцесор»), калькування («*floating zero*» – «плаваючий нуль»), контекстуальної заміни («*the strongest limits*» – «найбільші обмеження»), смислового розвитку («*very often the necessary data come from additional studies*» – «дуже часто необхідні дані можна отримати, якщо проведете додаткові дослідження»), антонімічного («*remember to follow the instruction*» – «не забувайте слідувати інструкції») та описового перекладу («*advection*» «горизонтальне переміщення повітря в атмосфері» та ін.). 4. Визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій: конкретизації («*the point is that...*» – «проблема полягає у тому, що...») або генералізації значення слова («*that was the thing they needed*» – «це було те, чого вони потребували»), додавання («*theory of attributes*» – «теорія якісних ознак») або вилучення слова («*pay attention to the important restrictions and limitations*» – «зверніть увагу на важливі обмеження»), заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови («*on the basis of arguments*» – «користуючись доводами»), перестановки слова «*management system*» – «система керування» та ін.); 5. Переклад термінів-неологізмів («*Google*» – пошукова система Інтернету); 6. Переклад абревіатур («*DNA*» – «ДНК», дезоксирибонуклеїнова кислота); 7. Переклад «фальшивих друзів» перекладача: псевдоінтернаціоналізмів («*manuscript*» – «рукопис»), лексикалізованих форм множини іменників («*damage*» – «ушкодження»/ «*damages*» – «збитки»), паронімів («*human*» – «людський»/ «*humane*» «гуманний, людяний», термінів-омонімів («*match*» – 1. сірник, 2. змагання, 3. пара); 8. Етноспецифічна лексика та етнонаціональна варіантність термінів («*Halloween*» – «Галовін»); 9. Іншомовні слова («*in toto*» – «повністю»); 10. Терміни-власні імена і назви (*William* – Вільям).

Однією з найактуальніших проблем є існування термінів-синонімів у певних термінологіях. Наприклад, термін «*dielectric*» має декілька синонімічних перекладацьких відповідників, таких як «*диелектрик*, *непровідник*, *ізолятор*». Але однією з вимог, які висуваються до термінів є їхня однозначність, яка передбачає, що термін повинен називати тільки одне поняття і одному поняттю повинен відповідати лише один термін. Усунути синонімію можна зафіксувавши у словникових працях лише один варіант для найменування наукового терміна.

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу виділяють наступні: 1. Переклад метафоричних термінів («*bacteria bed*» – «біологічний фільтр»); 2. Переклад образної і необразної фразеології («*to hold one's ground*» – «не здавати своїх позицій»); 3. Переклад кліше і розмовних лексичних елементів у наукових і технічних текстах («*in terms of*» – «з точки зору», «у плані», «у вигляді»); 4. Особливості вживання особового займенника I («*in this article I examine*» – «у цій статті ми досліджуємо/ у цій статті досліджується»); 5. Жанрові особливості науково-технічних текстів (частіше вживання особового займенника I, розмовних лексичних, фразеологічних елементів та ін. В англійських наукових текстах у порівнянні з українськими).

При перекладі значні труднощі можуть викликати омонімічні терміни лексичні елементи, тотожні за формою, але досить відмінні за значенням. У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах багатьох галузей широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, слово «*nipple*» у анатомії позначає поняття «сосок», в техніці – «ніпель, пацівок, з'єднувальна муфта», як військовий термін його використовують у значенні – «бойок ударника».

Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки.

Висновки проведеного дослідження: 1) Із невпинним розвитком технологій збільшується і значення одного з найважливіших аспектів теорії та практики перекладу – перекладу наукової термінології. Одним із завдань сучасних перекладачів та мовознавців є подальше вивчення цього напрямку, створення нової та удосконалення вже існуючої термінології. 2) Найбільш поширеними шляхами утворення термінів є використання у його функції загальноживаних слів та «спеціалізація» його значення. 3) Серед актуальних проблем перекладу наукової термінології виокремлюють лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні, які можуть викликати труднощі при перекладі через їхню неоднозначність, відсутність перекладацьких відповідників та національну варіативність термінів.

Перспективами дослідження може бути подальше вивчення питань лексичних, термінологічних та жанрово-стилістичних проблем перекладу. Безперечний інтерес представляє розгляд термінології у окремих науково-технічних галузях, порівняння перекладацьких відповідників одного і того ж терміну у різних терміносистемах.

Література

1. Балла М. І. Новий англо-український словник / Балла М. І. — К. : Освіта, 2004. — С. 34-312.
2. Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал / Р. І. Дудок // Вісник СумДУ. — 2006. — №3(87). — С. 121.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : [учбовий посібник] / Карабан В. І. — Вінниця : Нова книга, 2001. — С. 12-208.
4. Мартиняк О. Синонімія в українській технічній термінології 20-х — 30-х років ХХ сторіччя / О. Мартиняк // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. — К. : КНЕУ, 2007. — №7. — С 174-178.
5. Короткий тлумачний словник української мови / [за ред. Д. Гринчишина]. — К., 1999. — С. 256.
6. Collins English Dictionary. — [8th Edition]. — NY : HarperCollins Publishers, 2006. — С 87-357.

IN STATU NASCENDI
Збірник наукових статей студентів

Випуск 10

Відповідальний редактор	Л.М. Черноватий
Технічний редактор	Я.Є. Рябченко
Художнє оформлення	Н.В. Макеєва

Підписано до друку 16.09.2009 р. Формат 64x90/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7С.
Умов. друк. аркушів 9,25. Зам. № 158/2009-249.
Наклад 100 прим.

Видавництво «НТМТ»
Свідотство про Державну реєстрацію ДК № 1748 від 15.04.2005 р.
61072, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru